MART 2020 • YIL: 3 • SAYI: 25 • 10 TL

YENİ GELEN.

red. kurgu. ütopya

"Faşizm, Rusya'da başlamış devrimi devam ettirmediği için, proletaryanın çekmek zorunda kaldığı bir cezadır."

Clara Zetkin

3. YIL

YENİ GELEN, red. kurgu. ütopya MART 2020

TAYLAN KARA

"KİTLESEL ZİHİN DOLANDIRICILIĞINI" ORTAYA ÇIKARTMAYA DEVAM EDİYOR!

YENİ ÇIKTI

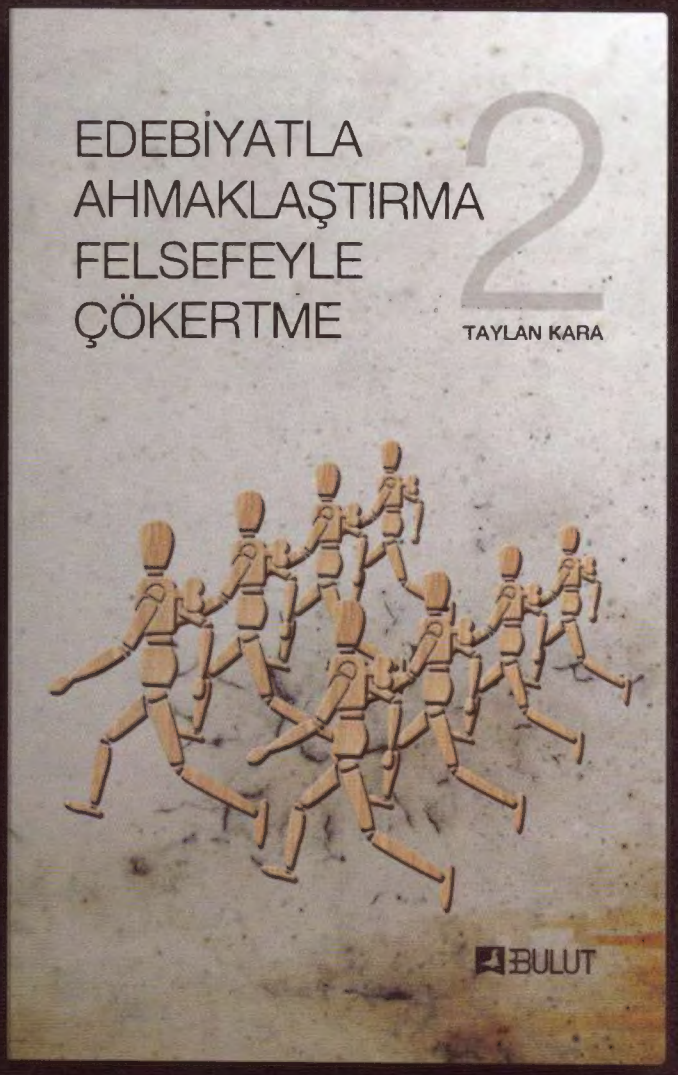

Bu çağda ahmaklaştırma,
sadece topluma sistematik olarak dayatılan bir uygulama değil aynı zamanda bir endüstridir.
Ahmaklaştırma sosyal ve kültürel bir olgu olduğu kadar iktisadi bir olgudur.
Artık baskın olan edebiyat insansız ve maddesiz bir edebiyattır.
Sokaktan, fabrikadan, okuldan, yaşamdan kovulmuş olan akıl kitaplardan, entelektüel alandan,
zihinlerden de kovulmak istenmektedir; bu da edebiyat ve felsefeyle yapılmaktadır.
Piyasa edebiyatı ve topluma sistematik olarak aşılanan felsefe,
kitlesel bir "zihin dolandırıcılığı"dır.

BULUT
www.bulutyayin.com

Bulut Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Osmanağa Mah. Yoğurtçu Parkı Caddesi Yonca Apartmanı 64/2 Kadıköy – İstanbul
Tel: 0216. 330 59 24 – 414 21 75 **Faks:** 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@gmail.com

Facebook: bulutyayin/bulutyayinlari
Twitter: bulutyay98
Instagram: bulutyayinlari

YENİ GELEN.
RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 3 • SAYI: 25 • MART 2020
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE
YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ŞİİR EDİTÖRÜ:
CAFER YILDIRIM
Yeni Gelen için şiirlerin, editörümüzün
cfryildirim@hotmail.com e-posta
adresine gönderilmesi rica olunur.

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE

akale5@gmail.com
YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAK RESMİ
KEMAL URGENÇ

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA
ADRES BİLGİLERİNİN VE ÖDEME
MAKBUZUNUN KOPYASININ E-POSTA
İLE İLETİLMESİ YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **ÜÇÜNCÜ YILIMIZA BAŞLARKEN**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **KİMSE SAVAŞTAN GÜZEL DÖNMEZ**
ÖZKAN MERT

4 • **YAYKOOP'TA AFŞAR TİMUÇİN'İN ESKİÇAĞ AYDINLANMASI SÖYLEŞİSİ**
EVİN OKÇUOĞLU

5 • **10 YAŞINDAKİ ATAKAN TÜRKİYE'YE NEYİ HATIRLATTI?**
YUSUF YAVUZ

6 • **DİSK 16. GENEL KURULU İSTANBUL'DA TOPLANDI**
KEMAL GÖKSOY

7 • **1980 YAZINDA VAPURLAR**
UFUK ÖZCAN

8 • **USUN SORUNLARI**
AFŞAR TİMUÇİN

14 • **ÇARPIK DÜNYA, ÇALINMIŞ MİRAS**
ORHAN GÖKDEMİR

16 • **ÖNSÖZ**
TAYLAN KARA

19 • **ÖZGÜRLÜK YOLU**
NURAY GÖK AKSAMAZ

20 • **HİKMET KIVILCIMLI'NIN MİKROFİŞLERDE UNUTULAN HEGEL İNCELEMESİ İLK KEZ KİTAP OLARAK HAZIRLANIYOR**
AHMET KALE

22 • **HALİDE**
YALÇIN KÜÇÜK

28 • **8 MART'TAN CLARA ZETKİN'E BAKMAK**
HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

33 • **HARF DEVRİMİNİN "BİR GECEDE CAHİLLEŞTİRDİĞİ" HALK**
TAHİR ŞİLKAN

34 • **BENİ ÇÜRÜK ÇUKURLARDA • 1**
UBEYDULLAH GÜNEL

37 • **DÜŞLERİN PEŞİNDE / SÖZCÜKLERİN BİLİNCİ**
MUSTAFA GÖKSOY

38 • **ELBET BİR KIZILLIĞI VARDIR(!)**
EKREM ATAER

41 • **"DENİZLER ALTINDA DEVR-İ ÂLEM VE ÇEŞİTLEMELER" RESİM SERGİSİ**

42 • **"MAYAMIZDA ŞİİR VAR"**
A. KADİR PAKSOY

51 • **KÖPEK**
HALİL ŞAHAN

52 • **AŞKIN VE ÖZGÜRLÜĞÜN GEYİĞİ**
MECİT ÜNAL

55 • **ÖLÜME KARŞI DEYİŞLER (2)**
RAHİME HENDEN

56 • **AYDAN YALÇIN'IN GÜÇLE ÇARESİZLİĞİ SİMGELEYEN DİKENLİ TAÇ'I**
AHMET ÖZER

61 • **DEMOKRASİ VE AYDIN**
MUTAHHAR AKSARI

62 • **ATEŞLE DANS**
CELAL İLHAN

64 • **2019 YILININ KİŞİSEL BİR KİTAP OKUMA BİLANÇOSU-2**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

68 • **TAŞLIK SAHAF KAHVE**
MEHMET SERDAR

72 • **ÇAĞDAŞLARIMA RETRO ROMAN**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

73 • **HASAR TESPİT ÇALIŞMALARI**
HASAN ÇAPİK

74 • **YAZ OKULU, ÖZLEM ABLA**
EVİN OKÇUOĞLU

76 • **TÜRK ROMANINDA KADININ HÜRRİYETİNDEN SAHNELER**
B. SADIK ALBAYRAK

Üçüncü Yılımıza Başlarken

Yeni Gelen'in üçüncü yılına yeniliklerle başlıyoruz. Teknik ve estetik yeniliklerimizi hemen fark edeceksiniz. Karton kapaklı, sayfa düzeni yenilenmiş bir Yeni Gelen hazırladık. İçerikte de bazı yeniliklerimiz var; ilk sayfalarda güncel olaylara kısa haber ve yorumlarla yer vereceğimiz GELENLER VE GİDENLER bölümünü oluşturduk. Bu bölüme okurlarımızın da katkısını bekliyoruz.

Bütün olumsuz koşullara rağmen sayfa sayımızı da arttırmayı göze aldık; artık her ay seksen sayfalık bir Yeni Gelen okuyacaksınız. Gerçi okurlarımızdan bu kadar hacimli bir aylık dergiye yetişemiyoruz, birini okumadan yenisi çıkıyor diye serzenişler gelmiyor değil, fakat hep birlikte hızlanmamız gerek. Okuma ve yazmaya daha çok zaman yaratmak zorundayız. Boğuştuğumuz sorunları çözmek için daha çok çalışmak, güçlerimizi birleştirmek, kültürümüzü ortaklaştırmak ve geliştirmek zorundayız.

***

Boşvermişler, vurdumduymazlar, umudunu yitirmişler, edilginleşmişler ortamında Yeni Gelen okurlarının şanslı olduğunu düşünüyorum. Her ay Afşar Timuçin Hocamızı okumak, düşünce tarihinin birikimiyle günümüz insanına ve toplumuna filozof bakışının ürünleriyle buluşmak büyük bir şans değil midir? Yapıtlarıyla "tek kişilik üniversite" nitelemesini kazanmış Yalçın Küçük Hocamızın ele aldığı her konuyu altüst eden eleştirileriyle soru sorma bilincini geliştirmek az şey midir? Eleştiriye doğruluk, açıklık, sarsılmaz bir mantıkla çürütülemezlik gücü kazandıran, halkı "edebiyatla ahmaklaştırma, felsefeyle çökertme" endüstrisinin marifetlerini deşifre eden Taylan Kara'yı okumak hepimizi heyecanlandırmıyor mu?

Çoğunuzun alır almaz Yeni Gelen'e sonundan başladığınızı, ilkin hukuk felsefesi hocamız Hayrettin Ökçesiz'in yaşama felsefesi yüklü deyişlerini okuduğunuzu biliyorum. Bir aydın kıtlığı dönemine giren Türkiye'nin direngen ve mücadeleci aydınlarının önemli bir bölümü Yeni Gelen'in yazarlarıdır. 1980'den beri yazarlığı bir aydın mesleği olmaktan çıkarıp sermaye sınıfının maaşlı profesyonelleri haline getiren acımasız bir politika yürürlüktedir. Tekel yayınevleri, iktidar gazete ve televizyonları, ödül jürileri, belediye kültür merkezleri bu politikanın uygulama merkezleridir.

Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal'den beri bu topraklarda yazar demek aydın demektir. Nâzım Hikmet, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Fakir Baykurt gibi yazar-aydınlar eserleriyle kitlelere ulaşmışlar, onları etkilemişler, bilinçlerini geliştirmişlerdir.

Bugün sanatçı ve yazar olarak ünlendirilenlere baktığımızda aydınlar değil, sermaye teknokratları görüyoruz.

Yeni Gelen sanatçı ve yazarın aynı zamanda toplumunun aydını olduğu bilinciyle hareket etmektedir ve yazarlarımız aynı zamanda Türkiye'nin önemli aydınlarıdır.

***

Yeni Gelen yazarları ve okurları şanslıyız dedim, meselenin can alıcı yanlarından biri de bu şansımızı korumak ve geliştirmek için ne yapmalıyız sorusuna bağlı. Dergiyi kurarken bir okur-yazar ortaklığı olarak tasarlamıştık, kooperatif olacaktık. Kooperatif üyeleri Yeni Gelen'in giderlerini aralarında bölüşeceklerdi. Bu tasarımız gerçekleşmedi.

Bir serüvene atıldık; kendi okurunu yaratacak ve kooperatif olmasa da ortaklığını okurlarıyla oluşturacak bir dergi yaratmaya çalıştık. İki yıllık deneyimimiz bu doğrultuda epey yol aldığımızı gösteriyor. Fakat özellikle sürekli okurlarımızın, abonelerimizin yıl dolunca aboneliklerini yenilemelerini, Yeni Gelen şansımızın sürdürülmesi için ödemelerini düzenli yapmalarını yeterince sağlayamadık.

Abonelerimizi Yeni Gelen'in ortakları olarak görüyoruz, bu nedenle abonelik süresi dolanlara da dergiyi göndermeye devam ediyoruz. Onlarla bağımızın kopmasını istemiyoruz. Fakat onların katkısı olmazsa kâğıt, matbaa, posta giderlerinin sürekli arttığı koşullarda Yeni Gelen'i yaşatmamız mümkün değildir. Abonelerimizden bu konuda daha duyarlı davranmalarını bekliyoruz.

***

Karanlık zamanlarda yaşıyoruz; gençlerimizin şahsi çıkarlar için savaşa, ölmeye ve öldürmeye gönderildiği günlerde... Savaştan kaçan milyonlarca insanın mülteci kamplarında, sınırlarda itilip kakılmasına tanık oluyoruz. İnsanlığın barışa dayalı bir toplum ve dünya kurma özleminin taşıyıcılarıyız. Brecht, "Karanlık zamanlarda da şarkı söylenecek mi" diye sormuş ve "Evet" demişti. Yeni Gelen üçüncü yılında, şarkılarını söylemeye devam edecek. Sesimizin daha gür çıkması, şarkılarımızın daha çok kişiye ulaşması için okur-yazarlarımızı, ortaklarımızı koromuza katılmaya davet ediyoruz.

■ B. SADIK ALBAYRAK

KİMSE SAVAŞTAN GÜZEL DÖNMEZ

■ ÖZKAN MERT

1.
Sen kahvaltını yaparken
ya da gömleğini iliklerken
bombalarla yakılıyor/yıkılıyor
adını hiç duymadığın kasabalar
içindeki insanlarla: Kadın, erkek çocuk
ve tüm canlılar.

Bir kolu kopmuş kız çocuğu
bebeğini arıyor diğer eliyle ve soruyor:
-Küçük çocukları acıtmasın diye
küçük kurşunlarla vururlar değil mi anne?
-Tankları, savaş uçaklarını, atom başlıklı füzeleri eritip
neden çocuklara oyuncak yapmıyorlar anne?

Asker! Bir gece daha uyu. Son kez bak yıldızlara!
Belki yarın güneşi görmeyeceksin bir daha.
Kim gönderdi seni buraya unuttun!
Karşındaki çocuk düşman değil, kardeşin!
Bunu sana söylemediler.

Seni savaşa gönderenlerin çocukları
neden yanında değil?
Çünkü onlar savaşmazlar savaştırırlar

Hiçbir savaş güzel bitmez.
Kimse savaştan güzel dönmez.

2.
Savaş sonrası ortalık temizlenmeli.
bombalanan okullar, hastahaneler, istasyonlar
yeniden onarılmalı.
Yeni uçaklar, helikopterler satın alınmalı.
Taşımak için nişanlı, ölü askerleri.
Elbette birileri para kazanmalı bundan.
Savaş milyonerleri doldurmalı heryeri

Onlar! Savaşı çıkaranlar
koltuklarında kalacaklar
televizyonlardan ve meydanlardan
bağıracaklar: Kazandık Kazandık!
Kazandık! Zafer bizim!

Seni yanaklarından öpüp
madalya takacaklar göğsüne.

Ama sen o madalyanı okşayamayacaksın
çünkü ellerin yok artık senin!

Ve anneler bir daha asla gülmeyecekler
çünkü çocukları yok artık!

Hiçbir savaş güzel bitmez.
Kimse savaştan güzel dönmez

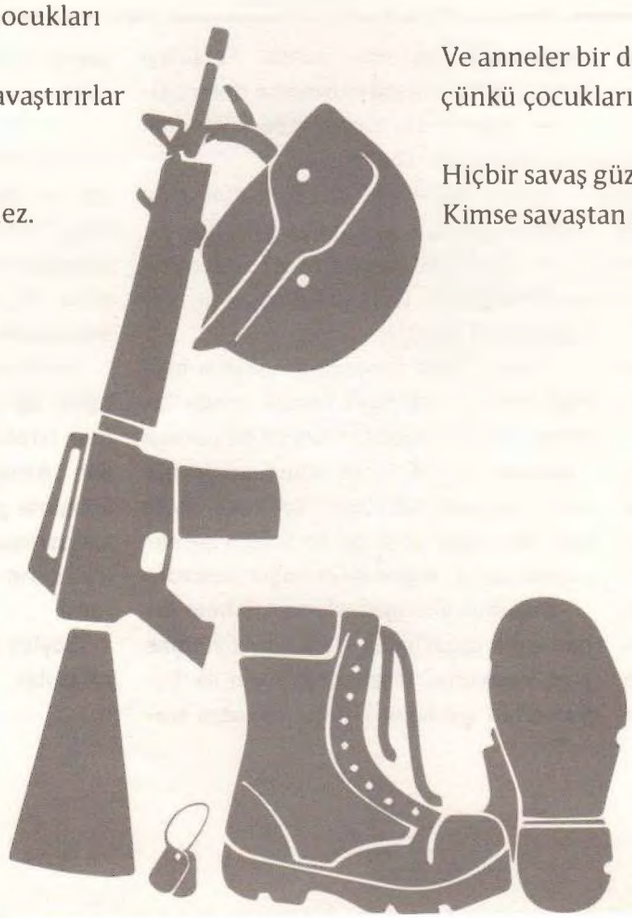

YAYKOOP'TA AFŞAR TİMUÇİN'İN ESKİÇAĞ AYDINLANMASI SÖYLEŞİSİ

Afşar Timuçin insancı bildirinin ilk kez Sofokles'ten geldiğini anlattı. İlkçağın tragedya yazarı "Dünyanın bin bir harikası içinde en büyük harika insandır" demişti.

22 Şubat 2020 Cumartesi günü saat 14.00'da Kadıköy Yaykoop Kitabevindeydik. Prof. Dr. Afşar Timuçin'in söyleşisi vardı. Matbaadan o gün gelen yeni kitabı "Eskiçağ Aydınlığı", söyleşinin de konusuydu. Kitabın alt başlığında Yunan Roma Döneminin Kısa Kültür Tarihi yazısını okuyoruz. Kitap Bulut Yayınlarından çıkmış, 288 sayfa.

Erken gittiğimiz için şanslıydık, salona sığmayan dinleyiciler hole ve merdivenlere oturdu.

Afşar Hocamız söyleşisine tarih incelemesinin iki biçiminden söz ederek başladı. Bunlardan "olay tarihçiliğinin" tek başına bir anlamı olmadığını belirterek tarihe bütünsel bakışın gerekliliği, süreçleri nedensel ilişkiler içinde çözümleyen, kültürü dışlamayan, özellikle felsefe tarihini araştıran bilimsel tarih anlayışının üzerinde durdu. Felsefeyi başka bilimlerle karıştırmayın denmesini de eleştirerek, o durumda felsefenin soyut kalacağını belirtti.

Tarih bilincinin bir dayanak olduğunu çünkü bugünü aydınlatan veriler içerdiğini sözlerine ekledikten sonra bazı belge eksiklerinin tarih araştırmasını zorlaştırdığını belirtti.

"İnsan nedir sorusunun yanıtını bulmak için onu tarihsel boyutu içinde tanımak gerek" dedikten sonra düşünceyi başlatan çağın Eskiçağ olduğunu vurguladı. Eskiçağın belirleyici karakteri köleliğe, Ortaçağın serfliğe, Yeniçağın ise sanayiye, işçi emeğine dayandığını söyledi.

Doğunun ilk uygarlıkları ile batının Yunan Latin uygarlıklarını inceleme alanına alan yazarımız, insancı bildirinin ilk Sofokles'ten geldiğini anlattı. İlkçağın tragedya yazarı "Dünyanın bin bir harikası içinde en büyük harika insandır" demişti.

"İlk kez Eskiçağda bakışlar kendine çevrilmiştir. İnsan kendini merak ediyor. Gerçek insan araştırması Doğu uygarlıklarında mitoloji içindedir. Yunanlılar felsefeyi mitoloji içinden çıkardı" diyen Afşar Hoca Yunan ve Roma tanrılarının insanbiçimci oluşları üzerinde durdu.

İnsanın eskiçağda kendini sorun ettiğini, öğrenmek ve kendine egemen olmak istediğini, bugün kültür bunalımından çıkmak için Eskiçağın bilgelikleri ile iletişime geçmek gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitiren Afşar Timuçin, dinleyicilerin sorularına da geniş cevaplar verdi.

Söyleşinin sonunda okurlar kitap imzalattılar.

■ EVİN OKÇUOĞLU

10 YAŞINDAKİ ATAKAN TÜRKİYE'YE NEYİ HATIRLATTI?

Bir bebeğe itfaiye hortumuyla süt vermeye benzeyen abartılı ilgi gösterisinin kaybedeni korkarım ki Atakan olacak.

Türk toplumu kendi içinde özlemini çektiği, yetişkinlerin ve yaşamın kamusal alanını kuşatan cehaletin ve kokuşmuşluğun yarattığı çürümeye karşı 10 yaşındaki Atakan'ı merhem yapmaya çalışıyor...

Türkiye Şubat'ın son haftasında sosyal medyadan yayılan bir videoyla felsefeye ve kitaba dair cümleler kuran 10 yaşındaki bir çocuğu konuşuyor...

Sosyal medya ilgisinin beslediği yazılı ve görsel medyanın ölçüsüz ve kuralsız iştahı, henüz bir çocuk olan Atakan Kayalar'ın ve ailesinin de şaşkınlığı eşliğinde sürüyor...

Gazete ve kitap okuma oranlarında dünya genelinde oldukça gerilerde olan bir ülke Türkiye. Hatta kitap kimi kurumlarda bir "ceza" aracı olarak görülüyor. Okuma cezasının uygulandığı dünyada başka bir ülke var mıdır, bilmiyoruz.

Bilgi ve düşüncenin cezalandırıldığı, RTÜK kurallarını ihlal eden tv kanallarına ceza olarak "belgesel" yayınlama zorunluluğunun getirildiği bir ülkede sosyal yaşamdaki çoraklık öylesine büyüdü ki, 10 yaşındaki bir çocuğun kitap okuması ve bir kaç cümle bilgiden, düşünceden söz etmesi çölde vaha bulunmuş gibi geldi topluma...

Türk toplumu kendi içinde özlemini çektiği, yetişkinlerin ve yaşamın kamusal alanını kuşatan cehaletin ve kokuşmuşluğun yarattığı çürümeye karşı 10 yaşındaki Atakan'ı merhem yapmaya çalışıyor.

Ancak bu oldukça tehlikeli ve en başta küçücük bir çocuğun dünyasını kararabilecek bir yol. Sırf sosyal merakın ve goygoyculuğun beslenmesi uğruna kendi yolunda yürüyen ve ilgisi doğrultusunda bilgiye ulaşmaya çalışan bir çocuğun yaşamına böylesine kontrolsüz biçimde dahil olunması travmatik sonuçlar doğurabilir. Bunu görmek için uzman olmaya gerek yok. Kendisine uzatılan mikrofon ve kameraların iştahına söz yetiştirmeye çalışan Atakan Kayalar'ın cümleleri zaten buna işaret ediyor.

Kitap okumanın, düşünmenin ve yaşama dair bilgece sözler söylemenin erdemini yitiren bir toplumun ortak ruhunda oluşan büyük boşluğu 10 yaşındaki bir çocuğun gündelik hayatın herhangi bir köşesinden kurduğu cümleler kapatamaz. Medya ilgisi üzerine Milli Eğitim Bakanının ve özel okulların da devreye girerek bu sosyal yarayı kaşıyacak tavırlar içine girmesi yukarıda özetlemeye çalıştığım acizliğin sağlamasını yapmıştır.

Türkiye, kitap okuyan çocuklara şaşıran değil, milyonlarca çocuğunun özgürce ve fırsat eşitliği içinde kitap okumasının sağlanmasına ihtiyaç duyulan bir ülke.

Bir toplumda en çok neyin eksikliği hissediliyorsa, ona karşı yüklenen anlam da o ölçüde yükseliyor. Herhangi bir ülkede 10 yaşındaki bir çocuğun kitap okuması ve bilgelik kokan cümleler kurmaya yeltenmesi olağan bir durum olarak algılanabilecekken, Türkiye, en çok eksikliğini yaşadığı şeylerin kıvılcımlarını gördüğü 10 yaşındaki bir ortaokul öğrencisi üzerinden kendisiyle yüzleşiyor.

Bir bebeğe itfaiye hortumuyla süt vermeye benzeyen abartılı ilgi gösterisinin kaybedeni korkarım ki Atakan olacak. Bırakın da çocuk rahatça kitabını okuyup kendi yolunu bulsun.

■ YUSUF YAVUZ

DİSK 16. GENEL KURULU İSTANBUL'DA TOPLANDI

14-16 Şubat 2020 tarihinde İstanbul'da toplanan DİSK 16. Genel Kurulu uluslararası bir sendikal buluşmaya dönüştü. Hem genel kurul hem de Disk'in 53. Kuruluş yıldönümü vesilesi ile düzenlenen konferansa beş kıtadan 45 sendikanın temsilcisi katıldı. Uluslararası konferansta söz alan sendikacılar emekçilerin mücadelesiyle ilgili kendi ülkelerindeki deneyimleri anlattılar ve Türkiyeli işçilerle dayanışmalarını dile getirdiler.

Almanya, Arjantin, Belçika, Bulgaristan, Fransa, Filistin, Güney Kore, Rusya, Tunus, Lübnan, Gürcistan, Hollanda, İspanya, İsviçre, İtalya, Kıbrıs, Norveç, Yunanistan gibi ülkelerden gelen sendika temsilcileri bağımsız ve demokratik sendikacılık, sendikal eğitim, güvencesiz işçilerin örgütlenmesi konularında açıklamalar yaptılar.

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu genel sekreter vekili Owen Tudor konuşmasında her türlü baskı ve hak ihlallerine, dünyada artan eşitsizliklere değinirken küresel şirketlerin yöneticilerinin zenginlik içinde yaşadığını, bütün zenginlikleri üreten işçilerin ise sefalete mahkûm edildiğini söyledi.

Konferansta işçilerin hak mücadelesi açısından güncel olaylar da ele alındı. Fransa'daki grevlerin, Arjantin'deki sürekli sokak gösterilerinin, Lübnan'daki farklı dinlerden işçileri bir araya getiren protestoların işçi haklarının gelişmesindeki önemi ortaya kondu.

GÜNEY KORE'DE CUMHURBAŞKANI DÜŞÜREN İŞÇİ EYLEMLERİ

Çarpıcı konuşmalardan birini Güney Kore Sendikalar Konfederasyonu (KCTU) temsilcisi yaptı ve son 3 yılda kazandıkları 300 bin yeni üyenin sırrını anlattı. KCTU, aynı zamanda DİSK ve KESK'in kardeş örgütü; hem işçileri hem de kamu emekçilerini aynı çatı altında örgütleyen bir konfederasyon. Fiili meşru mücadeleyi esas alan KCTU dünyanın en önemli sendikalarından biri. Kore'de 2017 yılında bizim Gezi eylemleri ile kıyaslanan "mum ışığı" eylemlerini gerçekleştirmişti. Yolsuzluk protestoları Kore cumhurbaşkanının istifasıyla sonuçlanmıştı. Bu hareketin başka bir sonucu da ülkede adalet isteyenlerin işyerinde de adalet istemeye başlamasıydı. Sokak eylemelerine katılan gençler, kadınlar ve güvencesiz işçiler sendikalarda örgütlenmeye başladılar.

Rusya'da devlet güdümündeki geleneksel sendikalara karşı örgütlenen Rusya Sendikalar Konfederasyonu (KTR) da son yıllarda üye sayısını dikkat çekici bir şekilde artırmış durumda. KTR temsilcisi genç işçilere yönelik eğitim ile öncü işçiler yetiştirildiğini, geleneksel sanayi işçilerinin hizmet sektöründeki genç işçilerle buluşturulduğunu anlattı. Geleneksel sanayi iş kollarında fabrikalar kapanırken sendikalar işçi haklarını korumakta yetersiz kalınca işçiler yeni bağımsız sendikalarda örgütlenmeye başladılar.

Filistin, Lübnan ve Tunus gibi ülkelerden gelen Arap sendikacılar konuşmalarında demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinin sınıf mücadelesinden ayrılmayacağının altını çizdiler. Trump'ın Filistin politikaları şiddetle eleştirildi. Konuşmacılar çok uluslu küresel şirketlerde sendikal örgütlenme, basın özgürlüğü, mültecilerin sorunları, iklim krizi, savaş karşıtlığı gibi sorunlara değindiler.

Disk 16. Olağan Genel Kuruluna katılan sendika temsilcileri, Dkö ve siyasi partilerin genel başkan ve temsilcileri de konuşma ve değerlendirmelerde DİSK özelinde Türkiye emek hareketine işaret ederek, işçi sınıfının durumu, önemi, emeğin ekonomik ve politik haklarının kazanılmasının sorunlarına değindiler.

YÜZDE BİRDEN BİNDE İKİYE SENDİKALI İŞÇİ SAYISI

112 Eylül faşist askeri darbesinin ardından özellikle DİSK'e ve yöneticilerine yapılan baskı, kazanılmış haklara yönelik gasplar 12 Eylül sonrasında da devam etti. DİSK uzun yıllar kapatıldı. 12 Eylül'den önce Türkiye'de sigortalı çalışan işçi sayısı 2 milyon iken DİSK üyesi 400 bindi. Sigortalı çalışanların beşte biri DİSK üyesiydi. O dönemde ülke nüfusu da yaklaşık 40 milyon civarındaydı. Demek ki nüfusun yüzde biri DİSK üyesiydi.

Bugün, 2020 yılında sigortalı çalışan sayısı 14 milyondur, DİSK'e bağlı sendikaların üye sayısı ise 180 bindir. Kaba bir hesapla sigortalı işçi içindeki DİSK'in

üye işçi sayısı neredeyse yüzde bire düşmüştür. Bu gerilemede AKP'nin 18 yıllık iktidarı dönemindeki politika ve uygulamalarının payı tartışılmaz. Sendikacılık ve sendikal haklar yasal düzenlemeler ile boşa çıkartılmaya çalışıldı. Taşeron işçilik çığ gibi büyütüldü. "Özel istihdam büroları" kurularak insan onuruna aykırı "kiralık işçilik" yasallaştırıldı. Grev hakkı yasaklanan onlarca grevle rafa kaldırıldı. Özgür toplu iş sözleşmesinin önü KHK'lar ile kapatıldı. Yükselen enflasyon ve zamlar karşısında işçiler düşük ücret artışlarına mahkûm edildi. Emeğe dönük saldırılar AKP döneminde hız kesmeden devam ederken sendikal mücadele ve örgütlülük tasfiye edilecek duruma getirilmiştir. Böylece iş cinayetleri artmış, kuralsız, güvencesiz çalışmanın önü açılmıştır.

İşçi haklarının yok edilmesini önlemek için DİSK'e büyük bir sorumluluk ve görev düşmektedir. 21. yüzyılda birçok alanda kendini duyuran kapitalist sistemin çöküşü ve krizinin yükü hem uluslararası alanda hem de Türkiye'de işçiler başta olmak üzere emekçilere, esnafa, çiftçiye, kısacası yoksul ezilen halka yüklenmek istenmektedir. Bu koşullarda Türkiye sendikal hareketinde DİSK işçi sınıfının en önemli direniş odaklarından biridir. Sınıf bilinçli işçilerin ve dayanışma içinde olacağı uluslararası sendikal örgütlerin umut kaynağıdır. DİSK sorumluluk üstlenmekle kalmayıp tarihte iz bırakan 15-16 Haziran işçi direnişinin ruhunu yeniden canlandırmak, örgütlenmeyi büyüterek işçi sınıfının taleplerine cevap olacak bir tutum sergilemeyi esas almak zorundadır. Onurlu mücadele geçmişini aydınlık geleceğe taşımayı ilke edinen DİSK işçi sınıfının kazanımlarına sahip çıkacak bir hamle ile 16. Olağan Genel Kurulunda güçlü bir yönetim oluşturmuştur. Oluşturulan bu güçlü yönetimin işçi sınıfının istem ve taleplerine cevap olacağına inancımızla DİSK'in yeni seçilen yöneticilerini Genel Başkan Arzu Çerkezoğlu'nun şahsında selamlıyor mücadeleye devam diyoruz.

■ **KEMAL GÖKSOY**
DİSK GENEL İŞ SENDİKASI
MERSİN ŞUBE BAŞKANI

1980 YAZINDA VAPURLAR

O yaz 15 yaşındayım. Güzün lise ikinci sınıfa devam edeceğim.

Kadıköy-Karaköy hattında tek başıma Kapalıçarşı'ya gidip gelirken vapurda satıcılar hiç eksik olmazdı. Tevazu gösterip fena bir gözlemci olduğumu saklayacak değilim; bu satıcıları ne zaman gözlemlesem, içimden "ağızları ne güzel laf yapıyor, ne kadar becerikli, ne kadar enteresan insanlar" derdim, "ben bunların yaptığının binde birini bile yapamam." Hayır, onlara özendiğimden değil, züppe biri olduğumdan hiç değil. Retorikleri, doğaçlama uyguladıkları teatral teknikleri, pazarlama taktikleri, zamanlamaları mükemmeldi. Onları kadim Ortaoyuncularına, seyyar tuluatçılara benzetirdim. Aksaksız, hızlı konuşurlar, üç-beş dakikada vatandaştan parsayı toplayıp kaybolurlardı. Onlar için maişet motorunu çevirmek zor değildi. Benim de bu tiplerden üç otuz paraya kalem, defter, oyuncak vs. almışlığım vardır.

O yaz devrimci abilerin vapurda korsan gösterilerine de birkaç kez şahit oldum.

Temmuz sonlarında bir sabah Galata köprüsünün giriş ve çıkışlarını zırhlı paletli askeri araçlar tutmuştu. Sendikacı Kemal Türkler öldürülmüştü. Hava gergindi.

Kadıköy ve Karaköy iskeleleri bugünkünden çok farklıydı. Her iki iskelede de boydan boya, yüksek bina duvarlarının tepesinden zemine kadar uzanan devasa kitap rafları vardı, her iki iskelede on binlerce kitap sergilenirdi. Vapur gidiş-dönüşlerinde hep bu rafları takip ederdim, ufacık haftalık harçlığım yettiği kadar kitap, dergi ve gazete alırdım. Sol, Onur, Oda, Bilim ve Sosyalizm yayınları, Politika gazetesi, adlarını hatırlamadığım ve vapur yolculuğu sırasında okuduktan sonra zulalamak zorunda olduğum dergiler... Net bir şekilde söyleyebilirim ki iskele kitapçılarında solun bâriz hegemonyası vardı. Büyülendiğimi hatırlıyorum.

Bütün zorluklara rağmen büyünün, yaşama sevincinin, direncin, hüznün ve bütün iyi değerlerin yitip gitmediği zamanlardı.

Kısa bir zaman sonra 12 Eylül tüm ülkenin üzerine kabus gibi çökecek ve bütün yönleriyle hayatın çehresini değiştirecek.

O günlere dair olaylar gözümün önünde canlanıyor, zayıf hafızam geçmişe doğru gittikçe güçleniyor. Bıraksalar sabaha kadar anlatıp dururum. Galiba yaşlanıyorum ve o eski günleri özlüyorum.

Nerden nerelere geldik?

Eski vapurlar yok artık.

Vapurlarda şahsiyet sahibi satıcıları geçtim, "insan" yok, aşk, muhabbet, devrim heyecanı yok.

İskelelerde okumaya değer tek bir tane bile kitap, dergi, gazete yok.

Ne var diye sorarsanız söyleyeyim:

Gözlerindeki fer gitmiş, ruhsuz, mutsuz, umutsuz, oradan oraya savrulan anonim insancıklar...

Eski günlerin hatırasına Marc Aryan'dan Qu'un peu d'amour şarkısını dinleyelim bari: Birazcık aşk.

■ **UFUK ÖZCAN**

Usun Sorunları

■ AFŞAR TİMUÇİN

Bilgi'nin gözüyle görülmeyen yaşam eksik kavranmış yaşamdır, yüzeysel ve bulanıktır. Gerçek bilgiyi sokakta kahvede dost toplantılarında bulamayız. Kulak ansiklopedisi kafa karıştırmaktan başka bir işe yaramaz. **Bilgi bizi kitaplarda bekler. Biz çok zaman kitaplara gitmeyiz ya da kafa geliştiren kitaplara değil kafa karıştıran kitaplara gideriz. Öyle ya, bütün kitapları gerçek bilgeler yazmıyor ki.**

"Sokrates böyle Sokrates oldu, her koşulda dikkatini ustan başka bir şeye vermeyerek. Sana gelince sen henüz Sokrates değilsin, Sokrates olmak ister gibi yaşamalısın."

Epiktetos

İnsanız, birçok sorunumuz var. Bu sorunları çok zaman kaba usla çözmeye çalışıyoruz. İncelmiş us bilginin ve yaşam deneylerinin geliştirdiği ustur. Bilgi yaşam deneylerini ve yaşam deneyleri bilgiyi verimli kılar, us bu diyalektik ilişkide gelişir. Bilgi'nin gözüyle görülmeyen yaşam eksik kavranmış yaşamdır, yüzeysel ve bulanıktır. Gerçek bilgiyi sokakta kahvede dost toplantılarında bulamayız. Kulak ansiklopedisi kafa karıştırmaktan başka bir işe yaramaz. Bilgi bizi kitaplarda bekler. Biz çok zaman kitaplara gitmeyiz ya da kafa geliştiren kitaplara değil kafa karıştıran kitaplara gideriz. Öyle ya, bütün kitapları gerçek bilgeler yazmıyor ki. Sorun çözme işinde ustan başka bir aletimiz bir dayanağımız yok. Her durumda sorunlarımızı onunla çözeceğiz, doğrulara ulaşma yolunda ondan daha sağlam bir güvencemiz olabilir mi? Kaba us sorun çözmekte eksik kalır, üstelik bize yanlışı doğru diye gösterebilir. İşlenmiş yetkinleştirilmiş geliştirilmiş usa gereksinimimiz var. Her us her sorunu çözemez. Kaba us ancak çok yüzeydeki sorunları çözebilir.

Rodin,
Düşünen Adam

O kadar us kedide de var. Pamuk'un üzerine sopayla yürüyün bakın, kapalı pencereden değil açık pencereden kaçacaktır. Kuş bunu beceremez, ancak denk getirirse açık pencereden çıkar. Kuşun kafası sınırlıdır. İnsan kaçacağı pencereyi önceden açık bırakır ve pencerenin yakınında durur.

Çok basit sorunları çözecek olan us "usun yolu birdir" dedikleri ustur. Bir us ancak belli niteliklere ulaşmışsa, kendini gerçekten yetkinleşmiş duyuyorsa karmaşık ya da üst düzeyde bir sorunu çözmeye yeltenmelidir. Yani us üst düzeydeki sorunları çözmek istiyorsa buna kendini hazırlanmış olmalıdır. Bekçi Cercis efendinin usuyla Einstein'ın usu hem benzeşirler hem benzeşmezler: bilgi sözkonusu olduğunda kavrayan öznenin koşulları kavranan nesnenin koşullarına uygun olmalıdır. Bu yüzden hepimize biraz felsefe bilgisi gerekiyor. Felsefe bilmeden kendimizi yetkinleştirmemiz olası değildir, o durumda insan olmanın temel sorunlarından hiçbirini tartışamayız ve çözemeyiz. Kendimizi felsefeye hapsetmek de olmaz: siyaset bilmeden siyasetin sorunlarını, spordan habersizken sporun sorunlarını, insan ruhsallığını tanımadan duygu ve düşünce dünyamızın sorunlarını çözemeyiz.

En tehlikeli us bir ölçüde gelişmiş ama yeterince gelişmemiş ustur. Ortalama aydının usu böyle bir ustur işte. Böyle bir usun kavrama gücü oldukça sınırlı ama uzanımı oldukça geniştir. İşi şakaya vurdurup yürekli us diyebiliriz buna. Örneğin doğru dürüst felsefe bilmeyen ama Lacan'ı ve Deleuze'ü okuduğu için kendini filozof sanan adamın usu böyledir. Gelişmiş usun en belirleyici özelliği üstüne düşmeyen işe karışmama özenidir. Bir şeyi bir şeyin yerine almak, bir şeyi başka bir şeyle karıştırmak, bilir bilmez acele yargılar vermek yarı yolda kalmış usun işidir. Yetkin usun ayırıcı özelliği kuşkucu olmak ve boş görüş üretmemektir. Gideceği yere yavaş ve sağlam adımlarla giden insan, beş ölçüp bir biçen insan, yanıldığını anladığı anda bir adım daha atmadan geriye dönen insan usunu iyi kullanan insandır. Demek ki sorun usunu kullanmak sorunu değildir, usunu iyi kullanmak sorunudur. Yoksa herkes her gün belli gündelik gereksinimlerini karşılamak üzere yani ayakyoluna gitmek için bile usunu kullanıyor. Ne var ki usunu iyi kullanamayan ve bu yüzden yanlışlar yapan insan ussallığından mutlu olacak yerde usu nedeniyle acı çeker duruma düşebiliyor.

Gelişmiş us dediğimizde donanımlı usu anlıyoruz. Ulaşmış olduğu bellek zenginliğiyle ve ona bağlı olarak bilinç yetkinliğiyle iş gören insan, buna göre gerçekliğin koşullarını görebilen ve kavrayabilen, nesneler arasındaki bağlantıları sezebilen, nedenlere inebilen ve en yakın nedende takılmayıp her nedeni belirleyici saymadan sabırla gerçek nedeni ya da nedenleri arayan insan ussallık açısından gelişmiş insandır. Gelişmiş insan derken sorunların çözümü için bıkmadan usanmadan yollar arayan, bu arayışında kuşkuyu ve sabrı elden bırakmayan insanı anlıyoruz. Olgular arasındaki görünür ilişkilerden çok bir bakışta görülemeyen ya da kolay kolay görülemeyen ilişkileri sezmek anlamak değerlendirmek ve sınıflamak gelişmiş usun sorumluluğuna girer. Us öncelikle bir yargılama yetisidir. En kaba bir deyişle bir evet ya da hayır deme düzeneğidir. Doğrulara ulaşma yolunda çıkarımlar yapar, karşılaştırmalar yapar, özellemeler ve genellemeler yapar, tümdengelimler ve tümevarımlar yapar. Buna göre nesneler arasındaki ilişkilerin okunması ve aydınlatılması usun işidir.

Yaşamın gizlerini kavramaya usumuzla yöneliriz. Yaşamın gizleri sözünden bir takım gizil ya da gizemli ilişkileri, doğaüstüyle

En tehlikeli us bir ölçüde gelişmiş ama yeterince gelişmemiş ustur. Ortalama aydının usu böyle bir ustur işte. Böyle bir usun kavrama gücü oldukça sınırlı ama uzanımı oldukça geniştir. İşi şakaya vurdurup yürekli us diyebiliriz buna. Örneğin doğru dürüst felsefe bilmeyen ama Lacan'ı ve Deleuze'ü okuduğu için kendini filozof sanan adamın usu böyledir.

Bir us ancak belli niteliklere ulaşmışsa, kendini gerçekten yetkinleşmiş duyuyorsa karmaşık ya da üst düzeyde bir sorunu çözmeye yeltenmelidir. Yani us üst düzeydeki sorunları çözmek istiyorsa buna kendini hazırlanmış olmalıdır. Bekçi Cercis efendinin usuyla Einstein'ın usu hem benzeşirler hem benzeşmezler: bilgi sözkonusu olduğunda kavrayan öznenin koşulları kavranan nesnenin koşullarına uygun olmalıdır. Bu yüzden hepimize biraz felsefe bilgisi gerekiyor.

ilgili bir takım inanç ögelerini anlamayalım. Bir başka deyişle yaşamın gizleri usumuzu aşan bir şeyleri düşündürmemelidir. Bu doğaüstü gizleri bilinmeyenler olarak inancın ya da kaba metafiziğin alanına bırakmak doğru olur. Bazı başka yetilerimiz, örneğin duyumsama yetimiz örneğin duygulanma yetimiz yetkin ve doğru bir kavrayış için yeterli değildir. Onları ussal etkinlikte yardımcı yetiler olarak düşünmek doğru olur. Yaşamın gizleri burnumuzun dibinde olup da göremediğimiz gerçekliklerdir, bilincimizin etkin gücüyle somut gerçekliğe dönüştüreceğimiz olasılıklardır. Örneğin uçak bir tasarımdı zamanla bir gerçeklik oldu. Önemli olan önce görüneni görmektir ama görünmeyeni görmek daha önemlidir. Bazılarının yaptığı gibi yapmak, usu uygulamalı us ve kuramsal us diye ikiye ayırmak gerekli olmayabilir. Us uygulamalı sorunlara da kuramsal sorunlara da kendi donanımına göre aynı yetkiyle yönelecektir. Bununla birlikte usun her sorunu şıp diye çözebilecek hatta önünde sonunda nasıl olsa çözecek bir yeti olmadığını bilmemiz gerekiyor. Us yöneldiği her soruyu ancak daha önce elde edilmiş bilgiler çerçevesinde yani o bilgilerden giderek çözebilir.

Us bir yetidir diyoruz. Yeti üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Bilindiği gibi felsefenin alanında kavram araştırmaları kavram tartışmaları çok önemlidir: özellikle değişen yaşam koşulları çerçevesinde kavramların içeriklerini sık sık belirlemek ve onların birbirlerine karıştırılmaması için çaba göstermek önemlidir. Kavram kargaşası felsefi düşünceyi açmaza sokar.

> Yargılama yetisi olarak da tanımlayabileceğimiz usun başlıca görevi nesneler ya da durumlar arasındaki ilişkileri görmektir: us göreliliğin koşullarına göre bilgiye yönelir, onun mutlak'ı kavramak gibi bir yatkınlığı yoktur. Zaten mutlak diye bir şey de yoktur. Us göreliliğin koşulları içinde karşılaştırmalar bileştirmeler ayrıştırmalar yani çıkarımlar yapar. Her insan us dediğimiz yordamı kullanır, yaşamını sürdürebilmek için onu kullanmak zorundadır, çünkü onun güçlü ağız kasları ve pençeleri yoktur.

Rodin, Cehennemin Kapısı

Özellikle birbirine yakın anlamları olan terimler birbirine karıştırıldıklarında ortada sağlıklı düşünce diye bir şey kalmayacaktır. "Gelenek"i "görenek"den ayıramadığımız için ikisini birden söylüyoruz. Felsefeden sorumlu kişiler bile yeti'yle yetenek'i us'la zeka'yı ve daha birçok şeyi birbirine karıştırıyorlar. Bu iki kavramı birbirine karıştıran adamı felsefeden sorumlu saymak doğru mudur? Yeti için biz sözlüğümüzde şöyle demiştik: "Türsel düzeyde yapabilme gücü. Yetenek ya da yatkınlık kazanımlarla ilgilidir ve bireysel düzeyde sözkonusudur. Yeti doğrudan doğruya türle ilgilidir ve türün tüm sağlıklı bireylerinde etkindir."

Önceleri yetilerin apayrı güçler olduğu düşünülüyordu. Oysa yakın zamanlarda yetilerin birbiri içinde güçler olduğu anlaşıldı. Birinde ortaya çıkan bir durumun öbüründe de kendini gösterdiği görüldü. Sorun bütünsel bakabilme bütünü görebilme sorunudur. Bugün saat beşte falanca kişiyle buluşacağımı unutuyorum, çünkü onunla buluşmak istemiyorum. Burada iki ayrı yeti arasında, "istem"le "bellek" arasında uyumlu bir ilişkinin sözkonusu olduğu görülüyor. Örneğin zekanın duyarlıktan usun duygusallıktan apayrı ele alınması bu yüzden yanlış olur. Us da bir yetidir ve yeti olmakla insan türünün bütün bireylerinde ortaktır ya da zaten vardır. O önce insanın bir kazanımı olarak değil her insan bireyinin doğadan getirdiği bir özelliği olarak vardır. Yani o her insanda öncesel olarak vardır. Bu yeti işlenmediğinde, doğadan geldiği gibi olduğu gibi bıra-

İnsanlar gündelik sorunlar düzeyinde doğru düşünme olanağını sağlayacak kadar bir felsefe eğitiminden geçmiş olsalardı özellikle ağırbaşlı kimseler olacaklardı ve birçok saçma sorunla uğraşmayacaklardı. İnsanımız tepeden tırnağa bu tür saçma sorunları tartışmakla vakit geçiriyor. Asıl sorunları göremiyor, asıl sorunlar büyüdükçe büyüyor ve tehlikeli olmaya başlıyor. Kafalar her gün biraz daha karışıyor ve kafa karışıklığı arttıkça yaşam kör dövüşüne dönüşüyor.

Rodin, Balzac büstü

kıldığında gelişmiş bir yaşamı sürdürebilmek olası değildir. Her birey uygar yaşama uyabilmek için usunu geliştirmek zorundadır. Bunu kabaca bilgilenmek ya da bilgi sahibi olmak diye belirleyebiliriz.

Yargılama yetisi olarak da tanımlayabileceğimiz usun başlıca görevi nesneler ya da durumlar arasındaki ilişkileri görmektir: us göreliliğin koşullarına göre bilgiye yönelir, onun mutlak'ı kavramak gibi bir yatkınlığı yoktur. Zaten mutlak diye bir şey de yoktur. Us göreliliğin koşulları içinde karşılaştırmalar bileştirmeler ayrıştırmalar yani çıkarımlar yapar. Her insan us dediğimiz yordamı kullanır, yaşamını sürdürebilmek için onu kullanmak zorundadır, çünkü onun güçlü ağız kasları ve pençeleri yoktur. Usunu nasıl kullanması gerektiği sorunu ayrıca ele alınabilir. Gerçekliğin bilgisine usumuzla ulaşırız, tanıyabileceğimiz her şeyi onunla tanırız. Usumuz bizi gidebileceği yere kadar götürür, bir yerde durur: orada kendi sınırlarıyla karşılaşmıştır. Fiziğin ya da somut gerçekliklerin bittiği ve metafiziğin başladığı bu sınırdan sonra usun yapacağı üretimler arayıştan öte bir anlam taşımaz. Us bu sınırları zorlayarak ufkunu genişletir, bilinmeyeni bilinir kılmaya yönelir. Ama bir sınır aşılınca bir başka sınır kendini gösterecektir. Kaba metafiziğin sorunlarıyla uğraşmak usun işi olmamalıdır. Ancak metafiziği de bir çırpıda gözden çıkarmamak gerekir. Temelsiz kaba metafiziği gözden çıkarırız. Bilgiye ulaşmada düş gören ve ayağı yere basan metafiziğin de bir ağırlığı vardır. Tasarlamasaydık ya da olasılıkları göremeseydik kaba gerçekçiliğin alanında sıkışıp kalmış olurduk. İyi metafiziği yani bilgi yolunda verimli metafiziği boş metafizikten ayırmayı bilmeliyiz.

Usu bilgiye ulaşmada şaşmaz bir yeti olarak görmemek gerekir. Ben her konuda usuma güvenirim sözü saçmadır. Usumuza güveniriz ama bir yere kadar. Doğru kullanıldığında us bilgiye ulaşmada tek güvenilir araçtır, her şeyi bilebileceğimizi sanmamak koşuluyla. Usun sağladığı bilgi hem dış dünyanın hem iç dünyanın bilgisidir. Bu iki dünya birbirinden ayrı değildir: biri öbüründe sürer. Belleğimizde dış nesnelerin yansılarını ya da kavramlarını taşırız, onlar ruhsal dünyamızın bilgi taşlarıdır. Us belleğin bu gereçlerini kullanarak etkin olduğunda bilinç olguları kendini gösterir. Us bir seçebilme gücüdür. Seçme edimi usun üst noktasında etkin olan ve sanki varlığa kuşbakışı bakan anlık'ın gücüyle ya da onun sorumluluğunda olur. Us yalnızca seçen değil aynı zamanda üretendir: yaratma süreçleri seçmelerle gelişir ve ilerler. Usun her an yaşamı yeniden üretmek gibi bir yükümlülüğü de vardır. Onun bu yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için gelişmiş us özelliği kazanması gerekir. Us bunu tarihin içine yerleşmekle ve evrensel bilince yönelmekle yapabilir. En tehlikeli us yarım yamalak gelişmiş ustur: gücünü bilmez, sınırlarını bilmez, kendinde yetkinlikler varsayar: yaşamı düzenlemeye ve dönüştürmeye kalkar. O kendine ve başkalarına yalan söylemeye eğilimli ustur. Kendine yalan söyleyen başkalarına a fortiori yalan söyler ve yalan söylemeyi de insani bir gereklilik olarak görür.

Usun genelde doğruya güzele ve iyiye eğilimli olduğunu söylerken onun her zaman olumluya yöneldiğini söyleyebiliyor muyuz? Elbette söyleyemiyoruz. Dünyaya gelişimizde tam anlamında bir çıplak yeti olan ve doğallığının dışında hemen hemen hiçbir özel özelliği olmayan us yaşam deneylerimizle güçlenip zenginleştikçe yeteneklerimizi de kendinde oluşturmaya yani olumlu ya da olumsuz özellikler edinmeye doğru gider. Böylece salt yeti olmaktan çıkıp yetenekleri de olan bir yeti olma yolunda kişisel düzeyde ama evrensel çerçevede sürekli dönüşür. İyi eğitilmiş us ya da yetkin us doğruya güzele ve iyiye belli bir doğallıkla yönelir. Kötü eğitilmiş us insan olmak adına kendinde zarar-

Zaman zaman yapılan bir tartışma usun işlevleri konusunda bilgimizin ne ölçüde zayıf olduğunu gösteriyor. Sorun şu: ortak us diye bir şey var mı? Aslında bu ciddi bir sorun değildir, gerçeklikte karşılığı olmayan yapay bir sorundur. Biraz düşünmeyi bilen bir kişi böyle bir soruyu sorma gereği duymaz. Us çok belirgin durumlar ya da sorunlar sözkonusu olduğunda ortaktır: elimdeki bardağı duvara çarparsam kırılmaz camdan yapılmış değilse kırılır. Ateş aslında soğuktur el yakmaz diyen adama hepimiz hadi oradan demez miyiz?

lı ve tehlikeli özellikler taşır. Yarım yamalak usun başta yalancılık olmak üzere her türlü olumsuz yönelime eğilimli olduğunu yaşam deneylerimiz apaçık gösteriyor. İnsan doğuştan kötü değildir ama sonradan kötü eğitimin ya da en azından yetersiz eğitimin etkisiyle kötüye eğilimli ya da kötüye de eğilimli duruma gelebilir.

Yetersiz us olmayan büyüklüğüne inanmak ve başkalarını da inandırmak için yalana başvurur. Örneğin kimse onun bir tek dizesini anımsamazken o toplumun en büyük şairi olduğunu düşünür ve bu düşüncesini herkese bire bin katarak anlatır. Bu arada toplumun benimsediği bir şairi küçük düşürmek için yalan düzeneğini çalıştırır. "Efendim bu adam şair falan değil, ben biliyorum kendim yakaladım kaç kere, düpedüz Paul Eluard'ın şiirlerini öykünüyor" der. Bilinçlilikle ahlaklılık arasında her zaman bir denge bir koşutluk vardır. Yetersiz us bilgi açısından sorunlu olduğu gibi ahlak açısından da sorunludur. O bozucu dağıtıcı yadsıyıcı yıkıcıdır. Herkesi yetersiz görür. Herkesi deha olduğuna inandırmaya çalışır. Kısacası yetersiz us tehlikelidir: oyunlar oynar, birilerinin kuyruğuna takılır gider, dün aşağıladığının bugün yoldaşı olur, dün söylediğinin bugün tam tersini söyler. Dün tiksiniyorum dediği insanların bugün yoldaşıdır. Birilerinin ayağına karpuz kabuğu koyar.

Usun yetersiz olduğu yerde insanla ilgili köklü sorunların tartışılması saçmadır. Ancak yetersiz us her sorunu tartışmakta kendini yeterli görür. Sorun niteliği taşımayan yüzeysel sorunları yaşamsal sorunlar olarak tartışmaya açar. Örneğin "kötülük bulaşıcıdır" der. Bu sözün bilimsel hiçbir karşılığı yoktur. Yetersiz us bu tür tartışmalara girerken boş ve gülünçtür, her anlamda temelsizdir, uzman olduğu ya da uzman olduğunu söylediği konularda bile saçmalar. Görünüşte egemendir. Konuşurken ikide bir karşıdakini aşağılarcasına "bakın" der örneğin. Gerçeklikle ilgisi olmayan bir bilgiyi bir görüşü üst düzeyde bir yetke olarak topluma sunmaya kalkar. Hele adının önüne bir de "prof dr" koydurabildiyse onu tutabilene aşkolsun. İnsanlar gündelik sorunlar düzeyinde doğru düşünme olanağını sağlayacak kadar bir felsefe eğitiminden geçmiş olsalardı özellikle ağırbaşlı kimseler olacaklardı ve birçok saçma sorunla uğraşmayacaklardı. İnsanımız tepeden tırnağa bu tür saçma sorunları tartışmakla vakit geçiriyor. Asıl sorunları göremiyor, asıl sorunlar büyüdükçe büyüyor ve tehlikeli olmaya başlıyor. Kafalar her gün biraz daha karışıyor ve kafa karışıklığı arttıkça yaşam kör dövüşüne dönüşüyor.

Zaman zaman yapılan bir tartışma usun işlevleri konusunda bilgimizin ne ölçüde zayıf olduğunu gösteriyor. Sorun şu: ortak us diye bir şey var mı? Aslında bu ciddi bir sorun değildir, gerçeklikte karşılığı olmayan yapay bir sorundur. Biraz düşünmeyi bilen bir kişi böyle bir soruyu sorma gereği duymaz. Us çok belirgin durumlar ya da sorunlar sözkonusu olduğunda ortaktır: elimdeki bardağı duvara çarparsam kırılmaz camdan yapılmış değilse kırılır. Ateş aslında soğuktur el yakmaz diyen adama hepimiz hadi oradan demez miyiz? İnsan daha ilk çocukluğunda cıs'ın ne demek olduğunu öğrenir, bazen de parmağını sobaya değdirerek öğrenir. Us kaba gerçeklikler düzeyinde ortaktır. Usun ortaklığı bu çok belirgin sorunlarda apaçık görülür. Hitler Almanya'sında insanlar fırınlara atılırken neden fırınların yanıbaşında yaşamlarını sürdürmekte olan Almanlar en küçük bir tepki göstermediler sorusunu herkes kendi usuna göre yanıtlayacaktır. İşte burada ortak us biter ayrı us başlar. Bilimin felsefenin sanatın ilerleyişi apayrı ve çok özgün özellikler gösteren usların gücüyle olmuştur. Bütün uslar aynı biçimde etkin olsaydı, usların tümü aynı kalıptan çıkmış olsaydı sallabaşlığın ötesine geçemeyecektik, birbirimizi onaylamanın ötesinde bir şey yapmamız gerekmeyecekti.

Demek ki usun ortak olduğu durumlar vardır ortak olmadığı durumlar vardır.

Rodin, Havva

Demek ki usun yolu hem birdir hem değildir. Usun yolu birdir sözünü biz yanlış yorumluyoruz. Atalarımız bu sözle daha başka bir şeyi anlatmak istemişlerdir. Usun yolundan gidin, usun ışığından ayrılmayın, yalan yanlış görüşlerin tuzağına düşmeyin, çok iyi düşündüğünü sandığınız insanların görüşlerini bile tartışmadan benimsemeyin demek istemişlerdir. Eleştirme ve eleştirilme ahlakını elden bırakmayın ve özeleştirinin gücüne inanın. Usunuzu ve dilinizi yalana alıştırmayın, yalan söylemeyi gerektiren ortamlardan meslekler-den kişilerden uzak durun. Yalancı insanların size yaklaşmasına izin vermeyin. Kendilerini yüceltmek adına başkalarını küçük düşürmeye ve başkalarının ayağının altına karpuz kabuğu koymaya çalışanlara yakınlık göstermeyin. Us doğuştan da olsa onu daha da güçlü kılmak için bilgilerle zenginleştirin donatın. Her söylenene inanmayın. Belleğinizin düzenli, kavramlarınızın açık ve seçik, duygularınızın abartısız, sezginizin keskin, yargılarınızın yerli yerinde olmasına özen gösterin. Özerk olun, kimsenin uydusu olmayın. Sizi tek tip düşünmeye yöneltmek isteyenleri dinlemeyin, onların etkisi altında kalmayın. Atalarımız usun yolu birdir derken bunu söylemek istemişlerdir, yoksa biri söylesin öbürleri uysun ya da herkes aynı şarkıyı söylesin demek istememişlerdir.

Her us doğal zemin üzerinde ya da verili doğal zihinsel koşullar çerçevesinde zaman içinde kendi özel özelliklerini oluşturur ve eğilimleri yönünde kendini geliştirir. Uslarımızın mantık örgüsü birdir ama gelişmiş usların renkleri değişiktir. Herkes bilir ki bir kapı aynı anda hem açık hem kapalı olamaz. Bu düşünce düzeyinde kalan insan topluma uyarlanmakta bile zorluk çeker, olsa olsa sürüye katılabilir. Gerçek düşünce edimi bu ilk mantıksal doğrunun sezilmesinden ve onaylanmasından sonra başlar. Kimsenin usu kimsenin usuna denk düşmez. Belleğin oluşum koşulları ve buna bağlı olarak bilinç olguları ussallığın özel özelliklerini belirler. Usun yolu demek ki hem birdir hem de sayılamayacak kadar çoktur. Herkes kendi usunu beğenir sözü bu yüzden boş bir söz değildir. Ama herkesin kendi usunu mutlak bir biçimde yani bağsız koşulsuz beğendiğini söylemek de aşırıya kaçmak olur. Durmadan yanlışlar yapmış ve yaptığı yanlışların sonuçlarını birer birer toplamış bir kişinin usunu beğenmekte zorluk çekebileceğini düşünmek yanlış olmaz. Yanlışlarımızı savunabilmemiz için usumuzun bize sağlayacağı olanakların da az olmadığını söyleyebiliriz. Buna karşılık usumuzun yanlışı görme ve yanlıştan dönme konusunda da bize ışık tutacağı doğrudur, yeter ki kişi kendine ayrıştırıcı bir gözle bakabilsin.

BİR NOT

Kafasının bir bölümünü boş futbol bilgileriyle doldurup kalanını olduğu gibi bırakmış bazı hebenneka arkadaşlar "birlik ve beraberlik" deyimine takılmamdan giderek beni ülke bütünlüğüne düşman biri diye göstermeye çalışıyorlar ve kendilerini gülünç ediyorlar. "Birlik" ne "beraberlik" ne? "Birlikte gidelim"le "beraber gidelim" ayrı şeyler mi? Ağzımızdan çıkanı kulağımız duymuyor. Bize ahlak ve yurtseverlik dersi verecek olanların kendilerine şöyle bir dönüp bakmaları iyi olur. Onlara boş işlerle uğraşmayı bırakmalarını ve kitaplarımı okumalarını öneririm.

Çarpık Dünya, ÇALINMIŞ MİRAS

■ ORHAN GÖKDEMİR

George Granville Monah James'e göre, Aristotales'in Mısır seferinden önce Pisagor, Thales, Ksenofanes, Parmenides, Zenon ve Melissus gibi birçok Yunan filozofu da Mısır'a eğitim amacı ile gitmişti. Ama **bugünkü Batılı kurguya bakarsanız Mısır'da kayda değer bir felsefe ve matematik yoktu. Yunan filozoflar orada ne öğrendiler acaba?**

George Granville Monah James, şimdi adı unutulmuş bir mantık profesörü. Geride ancak meraklılarının arayıp bulabildiği bir kitap bırakmış; "Çalınmış Miras". James'in kitapta söylediği şu; bugün Yunan felsefesi diye bildiğimiz şey hemen hemen Büyük İskender'in Mısır'ı fethi ve ardından İskenderiye Kraliyet Kütüphanesi'nin talan edilmesinden sonra ortaya çıkmış bir külliyat. Yani, Yunanlı filozofların yaptığı aslında o yağmada ele geçirilenler üzerinde yapılan bir tür çeviri faaliyeti. Yunanlılar, İskenderiye Kütüphanesinde bulduklarını akılları ve bilgileri yettiğince kendi dillerine çevirdiler. Sert ve sarsıcı bir iddia.

Bu konuyla ve bu dönemle ilgili bilgimizin çok az olduğunu, ilgilenenlerin de bu az sayıdaki bilgiyi yok sayma eğiliminde olduğunu biliyorum. Yunanlıların dehası, tarihin ve özelde felsefe tarihinin büyük tabularından biri. Buna karşılık, Yunan dehası dediğimiz şey yarım yüzyıl gibi kısa sayılabilecek bir zaman aralığında parladı ve söndü. Bunun neden ve nasıl olduğu üzerine Marx dâhil, çeşitli düşünürlerce sorulmuş ve cevaplanmamış pek çok soru var. Marx, Yunanlıların bu ışığı toplumsal gelişimlerinin henüz çocukluk aşamasında olmalarına bağlıyor örneğin. İskenderiye Kütüphanesinden alınan destek böyle bakınca daha makul geliyor. İlla bir hırsızlık olması da şart değil ayrıca.

Bir de hatırlatma. Mısır seferinde Büyük İskender'e eşlik eden Aristotales seferden sonra Yunanistan'a dönüp sayısız kitap "yazdı". Hocası Platon'un ona "okuyucu" dediği söyleniyor. Okuyan elbette yazar da!

Dönelim kitaba. James'e göre, Aristotales'in Mısır seferinden önce Pisagor, Thales, Ksenofanes, Parmenides, Zenon ve Melissus gibi birçok Yunan filozofu da Mısır'a eğitim amacı ile gitmişti. Ama bugünkü Batılı kurguya bakarsanız Mısır'da kayda değer bir felsefe ve matematik yoktu. Yunan filozoflar orada ne öğrendiler acaba? Sadece şunu hatırlatalım; bu filozofların bir kısmı Mısır'da eğitimlerini tamamlayıp ülkelerine döndükten sonra ağır ithamlarla karşılaştı ve ağır cezalarla yargılandı. Çünkü bu filozoflar Mısır'dan gelirken beraberinde Yunanlıların alışık olmadığı inançlar ve yeni tanrılar da getirmişlerdi.

Peki, bütün bunlar neye yol açtı? Yunanlılar bir felsefe geliştirince, insanlık, doğa ve evren üzerine o ana kadar sahip olmadığı yeni ve somut bilgiler mi edindi?

Mısır kültüründe uzak yıldızlar önemli yer tutuyordu. Belli ki Güneş'in yanan bir küre ve uzak yıldızların da birer güneş olduğunu biliyorlardı. Mısır'ın bilgelerinden Thoth'un marifetlerinden biri güneş, ay ve yıldızların hareketlerini hesaplamak ve mevsimleri düzenlemekti. Tarihi Yunanlılarla başlatan uygarlığımızın bunu keşfetmesine daha binlerce yıl vardı.

Elbette iddia ama James'in "Çalınmış Miras"ı bize alışık olduğumuzdan oldukça farklı bir fotoğraf gösteriyor. Ortalama bakışın da hayli dışında. Bu, bir yazarı bilmemek veya unutmaya terk etmek için yeter sebep. Yakın zamanda yitirdiğimiz Martin Bernal de benzer bir direnişle karşı-

laşıyordu. Yani tarihimizin ve felsefemizin tek kaynağının Yunanistan olamayabileceği fikrini duymaya hazır değiliz henüz.

EMPERYALİZMİN KÜRESİ

Felsefeden giderek uzaklaştığımız ve "inanç"ın içine giderek daha fazla battığımız bugünlerde zındıklık (Avesta'nın tefsiri Zend'ten) ederek soralım: Bize dayatılmış tepetaklak âlemlere bu kadar kolay alışmamız ve inanmamız nasıl mümkün olabiliyor? Peki, uzaya onlarca uydu göndermiş ve 24 saat dünyayı izleyen bir uygarlığın ahfadı olarak, duvarlarımızı süsleyen haritaların çarpıtılmış projeksiyonlar olduğu söylense şaşırmaz mısınız? Böyle bir yazıya bir gazetenin internet adresinde rastladım. Yazı dünya haritalarına kaynaklık eden Merkatör Projeksiyonu'nun çarpıklığına işaret ediyordu. Yazının özeti şu: Merkatör Projeksiyonu, Merkatör'ün 1568'de yaptığı ve kendi adıyla anılan silindirik projeksiyon. Bu yöntemle yapılan haritalarda meridyen ve paraleller birbirini dik kesiyor. Konform bir projeksiyon olup, şekil bozulmaları minimumdur. Ancak ekvatordan uzaklaştıkça hızla artan alan bozulmaları söz konusudur.

Yani, merkezinde bir ışık kaynağı bulunan küresel dünyanın, ekvatoruna teğet olarak geçirilen bir silindir vasıtasıyla harita elde edilmesini sağlayan bir projeksiyon bu. Haliyle Merkatör projeksiyonuna sahip olan haritalarda sadece ekvatora yakın olan bölgelerde doğru sonuçlar alınıyor. Kutuplara doğru gittikçe şekiller bozuluyor. Öyle küçük bozulmalardan da söz etmiyoruz. Örneğin 7.700.000 mil karelik bir sahaya sahip Güney Amerika ile 800.000 mil karelik Grönland adası aynı büyüklükte görünüyor. Afrika ile Grönland'ın büyüklükleri bu projeksiyona göre aynı, oysa Afrika Grönland'ın 14 katı büyüklüğünde bir kıta. (Grönland'ın yüzölçümü 2 milyon kilometrekareden biraz fazla. Afrika Kıtası'nın yüz ölçümü ise hemen hemen 30 milyon kilometrekare.) Antarktika kıtası kıtalar arasında büyüklükte beşinci olmasına karşın bu haritayla birlikte birinciliğe zıplamakta, Grönland Afrika kadar olmakta, Kuzey Avrupa ülkeleri ekvatordaki ülkeleri toprak miktarları bakımından sollamakta. Yani 500 yıldır kullandığımız bu projeksiyonla elde edilen haritalar gerçekte "yalan bir dünya"nın haritaları.

Bu yalan 1973 yılında, Alman film yapımcısı ve tarihçi Peters'in itirazına kadar sorgusuz kabul edilmiş. Peters, bu projeksiyonun yanlış olmaktan öte, ırkçı niyetlerle hazırlanmış olduğunu iddia etmiş. Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinin, olduklarından çok daha büyük görünmelerinin gerçek nedeninin bu olduğunu söylemiş.

Bugün kullandığımız pek çok haritanın merkezinde Avrupa'nın olması da böyle bir çarpık bakışın ürünü. Dünya küreseldir, kürenin ne merkezi vardır, ne altı, ne üstü! Merkatör projeksiyonunun emperyalizmin bir simgesi haline geldiğini söyleyenler ortaya güçlü deliller sürüyor haliyle. Örneğin Büyük Britanya'nın "Topraklarında Güneş batmayan imparatorluk" olduğu dönemlerde İngiliz üretimi Dünya haritaları başka alternatifleri olmasına karşın Merkatör izdüşümünden asla vazgeçmemişlerdi. Çünkü bu projeksiyon hem İngiltere'yi, hem de dominyonları olan Kanada ile Avustralya'yı olduğundan daha büyük gösteriyordu. Ekvatora yakın olan İngiliz sömürgeleri ihtiyaca uygun olarak daha küçüktü ve İngiltere de Dünya'nın tam merkezindeydi. Yani Merkatör haritaları İngiltere'nin sömürge politikalarının ve yaratmak istediği algının görsel coğrafi zeminini oluşturuyordu.

Demem o ki, herkes gibi iki göze sahip olmanız, gerçeği olduğu gibi göreceğiniz anlamına gelmiyor. İnsanın görme eylemi tanık olduğumuz en ideolojik iştir. Kuşkuyu sürekli dik tutmamız, bunun için de sürekli öğrenip yeni sorular sormamız şart.

Öyle ya, bu kadar çarpık bir dünya neden çalınmış bir mirasla idare ediyor olmasın!

İnsan ancak ideolojik olarak görebilen bir yaratıktır...

Herkes gibi iki göze sahip olmanız, gerçeği olduğu gibi göreceğiniz anlamına gelmiyor. İnsanın görme eylemi tanık olduğumuz en ideolojik iştir. Kuşkuyu sürekli dik tutmamız, bunun için de sürekli öğrenip yeni sorular sormamız şart. Öyle ya, bu kadar çarpık bir dünya neden çalınmış bir mirasla idare ediyor olmasın! İnsan ancak ideolojik olarak görebilen bir yaratıktır...

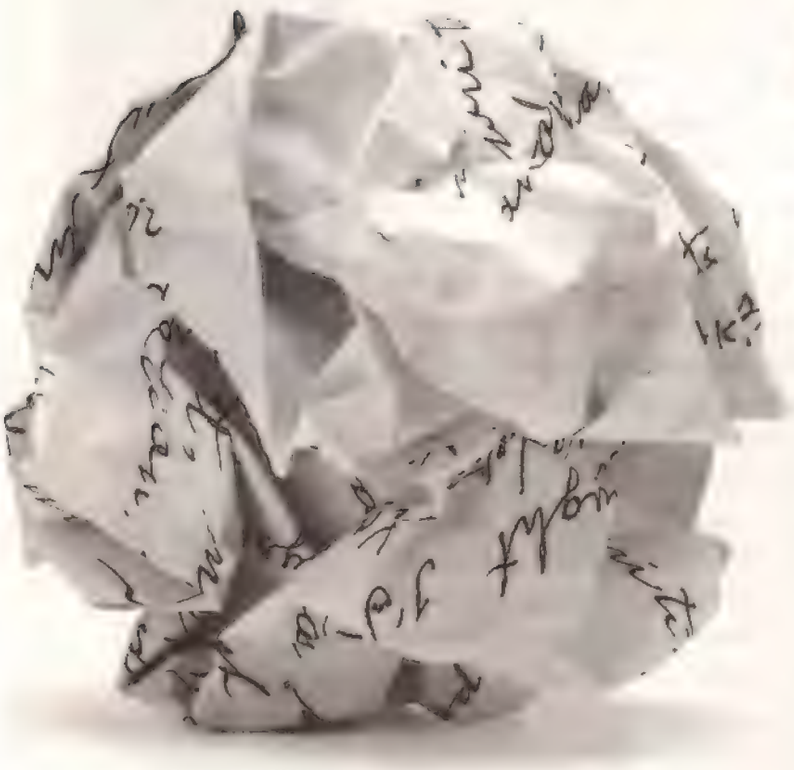

EDEBİYATLA AHMAKLAŞTIRMA
FELSEFEYLE ÇÖKERTME 2. CİLT

Önsöz

■ TAYLAN KARA

Siz "çok kültürlülük" ya da "kültürel görelilik" der ve bunu "her yerel kültürel unsur saygındır, kendi içinde değerlendirilmesi gerekir, bu konuda tek doğru yoktur" diye yorumlarsanız bu kulağa çok hoş gelebilir. Ancak bu durumda "Hindistan'da kocası ölen kadınların kocalarıyla birlikte yakılma geleneği"ne de saygı duymak zorunda kalırsınız.

Kültürel üretim, otomobil üretiminden aşağı kalmayacak kadar kendi siyasal ekonomisine sahiptir.

H. J. Schiller[1]

Her eylemin, her kurgunun, her düzenin dayandığı bir felsefi görüş vardır. Farkında olalım ya da olmayalım gündelik yaşamdaki hareketlerimiz aşırı derecede felsefidir. Siz felsefeyle ilgilenmeyebilir, bu konuda tek satır okumayabilirsiniz; ancak daima felsefenin belirlediği bir iklimin içinde soluk alıp verirsiniz.

Bize soyut, son derece küçük bir ayrıntı gibi görünen bir tartışmanın sonuçları, milyonlarca insanın yaşamını etkilemiş ve etkilemektedir.

Siz "çok kültürlülük" ya da "kültürel görelilik" der ve bunu "her yerel kültürel unsur saygındır, kendi içinde değerlendirilmesi gerekir, bu konuda tek doğru yoktur" diye yorumlarsanız bu kulağa çok hoş gelebilir. Ancak bu durumda "Hindistan'da kocası ölen kadınların kocalarıyla birlikte yakılma geleneği"ne de saygı duymak zorunda kalırsınız.

"Kültürel göreliliği" sonsuza uzatan bir yorumun mantıksal sonucu, 6 yaşındaki kız çocuklarının burka giymesine ya da 9 yaşındaki kız çocuklarının evlenmesine saygı göstermektir.

***

Felsefe; tarihsiz, toplumsuz, bireysel bir "beyin salgısı" değildir. Felsefenin ve edebiyatın toplumla olan kaçınılmaz bağı inkâr edildiğinde "saf sanat" ya da "saf felsefe" yapılmış olmaz; sadece bu üretimleri toplumu gözeterek yapanlara karşı bir suçlama kalemi üretilmiş olur. "Ben toplumsal değilim" dediğinizde toplumla ya da tarihle bağınız kopmuş olmaz. Hatta bu "toplumla ve tarihle bağını kopartmışlık" iddiasının kendisi bile toplumsal ve tarihseldir. Kısacası kütle çekimini inkâr ediyor olmanız, üçüncü kattan atladığınızda sizi yere düşmekten kurtarmaz.

Felsefe ve edebiyat bir dil hokkabazlığı değildir. Felsefe ve edebiyat, pratik sonuçları bakımından seçimde gidip oy kullanmanız kadar belirleyici ve politiktir.

FELSEFEYLE İNSAN ÖLDÜRÜLÜR MÜ?

Bir tabancayla insan öldürebilirsiniz. Şarjördeki kurşun sayısı kadar insanı, kafasına ateş ederek öldürürsünüz. Bir tabancayla 14 insanı öldürmeniz olanaklıdır.

Ancak büyük kitlesel katliamlar düşünce ve felsefeyle yapılır.

S. Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezi, Ortadoğu'daki milyonlarca ölümün teorilerinden birisidir. Milyonlarca insanın ölümüne neden olan koca bir savaşı, "medeniyetler çatışması" ya da "tarihin sonu" tezlerinin üzerine inşa edebilirsiniz.

F. Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezi, insanlığın içine yuvarlandığı Yeni Orta Çağ'ın teorisidir. Felsefe ve edebiyatın insan ve toplum hayatı ile ilgili her durumda son derece pratik ve gözle görülür etkileri vardır. Felsefe ve edebiyat asla ve asla kitapta durduğu gibi durmaz.

Laf ebeliği ya da dil hokkabazlığı yapan felsefeler de, en bireyci ve en içe dönük felsefeler de buna dâhildir. Özellikle de onlar dâhildir.

Bir fikir bir kitapta birkaç sayfa anlatılabilir ancak o fikir toplumda maddeleşirse köklü, sarsıcı sonuçlar doğurur. Örneğin İslam'da, kökeni yüzyıllar öncesine giden "nakil, akıldan üstündür" önermesi, bugün İslami köktenciliğin üzerinde yükseldiği zemindir.

***

Sınıf bilincinin en yüksek olduğu kesim, egemen sınıftır. Egemenlerin yönetebilmesi için kendi ideolojisini "doğal", "olması gereken", "ezeli ve ebedi" ilan etmesi gerekir. Bunu başardığı oranda rıza üretir. Bunu başarmasının yolu kendilerini meşrulaştıran ideolojileri topluma enjekte etmektir. Bu işi de ellerinde tuttukları medyayla, kültür sanatla ve akademik üretimle başarırlar. Bu anlamda Yeni Şafak ya da Hürriyet gazetesi ne kadar ideolojikse üniversitelerin edebiyat fakültelerinde yazılan tezler ya da kitap eklerinde öne çıkartılan kitaplar da en az onlar kadar ideolojiktir. Akademilerde, akademik mecralarda, yayımlanan kitaplarda hâkim olan bakış, edebiyatta öne çıkarılan düşünce biçimleri, oluşturulan felsefi iklim asla bir tesadüfler bileşkesi değildir; kesinlikle ve kesinlikle bir tercihtir.

İDEOLOJİK OLAN NEDİR?

Gündelik siyasetteki ideolojiyi saptamak için büyük bir beceri gerekmez. Ancak konu gündelik siyasetten sosyal bilimler alanına kayınca, hele de edebiyat ve felsefeye gelince ideoloji giderek görünmez hale gelir. Örneğin "grev hakkı", "sendika", "özel mülkiyet hakkı", "sermaye özgürlüğü", "hür teşebbüs" denseydi bu kavramlardaki ideoloji kolaylıkla saptanırdı.

Ancak "öznenin ölümü", "çok kültürlülük", "kültürel görelilik", "bilimin sadece bir söylem oluşu", "büyük anlatıların sonu" gibi kavramlar nedense ideolojik bulunmaz.

Özellikle edebiyat alanında "romanda nedenselliğin yok oluşu", "biçimin öz haline gelişi", "metnin özne oluşu", "anlamın reddi" vb. gibi konulardan söz edildiğinde ideoloji tamamen görünmez olur.

Bunlara "edebiyatın olanakları" ya da "edebiyattaki farklı yönelimler" denilip geçilir. Oysa bunlar da en az biraz önce sayılan kavramlar kadar ideolojiktir. Sadece buradaki ideoloji ile okur arasında biraz daha fazla dolayım vardır; gündelik siyasette ise bu mesafe kısadır.

Bu kavramların içerdiği ideolojik yükü görmek için üzerindeki örtüyü kaldırmak gerekir.

AHMAKLAŞTIRMA ENDÜSTRİSİ

İçinde yaşadığımız tekelci kapitalizm çağında nasıl ki faiz, kâr, borsa gibi kavramlar vazgeçilmez iktisadi kalemlerse, ahmaklaştırma da vazgeçilmez bir kültür kalemidir. Nasıl ki kâr, sermaye, faiz, emek sömürüsü, artı-değer gaspı olmadan tekelci kapi-

Sınıf bilincinin en yüksek olduğu kesim, egemen sınıftır. Egemenlerin yönetebilmesi için kendi ideolojisini "doğal", "olması gereken", "ezeli ve ebedi" ilan etmesi gerekir. Bunu başardığı oranda rıza üretir. Bunu başarmasının yolu kendilerini meşrulaştıran ideolojileri topluma enjekte etmektir. Bu işi de ellerinde tuttukları medyayla, kültür sanatla ve akademik üretimle başarırlar. Bu anlamda Yeni Şafak ya da Hürriyet gazetesi ne kadar ideolojikse üniversitelerin edebiyat fakültelerinde yazılan tezler ya da kitap eklerinde öne çıkartılan kitaplar da en az onlar kadar ideolojiktir.

Felsefe; tarihsiz, toplumsuz, bireysel bir "beyin salgısı" değildir. Felsefenin ve edebiyatın toplumla olan kaçınılmaz bağı inkâr edildiğinde "saf sanat" ya da "saf felsefe" yapılmış olmaz; sadece bu üretimleri toplumu gözeterek yapanlara karşı bir suçlama kalemi üretilmiş olur. "Ben toplumsal değilim" dediğinizde toplumla ya da tarihle bağınız kopmuş olmaz. Hatta bu "toplumla ve tarihle bağını kopartmışlık" iddiasının kendisi bile toplumsal ve tarihseldir.

talizmden söz edilemezse, ahmaklaştırma olmadan da tekelci kapitalizmden söz edilemez. Ahmaklaştırma tekelci kapitalizm için o denli zorunlu bir ihtiyaçtır ve varlığını sürdürmesi için o denli vazgeçilmezdir.

Her sosyal/kültürel öğeyi biraz kurcaladığımızda altında akan bir iktisat görürüz. **AHMAKLAŞTIRMA** elbette sosyal, kültürel bir olgudur ancak aynı zamanda son derece İKTİSADİdir.

Bu çağda ahmaklaştırma, sadece topluma sistematik olarak dayatılan bir uygulama değil aynı zamanda bir endüstridir.

Bu çağda en kârlı endüstri "ahmaklaştırma endüstrisi"dir.

Sermaye sınıfı edindiği paranın bir bölümünü kültüre yatırır çünkü o parayı nasıl elde ettiğini kitlelerin gözünde gizlemesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında okurun piyasa edebiyatına "maruz kalması", okurun "yanlış tercihi" değil, sistematik, organize bir düzeneğin sonucudur. Buradaki sorun, okurun doğru ya da yanlış kitaplar tercih etmesi değil topluma belli bir anlayışta edebiyat pompalanması, kültür aygıtlarının büyük bir kısmında sadece belli bir anlayışın sunulması, başka bir deyişle dayatılmasıdır. "Bestseller"lar salt bir kalitesizlik değil ideolojik bir bombardıman, yoğun bir ideoloji sağanağıdır. "Bestseller"lar beceriksizlik değil, "aşırı beceri"dir.

BİLGİ KİŞİYİ KÖLELEŞTİRİR Mİ?

Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme serisinde gösterildiği gibi yapılan tam da budur. İnsan, bilgi edinerek bilgisizliğin de gerisine düşebilir.

Nasıl ki yemek yerken "yesinler de ne yerlerse yesinler" demiyorsak "okusunlar da ne okurlarsa okusunlar" dememek gerekir. Kültür alanındaki bu korkunç diktatörlük, bu sistematik baskı sona erene kadar bunlar kişisel tercihler değil dayatma olarak yorumlanmalıdır. Çünkü "servis edilen yemekler" "kötü tercihler" değil gayet planlı ve bilinçli yapılan örgütlü bir **bilinç kırımı**dır. Bu konu ele alınırken sırf "okurun kötü kitaplar okuması" üzerinden değil, "AYNI TİP kötü kitapları sağanak halinde okurun bilincine yağdıran" bu düzeneğin teşhiri üzerinden gidilmelidir.

Artık baskın olan edebiyat insansız ve maddesiz bir edebiyattır. Sokaktan, fabrikadan, okuldan, yaşamdan kovulmuş olan akıl kitaplardan, entelektüel alandan, zihinlerden de kovulmak istenmektedir; bu da edebiyat ve felsefe ile yapılmaktadırlar.

Piyasa edebiyatı ve topluma sistematik olarak aşılanan felsefe, kitlesel bir **"zihin dolandırıcılığı"**dır.

[1] http://irfanerdogan.com/makaleler4/medya-emperyalzm.htm
Schiller'in kullandığı anlamda, kültürel emperyalizm tezine göre iletişimde kültürel emperyalizm, genel emperyalist sistemin bir alt setidir. Kendi başına özgür bir karaktere sahip değildir. Kültürel ve ekonomik alanlar birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde beraberdir. Gelişmiş şirket ekonomisinde iletişim endüstriyel finans sektörlerinin ekonomik amaçlarını destekler (örneğin, tüketici toplumun yaratılması ve geliştirilmesi gibi). Kültürel üretim, otomobil üretiminden aşağı kalmayacak kadar, kendi siyasal ekonomisine sahiptir. Sonuçta, kültürel çıktı (ürün) olarak nitelenen her şey aynı zamanda ideolojiktir ve sistemin çıkarına hizmettir.

ÖZGÜRLÜK YOLU

■ NURAY GÖK AKSAMAZ

Ah özgür olmazsam sevemem ki seni
Dans edemem ki hiçbir yerde seninle
Evet, âşık olacak kadar özgürüm ben
Gece gündüz seni düşünecek kadar!

Ah özgür olmazsam isteyemem barışı
Dile getiremem ki kimse ölmesin diye
Gerçeği söylerim tabii, çok özlediğimi
Dünyada savaşsız geçen bir günü bile!

Ah yola düşsem bile özgürlüğüm için
Bir çingene olamam karavansız, sensiz
Kim getirecek ki bahar dalında düşümü?
Ah bedel ödemezsem ben, kimliğim için!

Sığınınca bir bina hücresine umarsızca
Kimse tanımayacak ki bana özgürlüğü
Doğasız kalırım, insansız, yalnız kalırım
Özgürlüğüm genişleyen evren değil mi?

Pupa yelken açılsam mutluluk denizine
Ah seninle birlikte özgür olamam ki hiç
Dile getirmem için bir neden kalmazsa
Nasıl gelişebilir, anadilde cenin sesim?

Her sabah yeni bir doğuş olsun diyerek
Yazmam gerek baskı altında olan günü
Aşkla, yaratıcılıkla yol verip gözyaşımıza
Aksın gitsin, karışsın diye asıl kaynağına!

Hikmet Kıvılcımlı'nın
MİKROFİŞLERDE UNUTULAN HEGEL İNCELEMESİ
İlk Kez Kitap Olarak Hazırlanıyor

■ AHMET KALE

Dr. Hikmet Kıvılcımlı Türkiye sosyalist hareketinin teorik alanda en üretken olmuş, hayatının tümünü de sosyalist çalışmalara adamış önemli bir önderi. 69 yıllık yaşamında hapislikler, sürgünler, kaçaklıklar, işkenceler, ihanetler görmüş ama 100'ü aşkın eserle ve mücadele dolu yaşamıyla derin bir iz de bırakmış dünyamızda. Sağlığında yazdıklarının ancak yarısına yakın bir bölümünü yayınlayabilmiş. Ömrünün 22,5 yılını fiilen hapishanede geçirdiğini bildiğimize göre bu sayıda eser yayınlayabilmesi bile oldukça başarı sayılır.

Ölümünün üzerinden tam 49 yıl geçti Dr. Hikmet'in. Bu 49 yılda yayınlanmış eserlerinin dışında epey miktarda katkı yapılabildi yayın anlamında. "YOL" serisi, "Osmanlı Tarihinin Maddesi", "Bergsonizm", "İlkel Sosyalizm'den Kapitalizm'e Son Geçiş: Japonya" gibi kitapları, "Gençliğe Yazılar", "Tarih Yazıları" vb. derlemeler, "Durum Yargılaması", "Deccal Nasıl Kapımızı Çalıyor", "Sayın İ.İ. Paşa'ya Açık Mektup" gibi uzun yazıları kitap halinde yayınlandı. Yayınlanmış tüm eserlerinin tanıtımlarını KIVILCIMLI KÜLLİYATI (Ayrıntılı Bibliyografya) başlıklı kitabımda yapmıştım. Kıvılcımlı'nın tüm eserlerini tanımak isteyenlere öneririm.

Ancak henüz yayınlanmamış çok sayıda eseri bulunuyor Kıvılcımlı'nın. Teorik incelemelerinin yanında Tıp'la ilgili etütler, birkaç tane roman ve uzun öykü var; bir iki tanesi yeni yazıya aktarılmış, çoğu eski yazı, çevrilmeyi ve yayınlanmayı bekliyorlar.

HEGEL ÇALIŞMASI

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın henüz yayınlanmamış birçok eserinden biri de Hegel üzerine yaptığı yaklaşık 200 sayfalık çalışmasıdır.

Bu eserin eski yazı el yazmaları daha 70'li yılların ortalarında Fuat Fegan tarafından tasnif edilip mikrofişlere aktarılarak Türkiye'ye getirilen dokümanlar arasında vardı. Nedense o yıllarda da daha sonra da uzunca bir süre kimsenin dikkatini çekmemişti.

Kıvılcımlı'nın kendisi 1970 yılında bu çalışmasını yayınlamaya karar vermiş olmalı ki, GİRİŞ başlığı koyduğu bölümden birkaç sayfayı yeni yazıya aktararak daktilo ettirmişti. Gerek 200 sayfa civarındaki el yazmaları, gerekse bu kısa çevrilmiş bölüm de mikrofişlerde vardı.

Kıvılcımlı'nın bu kadar iddialı ve önem vererek yazdığı bu önemli eser ne yazık ki o aramızdan ayrılalı 50 yıl geçtiği halde henüz yayınlanamadı. Yayınlanmaması bir yana adı sanı ve varlığı bile birkaç kişi dışında bilinmez durumda.

MİKROFİŞLERDEN YENİ YAZIYA ÇEVİRME

2006 yılından sonra Kıvılcımlı'nın Bütün Eserleri'ni yayınlamak üzere kurduğumuz Sosyal İnsan Yayınları'nda yönetici iken (bu yayınevi ile ilgili anı ve değerlendirmelerimi de yazacağım önümüzdeki zamanlarda) mikrofişlere bakma fırsatım olduğunda hemen dikkatimi çekmişti HEGEL fişleri. O zamanki çevirtme denememiz, mikrofişlerden büyüterek okumaya çalışmanın imkânsız denecek kadar zorluğu yüzünden başarısız olmuştu. Yayınevinde yaşanan ayrılık ve fiilen yaşanan atalet yüzünden o çalışmalara devam imkânı da kalmamıştı.

Sonraki yıllarda birçok çevreye bu dosyanın önemini anlatmaya çalıştım. Yayınlanabilmesi için gayret ve destek istedim. Nihayet 3-4 yıl önce Hollanda'daki arşivden daha okunaklı bir nüsha temin edebildik. Aydın Çetinbostanoğlu kardeşim sayfaları fotoşopla temizleyerek daha okunur hale gelmesini sağladı. Hamza Tığlay arkadaşım üstün gayret ve özveriyle metni yeni yazıya aktarmaya girişti. Şeyda Oğuz arkadaşım aktarmaların kontrolünü büyük çabayla yürüttü. Sonuçta ortaya yayına hazırlanmak üzere üzerinde çalışılabilecek 200 (A4) sayfadan fazla bir metin çıktı. Bu konularda adı geçen arkadaşlara

KİTAPTAN BİR PARÇA

GİRİŞ'ten kısa bir bölüm aktararak yazıya devam edelim:

"Ne var ki, Marks – Engels: alman felsefesi denilen darboğazı aşar aşmaz, önlerinde öyle uçsuz bucaksız genişlikte aydınlık ve bereketli bir dünya ile karşı karşıya gelmişlerdi ki, artık bir daha geri dönüp, o boğazın ayrıntıları ile uğraşmaya vakit bulamadılar. Keşfettikleri yeni ışıklı dünyayı: bilimcil sosyalizm – tarihcil maddecilik evrenlerini ANLATMAK ve DAVRANIŞA temel yapmak başlıca görevleri oldu.

Bol ışıklı yeni dünyada yapacak öylesine çok işleri vardı ki, aşarak geldikleri eski dünyaya dönüp bakamadılar. Hele Marks, modern toplumun temel ilişkileri olan Ekonomi – Politik alanında sonsuz derinliklere dalmıştı. Ömrü bitti o derinlikteki araştırmaları bitiremedi. Yalnız özellikle hocaları Hegel'e toz kondurmamakla yetindiler. Hegel'in koyduğu ancak tepesi taklak koyduğu bir diyalektik vardı. Bu diyalektik baş aşağılıktan kurtarılıp ayakları üstüne getirilir getirilmez tepkili uçak yıldırımları ile işleyip uzayları aşacak değerdeydi. Marks – Engels o diyalektiği bütün güçleri ile kullandıklarını kimseden saklamadılar.

Engels'in hiç değilse Feuerbach üzerine Klasik Alman Felsefesinin Sonu eseri gibi ölmez dirilikte bir etüdü kaldı. Hegel üzerine Marks'ın veya Engels'in öyle ayrı bir incelemeleri olamadı. O boşluğu Diyalektik Maddecilik'e azıcık eğilen her baş duymazlıktan gelemiyor. Herkesin Marks'tan alarak bildiği bir şey vardır. Hegel diyalektiği tepesi üstünde yürür, ayakları üstüne getirilmelidir. İyi ama o baş aşağı duran Hegel diyalektiğinin kendisi neydi ve nasıl tepesi taklak yürüyordu?

Bunu Marksizm açısından yeterince İŞLEMİŞ ve yeterince YORUMLAMIŞ bir eser var mıdır? Şimdiye dek elimize geçmedi. Hegel üzerine yazılan bütün denemeler, Hegel felsefesini yine hep sırf Hegel'in anlattığı gibi anlatmaya çalıştı. O yüzden Hegelci diyalektik, Hegel'in kendisinde olduğu kadar karışık, ağdalı ve anlaşılmaz kaldı.

Çünkü aslına bakılırsa Hegel kendisi, kendisini gereği gibi anlamış değildi ve anlayamazdı da. Hegel'i anlamak ve anlatmak için Tarihcil Maddeciliğin imbiğinden geçirmek gerekiyordu. Hegel zamanında ise Tarihcil Maddecilik henüz doğmamıştı.

Diyalektiğin maddeci açıdan kavranılışı ve kullanılışı sırf Marksizm demekti. Oysa Marksizmi Hegel'e uygulanmak gerekliydi.

AŞAĞIKİ ARAŞTIRMA ÖYLE BİR DENEME OLACAKTIR." (Biz majisküllledik. "Hegel" metni, giriş bölümünden.)

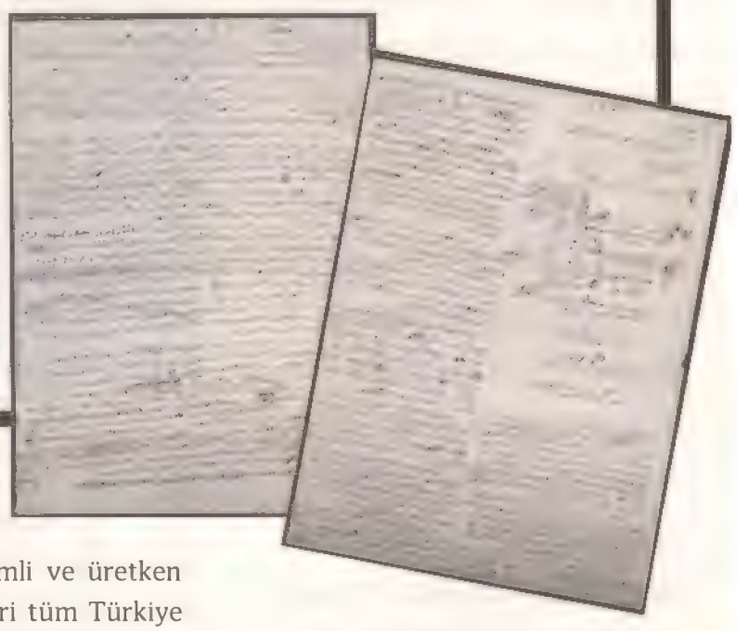

sonsuz teşekkürler. Onların özverili çabalarıyla bugünkü aşamaya gelebildik.

Metnin temini, çevrilme ve yayına hazırlanma süreci ile ilgili daha ayrıntılı bilgileri ilerde ve kitabın sunumunda veririz. Şimdilik bu kadarı yeterli. Önümüzdeki aşamalarda öncelikle eldeki ham metnin ayrıntılıca okunması, cümle ve paragraf yapılarının düzenlenmesi, giderek ana ve ara başlıkların tespit edilerek kitap formuna getirilmesi işleri var. Tabii ki ondan sonra da uygun bir yayıneviyle görüşüp yayınlatmak, ardından da eserin önemine uygun tanıtma ve tartışma programlamak gelecek.

Gönül isterdi ki Türkiye sosyalist hareketinin bu önemli ve üretken devrimcisinin eserleri tüm Türkiye sosyalistlerinin çabalarıyla araştırılsın, bulunsun, yayınlansın ve tartışılıp yararlanılsın. Ancak bırakın tüm sosyalistleri, izleyicisi olan grupların bile bu konuda ortak bir çalışması olamıyor. O zaman da ancak böyle birkaç gönüllünün çabası ve emeğiyle bir şeyler yapılmaya çalışılıyor. Umarız bu konudaki yetersizlikler sona erer ve Kıvılcımlı'nın henüz yayınlanmamış olan eserleri de kolektif bir çaba ile yayınlanır ve tartışılır.

Bu aşamada eserin yayınlanmasına herhangi bir biçimde katkıda bulunabilecek herkesin katkı ve desteğine ihtiyacımız var. Çalışmalara katkı koymak isteyen her kişi ve kurum benimle bağlantı kurabilir. Yayınlanacak olan Kıvılcımlı'nın bir eseri. Kıvılcımlı izleyicisi olan veya sosyalizm tarihine böyle önemli bir belgenin kazandırılmasına katkı koyabilecek herkesin kolektif çabasına ihtiyaç var.

Selam ve sevgiyle herkese duyururum.

Halide

■ YALÇIN KÜÇÜK

Halide'ye "mandacı" olarak bakmak, bir haksızlık olmasının yanında bir yöntem hatasıdır; "manda", Halide anlayışımızda çok küçük bir yerdedir, zamanın genç ve büyük şöhreti, hiçbir zaman ününü zinciri yapmadı ve hep özgürlük için koştu, bu nedenle 31 Mart'ta, bir mevlevi dergâhı ve Amerikan Koleji'nde saklanmak zorunda kaldı, gizlilik eğitimi almış bir hali vardı. **Anadolu'da mukavemet başlayınca tarafını seçmede tereddüt etmedi, mitinglerde kurtuluş için konuşuyordu, mistikti ve kurtuluşu yankılamaya yatkın bir duruşu ve sesi vardı. İstanbul işgal edilince, bildiği Batı'ya değil, Anadolu'ya geçti.**

Halide Edip Adıvar'ı, Sabiha Sertel ve Behice Boran ile birlikte, hepsi de göçtüler, Cumhuriyet döneminin en aktivist ve modernist üç kadını olarak gördüğüm, herhalde bilinmektedir. Üçü de yenilik ve özgürlük mücadelelerinin, belki de zorunlu bir sınaması olarak, ülkelerini terk ile dışarıda yaşamak zorunda kaldılar; ikisi, Sabiha ve Behice, başka topraklarda bu dünyadan ayrıldılar. İkisi, Sabiha ve Halide sabetayist idiler.

Estet Ahmet Hamdi Tanpınar haklıdır, Halide XX. yüzyılın başlarında Türk romanını tek başına temsil ediyordu; *Handan* yazarı demek yetiyordu. *Sinekli Bakkal*'ı, 1935 yılında ülke dışında İngilizce olarak *Clown and the Daughter* adıyla yazmıştı, sonra Türkçe'ye çevrildi, Türkçe'sinde bozukluklar olduğu hep not edilmiştir. Özgün adı, *Palyaço ve Kızı* olan bu roman, sokak oyunlarında zenne rolüne çıkan "Kız Tevfik" ile kızı "Rabia" üzerinedir. Başka bir yerde, "Rabia" adında, yarı azize bir sabetayist kadın olduğunu tespit etmiştim, onomastique bir bağlantı düşünülebilir; hafız olarak yetiştirilen ve zengin konaklarında *Kur'an* ve mevlit okuyan Rabia, Türk edebiyatında en iyi geliştirilmiş kadın tiplerinin başında yer alıyor. Aslında Halide'nin bütün kadınları gelişmiş, kişilikli, zamanlarının önünde ve ön-

cüdürler; Halide de öyledir ve bütün kadınlarına kendisinden bir parça verdiğini düşünebiliriz.

Bana Türk düşüncesinde olumlu ne yaptığım sorulursa, Halide'nin rehabilitasyonunu da sayarım; Kurtuluş Mücadelesi'nde Amerikan siyasetine yakınlığı ve manda taraftarlığı hep başına kakılmıştır. Amerikan Koleji'nden mezun ilk "Türk" kızı idi, böyle bir kültür ile yetiştirilmişti ve mazlum ülkelerde Lenin'in estirdiği rüzgârı etkisizleştirebilmek için zamanın Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'ı modern bir mesih haline getirmişlerdi, kolejli Halide'nin de mesihin arkasından koşması kabul edilemez olsa da, anlaşılır bir insan halidir. Mandacılığına gelince, önde olanların hiçbirinden daha önde mandacı değildi; mandacılığın bir çare değil, fakat zehir olduğu da henüz idrak edilemiyordu, icadı çok yeni olmuştu.

Halide'ye "mandacı" olarak bakmak, bir haksızlık olmasının yanında bir yöntem hatasıdır; "manda", Halide anlayışımızda çok küçük bir yerdedir, zamanın genç ve büyük şöhreti, hiçbir zaman ününü zinciri yapmadı ve hep özgürlük için koştu, bu nedenle 31 Mart'ta, bir mevlevi dergâhı ve Amerikan Koleji'nde saklanmak zorunda kaldı, gizlilik eğitimi almış bir hali vardı. Anadolu'da mukavemet başlayınca tarafını seçmede tereddüt etmedi, mitinglerde kurtuluş için konuşuyordu, mistikti ve kurtuluşu yankılamaya yatkın bir duruşu ve sesi vardı. İstanbul işgal edilince, bildiği Batı'ya değil, Anadolu'ya geçti; kırk yaşına yaklaşıyordu, o zamanlar emekliliğe yakın bir çağdı ve bu ünlü yazar ve profesör, bir kurtuluşta, "Onbaşı" Halide olarak bir "yeni hayat" için yola çıkıyordu.

SABİHA

Halide, kendisi silahlı mücadeleye giderken, belki de protejesi, Sabiha ile kocası Zekeriya'yı, sağladığı bir bursla New York'a eğitime gönderiyordu; Sabiha "Derviş"[1] soyadını kullanan güçlü bir sabetayist aileden geliyordu. *Sinekli Bakkal*'da, Rabia'dan sonra gelen önemli kadın kahraman da "Sabiha" adını taşımaktadır; eğlenceye düşkün, akıllı, kişilikli, muhtemelen çapkın ve mutlaka modernist, kendisini göstermeye eğilimli bir tip oluyor ki, gerçek Sabiha'yı hatırlatmaktadır.

Sabiha Sertel kocası Zekeriya ve kızı Sevim ile

Sinekli Bakkal üzerine daha önceki değerlendirme yazılarımda "kemalist estetik" adını verdiğim bir eğilim üzerinde durmuştum; bunu, bu topraklardaki malzemeyi, Batı teknikleriyle işlemek ve üründe yerel ruhu saklı tutmak olarak tanımlayabiliyorum. Gerçekliği ve yapılabilirliği ayrı, Ziya Gökalp'in öğretisi buna yakındır;[2] ben, şimdi, *Sinekli Bakkal*'ı bir de sabetayist kültür açısından ele aldığımda, bu asıl değerlendirmeyi değiştirmek gereği duymuyorum.

Sokak tiyatrocusu Kız Tevfik'in, mahalle imamının kişilikli kızı Emine'den olma, Sinekli Bakkal'da Halide sık sık mevlide de atıf yapıyor ve dizeler aktarıyor, doğuştan yetenekli ve kararlı Rabia, yerel toprağı temsil ediyor ve İtalya'dan gelme, muhtemelen eski bir din adamı ve İstanbul'da konaklarda piyano dersi veren Peregrini de Avrupa'dan gelecek modern tekniğin sembolü oluyordu. Tahmin edileceği üzere, arada katalizör mevlevi Vehbi Dede var; Peregrini ile sürekli konuşmaları hep sufizm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Vehbi Dede, Rabia'ya mevlevi müziği de öğretiyor ancak bu olağanüstü yetenekli hafızdan Peregrini'nin eğitimiyle büyük bir virtüöz ve besteci beklemek hakkımızdır ve beklediğimize kavuşuyoruz.

Sinekli Bakkal üzerine daha önceki değerlendirme yazılarımda "kemalist estetik" adını verdiğim bir eğilim üzerinde durmuştum; bunu, bu topraklardaki malzemeyi, Batı teknikleriyle işlemek ve üründe yerel ruhu saklı tutmak olarak tanımlayabiliyorum. Gerçekliği ve yapılabilirliği ayrı, Ziya Gökalp'in öğretisi buna yakındır; ben, şimdi, Sinekli Bakkal'ı bir de sabetayist kültür açısından ele aldığımda, bu asıl değerlendirmeyi değiştirmek gereği duymuyorum.

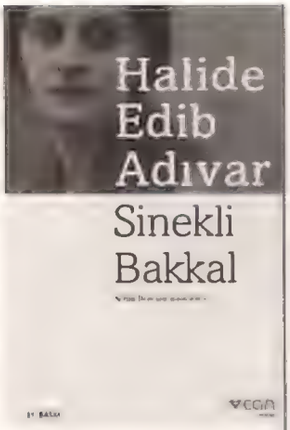

Hafız olarak yetiştirilen ve zengin konaklarında Kur'an ve mevlit okuyan Rabia, Türk edebiyatında en iyi geliştirilmiş kadın tiplerinin başında yer alıyor. Aslında Halide'nin bütün kadınları gelişmiş, kişilikli, zamanlarının önünde ve öncüdürler; Halide de öyledir ve bütün kadınlarına kendisinden bir parça verdiğini düşünebiliriz.

Temel matriks budur ama Halide mükemmel bir roman yazıyor ve her okuyuşumda büyük haz alıyorum, tekrar tekrar okuyabiliyorum; Sabiha'nın kocası Selim Paşa, Zaptiye Nazırı idi ve ihtilalci Jön Türkleri avlayıp falakaya yatırtmaktan hoşlanıyordu, oğlunun da özgürlükçü olmasından kaygılanmakla birlikte Sabiha'dan korkusundan üzerine varamıyordu, ayrıca kapitülasyonlar nedeniyle dışarıdan özgürlük cerideleri getiren yabancı posta idarelerine de müdahale edemiyorlardı. Posta alıcılarını ancak yabancı posta idarelerinin dışında yakalayabiliyorlardı; birinde bir kadını, Paris'ten gönderilmiş bozguncu Jön Türk neşriyatıyla yakaladılar, Kız Tevfik çıktı ve Selim Paşa en has işkencecilerini harekete geçirdi, her türlü baskıyı denediler, Rabia'nın babası Palyaço Tevfik'i konuşturamadılar. Sürgün ettiler, en büyük ceza olduğunu o zamandan beri bilmektedirler.

RABİA

Halide'nin Dante'yi bildiğinden kuşku duyamayız, bu normaldir, fakat Halide'nin, *Sinekli Bakkal*'ı yazarken Dante'nin *Nova Vita*'sından esinlenmiş olduğunu gösteren pek çok işaret görüyoruz. *Sinekli Bakkal*'da, Rabia'nın ilk eğitimini, imam dedesinden almış olduğu anlatılırken, "önce imam, Dante'yi solda sıfır bırakacak bir dehşetle bu azap diyarını canlandırıyor" deniyor, önemli olmamakla birlikte bir işaret veya tını sayabiliriz. Çünkü biraz daha ileride şunları okuyoruz: "Hafız kızın beyaz çerçeve içinde dar yüzü mumun titrek beyaz alevleri arasında görününce havadaki 'dram' kokusuna kapılan Peregrini piyanonun üstündeki lambayı kıstı. Birdenbire gölgelere dalan ve loşlukta hatları birbirine karışan eşya arasında Rabia'nın yüzü bir Meryem ana tasviri gibi göründü. O vakit üstat ellerini oğuşturarak, 'Beatris, Dante'ye ilk defa böyle görünmüş olacak' diyordu. Üç gencin gözleri çocuğun yüzüne, fakat Peregrini'nin gözleri kız hafıza daldı kaldı."[3] Bu pasaj yeteri ölçüde açıklayıcı oluyor ve başka aktarmaya gerek duymuyorum.

Dante, Beatrice'e tutulmakla birlikte, *Nova Vita*'da olduğu gibi *İlahi Komedya*'da da evlenemiyorlar; İkinci Meşrutiyete giden günlerde bir Müslüman kızın bir gayri-müslim ile evlenmesi imkânsızdı. Fakat *Sinekli Bakkal* sokağında imkânsız gerçekleşiyordu; romanda, mahallelilerin, "Rabia Abla'nın kocasına hepimiz Osman amca diyeceğiz" yollu konuştuklarını okuyorduk. Rabia-Peregrini aşkı, Peregrini'nin din değiştirmesine ve bekleyeceğimiz gibi "Osman" adını almasına yol açmıştı. Bu bir "yeni hayat" oluyor-

du; Halide, "Osman'ın yeni hayatı" ve Rabia'nın yeni hayatından açıkça söz ediyor ve yeni hayatın Rabia üzerindeki etkisini görebilmek için zor bir inceleme gereğinden söz ediyordu. "Çünkü" diyordu, Rabia'nın "eski ve yeni hayatı üst üste konulan fakat tamamen birbirini bozmayan iki medeniyet tabakası gibi görünüyordu"; tam bir yeni hayat olmadığına hükmetmek durumundayız.

Tam "yeni hayat" ise, Halide'nin dünyasında, yalınca mistik bir anlatıma sahip olabilmektedir. Bu anlatımı, *Sinekli Bakkal*'da, en çok şu pasajda buluyoruz: "Kendini bu kadar hayatın kaynağı ortasında bulamamıştı. Kanı damarlarında yarış eder gibi çılgın bir akıntı gibi akıp gidiyor. Herkes dünyanın yüzüne bir an vurup geçen bir gölge, bir hayal, bir akis! Fakat o, Rabia yaşıyordu. Kendisini sonu gelmeyen ebediyete uzanan bir hayat parçası gibi hissediyor. Zaman şekilden şekile giriyor, yıllar sel gibi akarak geçip gidiyor. Fakat her yeni şekilde Rabia var... Rahminde bir de yeni hayat kımıldadı, işte o kendisinden sonraki Rabia'nın şekli! Bundan da bir Rabia çıkacak... Birbirine zincirlenmiş gibi ucu gelmeyen geleceğe uzanan Rabia'lar. İşte rahminde vuran hayat ona bu sonsuzluğu veriyor. Ve bu sonsuzlukta Osman'la ortak."[4] Burada da tüm mistik metinlerde olduğu üzere anlatma isteği ile anlatmama kararını bir arada okuyoruz. Tümünü anlayamıyoruz, yalnız Halide'nin yeni hayatı ölümde değil, doğumda aradığını netlikle görüyoruz.

TASAVVUF

Son Osmanlı döneminde bürokrat ve Selanikli Mehmet Edip, kızı Halide'nin özel eğitimine de önem veriyor, bu maksatla daha sonra Halide'nin eşi olan tanınmış matematikçi Salih Zeki'den matematik ve "filozof" Rıza Tevfik'ten de felsefe dersleri aldırıyordu; Halide'deki mistik bakışı, Rıza Tevfik'in yönlendirmesine bağlamak çok yaygındır. Ama artık bunun bir yakıştırma ve saklama olduğunu kabul etmek durumundayız, çünkü sabetayist bir ailede kabalistik sufizm eğitimi aile içindedir ve temel eğitim düzeyindedir.

Bu nedenle, Halide'nin en önemli çalışması sayabileceğimiz *Sinekli Bakkal*'ın her satırına mistisizm sinmiş olmasına şaşırmıyoruz; bu romanda, Halide sevdiklerini hep mistik çizmişti. "Rabia, Dede'nin tavrındaki zarafete, yüzündeki bambaşka ifadeye merakla yeni bir şey görmüş gibi bakıyordu" sözleriyle mevlevi Vehbi Dede'yi tanıtmaya başlıyordu. Dede ise *Sinekli Bakkal*'da "tatlı tatlı" gülerek şunları da anlatıyordu: "Bence Şeytan ve Allah diye kâinatta iki kuvvet yoktur. Hepsi, bir ve tek gerçeğin, bir tek kudretin görünüşü. En küçük parçalardan en muazzam güneşe kadar, insandan göze görünmeyen böceklere kadar hep bir tek yaratıcı kudretin eseri. İyi kötü, güzel çirkin, Allah, Şeytan; bunlar icat edilen isimler. Hepsinin arkasında kendisini yaratmış olan ve durmaksızın yaratmakta olan bir kudret var... O, o... kâinat denilen perdeye, gölgelerini aksettirmek için yaratmak fiilinde de-

vam eden Yaratan... Adı Allah, Rab, ne olursa olsun. Nurunun en parlak, en ezeli olduğu bir yer, sırrının karşılığı gibi tek şey vardır: Aşk!"[5] Burada, mistik literatürün, panteizmden itibaren pek çok elemanını bir arada buluyoruz.

Vehbi Dede'den başka, *Sinekli Bakkal*'ın bütün "olumlu" tiplerini, sufist olarak temsil ediyordu; mabeynde önemli bir pozisyona sahip ve Batı bilimiyle yetişmiş bir başka kahraman için de "on yedinci asrın ilim dünyasına boş zamanını vakfeden bu ruhun heyecansız havasının derin bir yerinde hiç umulmayan azıcık müphem, azıcık mistik bir köşe vardı" sözlerini uygun buluyordu.[6] Bu, Batı bilimiyle yetişmiş Osmanlı bürokratının hem "Mevlana'nın mesnevisine bir gün bir nazire yazabilmek" emeliyle yandığını, hem de "Fransızca kütüphanesinin bir tarafında eski Türk, Acem, Arap sırrilerinin eserlerinden zengin bir koleksiyonu" olduğunu öğreniyoruz. Halide söylemiyor, ancak bunların İbn Arabi'nin, Sûhreverdi'nin ve diğerlerinin gizemci kitapları olduğunu tahmin edebiliriz.

Her mistik, akılın yetmezliğine ve bu anlamda da önemsizliğine inanmak zorundadır; *Sinekli Bakkal*'daki, "Evet, Türk ülkesinde, bilhassa padişahlar hüküm sürdüğü günlerde ruhların zincirini ancak Mevlana Celalettin-i Rumi gibi kudretler kırabilir" yargısı, bununla tutarlıdır. Bu bakış, *Sinekli Bakkal*'a damgasını vurmaktadır.

İngilizce yazılıp ilk önce ülke dışında yayımlandığına işaret etmiştim, 1935 yılındaydı ve Kemal Paşa'nın ölümünden sonra İsmet Paşa'nın iade-i itibar politikası çerçevesinde ülkeye dönmesi üzerine Türkiye'de de yayımlanıyordu. Bu normal; ancak 1940 yıllarında Yakup Kadri'nin Yaban'ının ikinci olduğu bir zamanda iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nden, roman dalında birincilik ödülü alıyordu ki, üzerinde durmamız gerekmektedir. Çünkü bu ödüllendirme mistisizm ile düzenin barışması anlamına da gelebilmektedir.

> Dante, Beatrice'e tutulmakla birlikte, Nova Vita'da olduğu gibi İlahi Komedya'da da evlenemiyorlar; İkinci Meşrutiyete giden günlerde bir Müslüman kızın bir gayri-müslim ile evlenmesi imkânsızdı. Fakat Sinekli Bakkal sokağında imkânsız gerçekleşiyordu; romanda, mahallelilerin, "Rabia Abla'nın kocasına hepimiz Osman amca diyeceğiz" yollu konuştuklarını okuyorduk. Rabia-Peregrini aşkı, Peregrini'nin din değiştirmesine ve bekleyeceğimiz gibi "Osman" adını almasına yol açmıştı.

DERVİŞ

Yakup Kadri'nin, Cumhuriyet arifesinde, 1922 yılında yayınlanan *Nur Baba* romanı, tam olmasa da bir başlangıç kabul edilebilir; burada Yakup Kadri, teorik planda yüceltirken pratik planda, tasavvufi kurum ve çevrelerdeki büyük bozulmayı ele alıyor, tasavvufu mahkûm ediyordu. Önemli tartışmalara ve bektaşi çevrelerde savunmaya yol açtığını biliyoruz; Şeyh Sait kalkışmasından sonra tekke ve zaviyelere getirilen yeni rejimden mistisizm de nasibini aldı. Kemalist düzenin ilk dönemlerinde, tasavvufa hep kötü gözle bakılıyordu.

Rehabilitasyonunda, hazırlığı Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinin "harika" tarihçisi Köprülüzade Fuat yaptı, Osmanlı kaynaklarında varlığına bile işaret edilmeyen, hep küçümsenen ve belki de Osmanlı entelektüeline yavan gelen Yunus Emre'yi ortaya çıkardı. Mevlana varken, Halide'nin Yunus'un adını bile anmaması önemlidir. Köprülü bu keşfi yaptı, ama

bir bilimsel buluş ve yeni bir kaynak düzeyinde kaldı; popülarize edilmesi otuzlu yılların ortasındadır. Bu işi de çok uygun biri üzerine alıyordu; bir yandan Güzel Sanatlar Akademisi'nde başkan ve diğer yandan zamanın Genelkurmay Başkanı Mareşal Çakmak'ın damadı olmanın otoritesini taşıyordu, Burhan Toprak, birdenbire Yunus Emre şiirlerini yeni rejimin kutsal kitapları arasına sokuyordu, kemalist rejim, yepyeni bir adım atmış olmaktadır. Daha önceki yazılarımda, bu adımı, kemalizmin, mutlak akılcılığı, kurulmakta olan yeni düzenin temelleri için bir tehlike olarak değerlendirdiği biçiminde anlamak gerektiğini ileri sürmüştüm, gerçekliğini korumaktadır.

Halide'nin bu tartışmaları hesaba kattığını okuyoruz, "Bence imam, bizim memleketimiz için Dede'den daha az zararlıdır" sözü, *Sinekli Bakkal*'da yerini bulmaktadır. Devamı açıklayıcıdır: "Dervişin felsefesindeki uyuşturucu, uyutucu zehir imamın cennet, cehennem masallarından daha tehlikeli. İmam sadece batıl itikatların doğurduğu bir sürü masalı tekrar ediyor. Dede iyilik, kötülük arasındaki farkı kaldırıyor. İyiyi fenayı tablolarına boya diye kullanan sanatkâr bir Allah kavramı çıkarıyor. Bunun mantıki sonuçları ne oluyor, bilir misiniz? Bu inanış, insanları zulme ve zalimlere karşı hoşgörücü, ilgisiz yapar." Bundan ve benzerlerinden Halide'nin tek yanlı olmadığını ve bir aydın romanı yazdığını da çıkarıyoruz.

Ancak yine de tasavvufu ilke yapmak, Halide'ye uygun düşmektedir. Fakat Halide'nin bunu yaparken roman yazdığından hiçbir şekilde kuşku duyamayız; bir Batı-Doğu çatışmasının izine bile rastlamıyoruz. Batı'ya bir öykünme de görmüyoruz; Muhteşem Süleyman'ın kurduğu mekanizmaya her haliyle karşı olduğunu görüyoruz. Bir yerde "Hakiki musiki mi dedin?" diye başlamakta ve şöyle sürdürmektedir: "Eğer kapitülasyonlar olmasa, mızıkacıları da, seyircileri de enselerinden yakalayıp Beyoğlu kaldırımlarına fırlatırım. Şimendifer düdüğü gibi öten bir sürü yarı çıplak, hayâsız, kart Frenk karısı... Saraya tutulmuş gibi gözleri evlerinden uğruyor, bir alay mart kedisi gibi çığrışıyorlar." Bu, kapitülasyonlara ve bir anlamda da Batıya yaklaşımını özetlemektedir.

Zamanında pek çok dile çevrilmiştir, Batı'da "ünlü" olmuş ve tanınmıştır; *Times*'ın edebiyat ekinin, "bu romanda Batı romancılarının Beyoğlu'sundan ve uydurma Doğu'sundan eser yok" demesi yerindedir. Yazdıkları, yazdığı tarih ve coğrafyanın çelişkileri ile birlikte büyüsünü de aktarıyordu. Peregrini, İslama döndükten sonra, çocuklarını Amerikan kolejinde okutmak isteyen ve bunun için de Osmanlı insanının kanının saf olmadığını, karışık olduğunu ileri süren Rabia'ya, kültürün, bu toprakları duymanın, kan ayrılığı veya beraberliğinden daha önemli olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Halide budur.

Halide'nin sanatında insanın insana sevgisi var; Kız Tevfik'in, isim vermemek için işkencecisi Muzaffer'e direnci, okuyana direnç veriyor ve Rabia'nın babasına sevgisi ise, bize sevmenin güzelliğini unutmamamızı söylüyor. Bütün bunlar, güzel fakat bize gerçekçi olmayı da hatırlatıyor; *Sinekli Bakkal*, 1908 Meşrutiyet Devrimi nedeniyle Tevfik'in sürgünden dönüşü ile bitiyor, o günler ülkede bayram var ve sürgünden dönenler için de bayram şölenleri yapılıyor; Tevfik karşılayanlar arasında kendisini en çok alkışlayan ve özgürlük devrimine en çok sevineni tanımakta güçlük çekiyor, kuşkuya düşüyor, soruyor, "Muzaffer" diyorlar. İşkenceciler özgürlük bayramında yine en öndeler.

Öyleyse sanat, eninde sonunda insanı yüceltendir; Halide, bunu yapıyordu. Bir de sanatın bütün fonksiyonunu, insanı alçaltmak olarak anlayanlar var; bunlar bir ülkeyi insansızlaştıranlardır. Bunlar, kapıları işgalcilere açanlardır. Biz ikisini yazıyoruz.

Bu yazı Yalçın Küçük'ün Tenkit (Tekin Yayınevi, 2016) kitabından alınmıştır.

---

[1] Derviş Efendi, İzmir'de sabetayizmin gelişmesinde çok önemli roller oynamış, cinsel özgürlük kavramını sabetayizme katmış bir dini liderdi; önemli bir kolun başındadır. G. Scholem, Derviş Efendi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. G. Scholem, *Sabbatai Sevi-The Mystical Messiah*, Princeton U. P., 1971.

[2] Rabia, çocuğu olduğunda eşiyle Amerikan Koleji'ne göndermeyi tartıştığında, kocası karşı çıkıyor, Rabia buna karşılık "hepimizin damarlarında o kadar başka başka kan var ki" dediğinde, "yalnız kan değil, iki gözümün nuru... Bir de hars medeniyet başkalığı vardır, belki o kandan çok insanları birbirinden ayırır," cevabını alıyordu. Hiç kuşkusuz burada Ziya Gökalp konuşmaktadır. Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal*, İstanbul, 1942 baskısı, s.234.

[3] Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal*, İstanbul, 1980 baskısı, s. 22 ve 50.

[4] ibid., s. 53.

[5] Halide Edip Adıvar, op. cit., 1942 baskısı, s.111.

[6] Halide Edip Adıvar, op. cit., 1980 baskısı, s.55. Kemalizmin bu yeni keşfini, 1960 solculuğu asimile etti; devrimcilik ve akılcılığını törpülediğini bilemiyordu. Aynı solculuk, Kalenderi tarikatının bir sürdürücüsü olan Bedrettin'in, Yahudi kökenli, muhtemelen kabalist, Torlak Kemal ile, Profesör Galante asıl adının Samuel olduğunu, "Kemal" adının bunun karşılığı olarak kullanıldığını bildirmektedir, yeni birlik için kalkışımını, Nâzım Hikmet'in abartmasıyla, komünizan bir ihtilale dönüştürüyordu; bu dönemde mistisizmin solculuk içinde taht kuruşuna da tanıklık etmekteyiz.

8 MART'TAN Clara Zetkin'e Bakmak

■ HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

Clara iki kardeşiyle birlikte temel eğitimini köyde babasından aldı. Aile, çocuklarının meslek edinebileceği bir eğitim görmesi için Leipzig'e taşındı. Burada Alman Kadın Derneği'nin kurucularından olan Luise Otto Peters ve Auguste Schmidt'le tanışan anne Josephine, A.Schmidt'in yöneticilik yaptığı kız öğretmen okulunda Clara'nın eğitime devam etmesini sağladı. Yine **A.Schmidt'in kadınlar için eşitlik anlayışı öğrencileri üzerinde çok etkili oluyor, Clara da bu hareketi gönülden destekliyordu.**

Emekçi kadınların önemli bir günü olarak 8 Mart, mücadele geleneğimiz içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. 8 Mart'ın anlam ve önemi dendiğinde ilk akla gelen isim olarak Clara Zetkin'in (1857-1933) anısını bu nedenle yâd etmek, 8 Mart'a yüklenen anlamın bilince çıkarılması açısından da bir o kadar önemlidir.

Genel olarak kadın hakları mücadelesi uluslararası platformda daha çok da işçi sınıfı mücadelesinin gelişmiş olduğu Avrupa'da 19. yüzyılın son çeyreğinde bu mücadelenin bir parçası olarak gelişti. 8 Mart'ı dünya genelinde ezilen ve eşitlik arayan bütün kadınlar açısından aynı bilinç ve inanç ekseninde birleştirme mücadelesinde öncülük ise sosyalist kadın önder Clara Zetkin'e aittir.

KIZ ÖĞRETMEN OKULUNDA EĞİTİM

Her şey II. Enternasyonal'in 1910 yılında yapılan kadın konferansında bir öneriyle başlayıp bitmedi elbet. Clara Zetkin'in doğup yaşadığı yıllarda *(Doğum Tarihi: 1857, Wiederau)* kızların ilkokuldan sonra eğitim gör-

mesi ve bir meslek sahibi olması hoş karşılanmaz, hatta zararlı bulunurdu. Yoksul köylü ve işçileri, toplumun diğer kesimleri aristokratlar, burjuvalar, az da olsa düzenli geliri olan devlet memurlarından ayıran kalın bir duvar vardı.

Clara Zetkin'in babası Gottfried Eissner, Wiederau köyünde öğretmendi. Kızının kişiliği üzerinde etkili olan anne Josephine Vitale ise kendi babası aracılığıyla Fransız Devriminin eşitlik ve özgürlük bilincini taşıyan bir kadındı.

Clara iki kardeşiyle birlikte temel eğitimini köyde babasından aldı. Aile, çocuklarının meslek edinebileceği bir eğitim görmesi için Leipzig'e taşındı. Burada Alman Kadın Derneği'nin kurucularından olan Luise Otto Peters ve Auguste Schmidt'le tanışan anne Josephine, A.Schmidt'in yöneticilik yaptığı kız öğretmen okulunda Clara'nın eğitime devam etmesini sağladı. Yine A.Schmidt'in kadınlar için eşitlik anlayışı öğrencileri üzerinde çok etkili oluyor, Clara da bu hareketi gönülden destekliyordu.

Böyle bir çevrede büyümek ve eğitim görmek Clara'nın kadın sorunu konusundaki özel duyarlılığını etkileyip şekillendirmiştir. Clara erkek kardeşi Arthur'un arkadaşının evlerine getirdiği sosyal demokrat bir gazete aracılığıyla ezilenlerin mücadelesinin sınıfsal boyutunu daha farklı bir pencereden görüp tartışır hale geldiğinde, okul yöneticisi A.Schmidt'le ters düşmeye başlamıştı. A.Schmidt, "Korkunç insanlar", "Halk bozguncuları" dediği sosyalistlerden ayrı durması için Clara'yı ikna etmeye çalışmış ama başarılı olamamıştı. Clara yine o süreçte Leipzig'de eğitim gören Rus öğrenci gruplarından biriyle temas halindeydi. Kendini Rus işçi ve köylülerinin kurtuluş davasına adayan Ossip Zetkin de bu yıllarda Leipzig'de göçmen olarak bulunuyor ve Rus öğrenci gruplarını düşünceleriyle etkilemeye çalışıyordu. Ossip, Clara'yı burada fark edip onu İşçi Eğitim Derneği seminerlerine katılmaya teşvik etmişti.

KADIN HAREKETİNDE BİRLİĞE GİDEN UZUN YOLUN BAŞLANGICI

Clara'nın okulu bitirip öğretmenlik diplomasını aldığı 1878 Almanya'sında sosyalistler üzerinde ağır baskı, takip ve soruşturmalar vardı. İşçilerin aileleriyle birlikte yaşadığı sefalet ise içler acısıydı. Sosyalistlerin örgütlenmesinin önüne geçilmesi için anti-sosyalist yasalar diye de bilinen yasaklar devreye girmişti. Yasaklarla birlikte Ossip Zetkin 1880 yılında Leipzig'den Paris'e sürüldü. Çok geçmeden Clara da Ossip'in yanına geçti ve orada evlendiler. Eğitim görmüş yabancı göçmenlerin gelir kaynağı ise genellikle çeviri ve yazılarından aldıkları telif ücretidir. Clara ve Ossip'in biri 1883, diğeri 1885 yıllarında olmak üzere iki oğlu olur. Yetersiz beslenme, iki çocuğun doğumu derken Clara 1886 yılında vereme yakalanır ve kardeşinin ısrarı üzerine çocuklarıyla birlikte tedavi olmak için Almanya'ya döner. Ossip Paris'teyken o çocuklarıyla sanatoryumda kalır. Sanatoryumdan çıktıktan sonra bir süre Leipzig'de yaşamaya devam ederek, işçilerin illegal toplantılarında konuşmalar yapar. Paris'e dönüş yolculuğunda işçiler onu çiçeklerle, *"Yaşasın Uluslararası Sosyal Demokrasi"* sloganlarıyla uğurlar.

Paris'e döner fakat Ossip omuriliğinden hastalanarak felç olur. Clara'nın maddi ve manevi yükü çok ağırlaşmıştır. Davasına eş değerde bir tutkuyla sevip bağlandığı, sosyalist aydınlanma uğraşında Leipzig'deki işçi toplantılarında, illegal ortamlarda mücadele yeteneğini yakından takip ettiği öğretmeni, çocuklarının babası Ossip acı çekmektedir. Hasta eşi ve çocuklarının bakımı, göçmenlik şartlarında evin geçimini sağlamanın ağırlığı tüm şiddetiyle üstündedir. Ossip iki yıl felçli yaşadıktan sonra 1889 yılı ocak ayında ölür. O an dünyanın Clara Zetkin'in başına yıkıldığı andır. Büyük bir şok geçirmiş ağlayamamış, çocuklarının feryatlarını duymamış, olanları sessizce izlemiş ve hastalanıp yatağa düşmüştür.

1878 Almanya'sında sosyalistler üzerinde ağır baskı, takip ve soruşturmalar vardı. İşçilerin aileleriyle birlikte yaşadığı sefalet ise içler acısıydı. Sosyalistlerin örgütlenmesinin önüne geçilmesi için anti-sosyalist yasalar diye de bilinen yasaklar devreye girmişti. Yasaklarla birlikte Ossip Zetkin 1880 yılında Leipzig'den Paris'e sürüldü. Çok geçmeden Clara da Ossip'in yanına geçti ve orada evlendiler.

SOSYALİZM BAYRAĞI ALTINDA KADINLAR

Fransız halkı Bastille'nin ele geçirilişinin, 14 Temmuz 1889'un 100. yılını kutlarken proletaryanın uluslararası temsilcileri de II. Enternasyonal'in kuruluşu için Paris'tedir. Clara bu kutlamalarda acısını belli ölçülerde yenmiş olarak gülümseyebiliyordu. Kongrenin hazırlık aşamasında sıkı bir çalışma yürüttü. Berlinli kadın işçileri temsil yetkisi de onundu. Çevirmenlik de yaptığı ve yedi gün süren kongrenin altıncı gününde Berlinli kadın işçileri temsilen yaptığı konuşmada önemli noktalara değindi: *"Kadın emeği konusunda gerici unsurların gerici görüşlere sahip olmaları, şaşılacak bir durum değildir. Ancak son derece şaşırtıcı olan, sosyalist cephede de kadın emeğine karşı çıkmak gibi yanıltıcı bir görüşe rastlanmasıdır... Sosyalistler şunu bilmelidir ki, mevcut ekonomik gelişmelerde kadının çalışması bir zorunluluktur... Sosyalistlerin her şeyden önce bilmeleri gereken şu ki, sosyal kölelik veya özgürlük, ekonomik bağımlılığa veya bağımsızlığa bağlıdır. (...) Bir işçi nasıl ki bir kapitalist tarafından boyunduruk altına alınıyorsa, kadına da aynısını kocası yapmaktadır. Kadın ekonomik özgürlüğünü almadığı sürece de boyunduruktan kurtulamayacaktır. Ekonomik bağımsızlığı için kaçınılmaz olan koşul da çalışmasıdır. Eğer kadınların özgür insanlar olması, toplumun diğerleriyle aynı haklara sahip birer birey haline getirilmesi isteniyorsa, ne kadın emeğini ortadan kaldırmaya, ne de kısıtlamaya gerek vardır. Ancak belirli durumlarda, bazı özel istisnai durumlarda... (...) Erkeklerin yardımı olmaksızın, hatta çoğu zaman erkeklerin itirazlarına rağmen, kadınlar, sosyalizm bayrağı altına girmiştir, hatta şunu da itiraf etmek gerekir ki, bazı durumlarda kendi iradelerinin dışında, salt ekonomik koşulların açıklıkla kavranmasıyla o yöne doğru istemsizce sürüklenmişlerdir. Fakat artık bu bayrağın altındalar ve orada kalacaklar da! Bu bayrağın altında eşit haklara sahip insanlar olarak kabul edilmek için savaşacaklar!"* II. Enternasyonalin kuruluş kongresinde, dünya işçi sınıfı temsilcilerinin bulunduğu bir yerde kadınların ezilmişliğine ilişkin böylesi bir konuşmanın tarihi değeri çok önemlidir.

Clara 1890'da anti-sosyalist yasanın yürürlükten kaldırılmasından sonra Stuttgart'a dönmüş olarak emekçi kadın hareketini işçi sınıfının sosyalist mücadele bayrağı altında toplama sorumluluğunu derinden hissediyordu. Partisinde *(Alman Sosyal Demokrat Parti)* eline böyle bir fırsat geçmemişti ama yayıncı olan Dietz, Die Arbeiterin *(*İşçi Kadın) gazetesinde kendisine bu yolda bir sorumluluk tanınmıştı. Kadınların daha çoğunun harekete katılmasında ve uluslararası birliğe doğru sistematik şekilde adım atabilmesinde İşçi Kadın gazetesinin Clara Zetkin için önemi büyük olmuştur.

Yasakların kalkmasıyla sosyalist hareketin serpilerek büyümesi, kadın çalışmalarını da olumlu yönde etkiledi. Alman Sosyal Demokrat Parti, kadın hareketi paralelinde 1891 yılında oluşturduğu programa kadınların politik, ekonomik, hukuksal açıdan tam eşitliği talebini de koymuştu. Sosyalistlerin o günkü bakış açısına göre bu önemli bir adımdı. Parti, kadın hareketinin gelişimini etkilemek yönlendirmek için, programı doğrultusunda nihayet Gleichheit *(Eşitlik)* adlı bir kadın dergisi çıkarma kararı aldı. Birinci elden sorumluluk Clara Zetkin'in olacaktı. İşçi Kadın gazetesinden sonra kadın hareketine doğru bir bilinç ve yön vermede Clara için *Eşitlik*'in varlığı çok önemliydi. 1891 yılı sonunda derginin ilk sayısı çıktı. Derginin yayın politikası, kadınların sendikal hareket ve Alman SDP'nin seçim propagandası çalışmalarında etkisini hemen gösterdi.

Alman Sosyal Demokrat Parti, kadın hareketi paralelinde 1891 yılında oluşturduğu programa kadınların politik, ekonomik, hukuksal açıdan tam eşitliği talebini de koymuştu. Sosyalistlerin o günkü bakış açısına göre bu önemli bir adımdı. Parti, kadın hareketinin gelişimini etkilemek yönlendirmek için, programı doğrultusunda nihayet Gleichheit (Eşitlik) adlı bir kadın dergisi çıkarma kararı aldı.

KADINLARIN YOLU AÇILIYOR, HER YERDE EŞİTLİK TALEBİ ÇOĞALIYOR

1893 yılında II. Enternasyonalin Zürih'te yapılacak olan ikinci toplantısı için sosyalist kadınlar delege olarak C. Zetkin'i görevlendirdi. Aynı süreçte Düsseldrof'ta sosyal demokrat yedi kadın yasak bir dernek *(Düsseldrof Kadın Ajitasyon Komisyonu)* kurmakla suçlanarak mahkemeye çıkarılmıştı. Kadınlar ilginç bir savunma yaparak, başkanı olmayan bu oluşumun yasak bir dernek sayılmayacağını belirtiler. Yargıca göre 'olmayan dernek' feshedilmezdi ama yine de kadınlar cezalandırılmalı, birlik yasaklanmalıydı. Kadınlar yılmayıp kararı temyiz ettiler. Aynı süreçte sosyal demokrat kadınların temel haklar konusunda başlattığı tartışma ve mücadele ülke gündemini etkiledi SDP Reichstag'da ilk kez kadınlar için seçim hakkı istedi. Clara Zetkin kadınları talebe sahip çıkmaya çağırdı. Devlet ise bu mücadeleye Kadın Ajitasyon Komisyonu ve Berlin'de kadınlar için kurulmuş eğitim derneğini yasaklayarak karşı çıktı. Bunun üzerine kadınların demokratik haklarına ilişkin çalışmaları hız kesmeden illegal olarak da yürütüldü. Polis takibine karşı kadınlar mücadele içinde önemli deneyim kazandılar. Önde gelen kadınlara karşı yıldırma davaları hükümsüz kaldı. Clara'nın önderliğinde yürütülen çalışmalarla kadınlara dayatılan gericilik süreç içinde ters tepti. Ancak Sosyal Demokrat Partinin ilk kadın konferansı 1900 yılında gerçekleştirilebilmiştir. 1908 yılında ise kadınların aleyhine olan dernek tüzükleri feshedilebilmiş, kadınlar partilere üye olma, toplantılara katılmaya hak kazanmıştı.

Hem işçi kadınların talepleri, hem kadınların genel hakları konusunda *Gleichheit* yol göstericiydi. Örneğin işçi kadınların o süreçteki öncelikli talepleri gazetede şöyle geçiyordu: İş süresinin kısaltılması, anneler ve çocuklar için koruma kanunlarının çıkartılması, fabrikalara kadın denetimcilerin yerleştirilmesi; üretimi evinde yapan kadın işçilerin koşullarının iyileştirilmesi; uşaklık düzeninin kaldırılması; çocuk sömürüsünün bertaraf edilmesi.

Tüm bunların yanında 1908'de abone sayısı 84 bin olan *E*şitlik tek yanlı bakış açısına sahip bir dergi değildi. Siyasal süreç ve kadınla ilgili makaleler dışında, gençler ve çocukların eğitim ve gelişimini yakından ilgilendiren kültürden sanata her konuda bilgilendirici, tanıtıcı, eğlendirici yazılar da içeriyordu. Clara dergi dışında emekçi kadınların toplantılarına da katılıp bilgi ve tecrübesiyle onlara daha yakın oluyordu. Bu mücadelede Emma İhrer, Ottilie Baader, Margarete Wengels, Agnes Wabnitz, Auguste Eichhorn de Clara'nın yakın yoldaşlarıydı.

AYRI AYRI YERDEN BİR YERE

C. Zetkin SDP'nin kadın yayın organı işleriyle ne kadar meşgul olursa olsun onu asıl ilgilendiren konu emekçi kadınların birliğiydi. Eline geçen her fırsatı, bu zemin için kullanmak, bu zemine kaydırmak arayışı ve inancıyla değerlendiriyordu. 1896 yılında Londra'da yapılan uluslararası işçi ve sendika kongresinde bunun çabasını göstermiş ama sonuca ulaşamamıştı. Bu yöndeki önemli bir olanağı ise 1907, 18 Ağustos'ta Stuttgart'ta yapılan uluslararası konferansta yakaladı. Clara ve yoldaşları kongreden bir gün önce İtalya, Rusya, Hollanda, Belçika, Fransa, İngiltere, Hindistan da dahil olmak üzere 15 ülkenin kadın delegeleriyle ortak bir toplantı yaptı. Bu önemli toplantı tarihe *I. Uluslararası Kadın Konferansı* olarak geçti. Toplantıya katılan delegeler, kadın çalışmaları ve sorunları hakkında bilgi verdikten sonra, üzerinde hemfikir oldukları ayrı bir nokta vardı ki o da kadınların uluslararası birliği ve hareketi için gerekli şartların mevcudiyetiydi. Ve bir adım daha atıldı. Toplantı sonrasında Clara'nın sekreterliğinde Enternasyonal'in bir parçası olarak uluslararası bir kadın bürosu kuruldu. Ayrıca Gleichheit de aynı zamanda kadınların uluslararası yayın organı olacaktı. Bu çalışmalarla yolun nereye varacağını bilen bir Clara, yanı ba-

ClaraZetkin, Demokratik Almanya posta pulunda

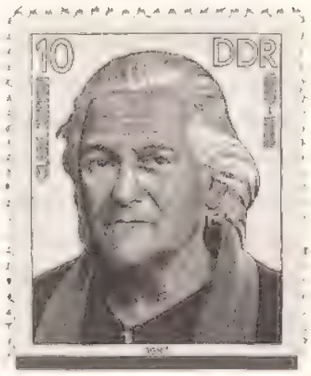

"Sosyalistler şunu bilmelidir ki, mevcut ekonomik gelişmelerde kadının çalışması bir zorunluluktur... Sosyalistlerin her şeyden önce bilmeleri gereken şu ki, sosyal kölelik veya özgürlük, ekonomik bağımlılığa veya bağımsızlığa bağlıdır. (...) Bir işçi nasıl ki bir kapitalist tarafından boyunduruk altına alınıyorsa, kadına da aynısını kocası yapmaktadır. Kadın ekonomik özgürlüğünü almadığı sürece de boyunduruktan kurtulamayacaktır."

şında ise Enternasyonal'in 1893 yılı kongresinde tanıştığı Rosa Luxemburg ve diğer kadın yoldaşları vardı.

I. Uluslararası Kadın Konferansı etkisini kadınların gelmiş olduğu ülkelerde göstermişti. Konferanstan sonra ülkesine çekilen kadınlar işçi sınıfının davası ve kadınların hak mücadelesine ait sorumluluklarına dört elle sarıldılar. 1908 yılında kadınlar üye oldukları partilerin propaganda ve ajitasyon çalışmaları yanında kadınlara seçme hakkı tanınması mücadelesinde çok daha etkili olmaya başlamışlardı.

1910 yılına gelindiğinde Avrupa'da ve özelde ise Almanya'da yoğun kitle eylemleri vardı. Alman emperyalistlerinin "ulusal çıkar" temelinde başlattığı savaş kışkırtıcılığı partide reformist eğilimleri ortaya çıkarmıştı. Rosa ve Clara partiyi içten kemiren bu sapmalara karşı da mücadele etti. Gerek Rosa ve gerekse Clara'nın sesini kesmek, kadınlar üzerindeki etkisini zayıflatmaya çalışıyor ve kadın konferansının Clara önderliğinde yapılmasını istemiyorlardı.

Aynı yıl, yani 1910 yılı Ağustosunda Kopenhag'da II. Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı yapılacaktı. Her türlü zorluğa rağmen Clara konferansa *Eşitlik* dergisinin ikinci redaktörü Kate Duncker ile gitti. Amaçları kadınların savaşa karşı tavır almaları ve halklar arasında barışçıl bir ortamın sağlanmasını savunmalarını istemekti.

Konferansa 17 ayrı ülkeden gelen kadınlar, uzun uğraşlarının sonucu olarak bir arada olmayı başarmanın, önlerine yeni ufuklar koymuş olmanın gurur ve mutluluğu içindeydiler. Kendilerine uluslararası boyutta önderlik eden C. Zetkin'le bir arada olmak onları ayrıca kendine güvenli kılıyordu. Şimdi sıra kadın için bir

1914 Dünya Kadınlar Günü Afişi, Karl Maria Stadler

başka acil önem taşıyan sorunların çözümü doğrultusunda harekete geçme zamanıydı. Kongrede emperyalistlerin savaş çığırtkanlığı yapmalarına kadınların karşı durması, Çarlığa karşı Finlandiya'nın bağımsızlık mücadelesinin desteklenmesi kararı alındı. Kadın işçilerin ve çocukların güvenli sağlıklı yaşamı, kadının oy kullanma hakkını her yerde elde etmesi gündemin baş sorunlardandı.

II. Enternasyonal'in Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansını kadınlar açısından tarihi kılan yan ise dünya genelinde ortak bir mücadele ve dayanışma günü tayin etme kararıdır. Clara Zetkin konferansa gelirken bunun tam zamanı olduğu düşüncesindeydi. Amerikalı sosyalist kadınlar 1910 Şubat'ında kendi ülkelerinde bir eylem günü yapmışlardı. Bu bilinci dünya geneline oturtmak gerekti. Bu çerçevede Kate Duncker ve Clara eşitlik ve barış için uluslararası kadınlar günü önerisini sundular ve kabul edildi. O haliyle öneri kadınların kendi ülkelerinde anlamı olan bir tarihi gösteri günü haline getirmeleri şeklindeydi. ABD'li kadın emekçilerde 8 Mart 1857'de fabrikada yanan kadınların anısı için 8 Mart'ı eylem günü yapma inancı vardı.

Öneri kongrede kabul edilse de, kararın tarihi değerinin o anda anlaşılması zordu. İlk sosyalist kadınlar günü 1911 yılı Şubat ve Mart ayında 5 ülkede gerçekleşmeye başladı. Almanya ve Avusturya'da 19 Mart'ta (1848 devrim şehitleri anısına işçi gösterilerinin yapıldığı gündü) yoğun gösteriler yapıldı. Eylemler Danimarka, ABD, İsviçre, Avustralya ve daha birçok ülkede gerçekleşti. Clara, Eşitlik dergisindeki bir yazısında kadınlar günü etkinliğine o yıl bir milyon dolayında kadının katıldığı haberini verdi.

1. Dünya savaşı yılları emekçi sınıflar için yaşamanın dahi normal seyretmediği yıkım yıllarıydı. Clara, hemfikir olduğu yoldaşlarıyla partideki savaş yanlılarına karşı mücadele yürütürken kadınları da savaşa karşı örgütlemeye çalıştı. 23 Şubat 1917'de Rusya'da kadınlar gösteriler yaptı. Jülyen takvime göre 23 Şubat miladi takvimde 8 Mart'a denk geliyordu. C. Zetkin'in doğduğu yıl New York'ta 8 Mart 1857'de diri diri yanan işçilerin anısı da kadınların belleğindeki yerini koruyordu. 1921'de Moskova'da Clara Zetkin'in de katıldığı Komünist Enternasyonal Konferansında, kadın örgütlenmesi de ele alındı. 8 Mart'ın emekçi kadınlar için ortak eylem günü olması gerektiği bu kongrede belirginlik kazandı.

Clara Zetkin'in kadının kurtuluşu yolundaki mücadelesi 1921'de Batı Avrupa kadın bürosu temsilcisi olması ve Komünist Enternasyonal için kadın dergisi çıkarma görevi ile yoluna kaldığı yerden devam etti.

Harf Devriminin
"BİR GECEDE CAHİLLEŞTİRDİĞİ" HALK

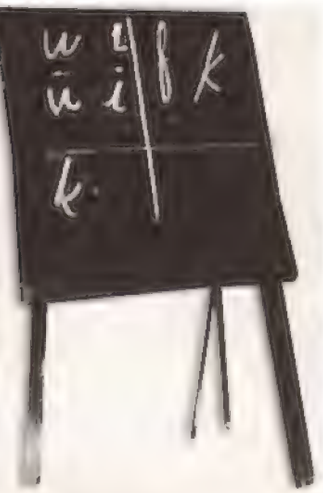

■ TAHİR ŞİLKAN

Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda pek çok alanda yapılan devrim niteliğinde değişiklikler içinde, okunması ve anlaşılması güç Arap harfleri yerine Latin Abecesine geçilmiş olması doksan yıl sonra devletin en üst katında bile eleştiri konusu yapılmaya devam ediliyor.

Harf devrimi nedeniyle, "bir gecede cahilleştik..." ya da "geçmişle kültür bağımız kesildi..." biçiminde bir söylemin devamı olarak Cumhuriyet öncesi dönemde okur-yazarlık oranının yüksekliği ileri sürülüyor. Belli kentlerdeki okur-yazarlık oranı konusunda öyle rakamlar söyleniyor ki, insan şaşırıp kalakalıyor.

O dönemdeki okur-yazarlığın nesnel olarak nasıl tespit edildiğini bilmiyorum. Fakat bu konuda sağlam fikir verecek kitaplardan birinin Cumhuriyet döneminde devlette önemli görevlerde bulunan Şevket Süreyya Aydemir'in "Suyu Arayan Adam" kitabı olduğunu düşünüyorum.

***

Osmanlı döneminde subay olarak Kafkasya cephesinde savaşan Şevket Süreyya anılarını yazdığı Suyu Arayan Adam'da, komuta ettiği birlikteki askerlere ilişkin ayrıntılı bilgiler verir. Yaz sonuna doğru alayın makineli tüfek bölümüne geçtiğini söyleyen Ş.S. Aydemir, o sıralarda savaş biraz "tavsadığı" için birliğindeki askerlere eğitim vermeye başlar. Dersler başlayınca anlar ki; makineli tüfek bölüğünde okuma-yazma bilen tek asker, İstanbullu bir başçavuştur. Başçavuştan askerlere sorduğu sorulara özellikle cevap vermemesini ister ve sorar:

"-Bizim dinimiz nedir? Biz hangi dindeniz?"

Askerlerin hep birden: "Elhamdülillah Müslümanız" diye cevap vereceklerini düşünür. Fakat öyle olmaz. Kimisi "İmamı Âzam dinindeniz" der, kimisi "Hazreti Ali dinindeniz". Kimisi de hiçbir din söyleyemez. Arada "İslamız" diyenler de çıkar.

"Peygamberimiz kimdir?" diye sorunca askerler pusulayı tam şaşırırlar. Akıl almaz peygamber isimleri ortaya atılır. Hatta birisi, "Peygamberimiz Enver Paşa'dır" der. Birkaç kişi peygamberin ismini söyler. Peygamberin İsmini söyleyebilenlere, "Peygamberin sağ mı? Ölü mü?" olduğunu sorunca ortalığı bir uğultu kaplar. Kimisi sağ, bir kısmı da ölüdür, der.

Sağ diyenlere, "Peygamberin hangi şehirde oturduğunu" sorar. Kimi İstanbul'da, kimi Şam'da kimi de Mekke'de der. Ölmüş olduğunu söyleyenlere, "Peygamberin ne zaman öldüğünü" sorar. Kimi yüz yıl, kimi beş yüz yıl, kimi bin yıl der. Dini ve peygamberi bilmeyince din ilkelerini ve ibadetlerini doğru dürüst bilen çıkmaz. Ezan dinlemişlerdir ama okuyabilen kimse çıkmaz, namaz kıldığını söyleyen askerler namaz surelerini yanlışsız okuyamaz. Niçin namaz kıldıklarını hiç kimse açıklayamaz.

***

Şevket Süreyya Aydemir ikinci derste daha da şaşkınlığa uğradığını yazar. Askerler hangi milletten olduklarını da bilmemektedir.

"Biz Türk değil miyiz?" diye sorduğunda, "Estağfurullah!.." demişlerdir. Türklüğü kabul etmezler. Öyle diyenlere göre Türk demek kızılbaş demektir. Kızılbaşlığın ne demek olduğunu bilmeyen askerlere göre, kızılbaşlık kötü bir şeydir. Dersler ilerleyince askerlerin devletin şeklini, devletin adını, padişahı, devletin merkezini, başkumandanı da bilmediği ortaya çıkacaktır.

***

Harf devriminin bizi bir gecede cahilleştirdiği iddiası gerçeği yansıtmaz. Latin abecesinin kabulü, okuma- yazma seferberliği, Köy Enstitülerinin açılarak köy çocuklarının okuma olanağına kavuşması, yurdun ve halkın aydınlanması, cahilliğin, bağnazlığın yenilmesi için çok önemli bir araç olmuştur. Tam halkı topyekûn aydınlatacak öğretmenler yetiştirirken Köy Enstitülerinin kapatılmış olması ülkeyi kuşatan taassubun yeniden koyulaşmasını ve kalıcılaşmasını sağlamıştır. Bu cahillikten çıkar sağlayanların söylediği "Harf Devrimi, halkımızı bir gecede cahilleştirdi" yalanına inanacak, bilgisizlikte Şevket Süreyya'nın askerlerini aratmayacak bir kitle yaratılmıştır.

TEFRİKA • PARODİ DENEMESİ YA DA HAT SANATINA ALTERNATİF BİR SON ÖRNEĞİ

Beni Çürük Çukurlarda • 1

■ UBEYDULLAH GÜNEL

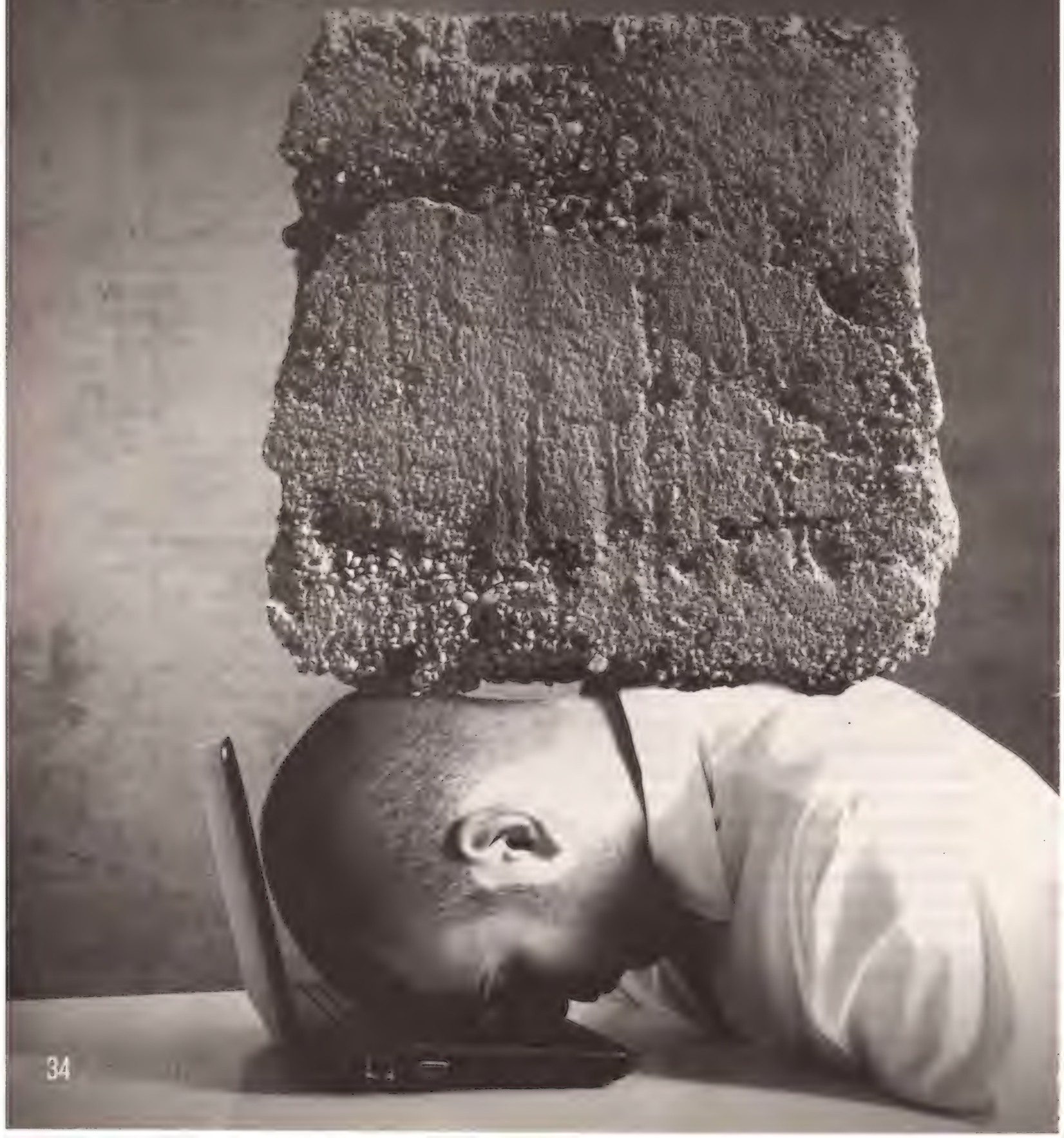

Her ne hikmetse bakkal Necmi ne yandı ne yanmadı, o sırada bütün mahalleyi kulak tırmalayan çığırtkan düşlü bir sessizlik kaplayıverdi. Sessizlikle doğal olarak daha da net göründü Nurdiyar. Nasıl olduysa oldu taş kesildi. **Yüzünden düşen bin parça yerlerde süründü, bakışları bakış oldu, evden çıkarken yıkamadığı ellerinin kekremsi kokusu sardı yine her yeri.**

Te şuracıkta beliriverdi Sabriye, başını evirip çevirdi önce sağa sonra sola sonra tekrar sağa baktı. Nasıl olduysa oldu beliyle elini tutarak, duvara vuran gölgesi hareketsiz kalmasına rağmen kendisi eğildi, sonra da gölgesiz bir biçimde yürüdü.

"Tez git," dedi sundurmaya yaklaşınca. "Baban kudurmuştur!"

"Aman be, gebersin!" diye mırıldandı Nurdiyar. Sonra da, elindeki sefertasını duvarın dibine bırakıp tuvalete girdi hemencecik; kara topuklu bayat bir rüzgârdı, koştu, aynanın karşısındaki klozete oturuverdi. Oturur oturmaz da ana avrat sövmeye başladı babasına. Küfürlerin yellerini almış bir yellenmeyle sonsuza dek akacakmış gibi akıverdi içerisinde ne varsa. Sonra ılık ılık kokladı çevresini, sonra üstünü başını. Derken oturduğu ıslak ve beyaz sonsuzluğun dibinden gelen hoş seslerin arasından döndü, elinde tuvalet kâğıdıyla şöylece temizlendi. Sabriye kapıyı yumruklayıp, "Kubura mı düştün kız, hadi!" diye bağırınca taharet musluğunu açacakken kıçını temizlemeyi unutup toparlandı. Gölgesinden hızlı davrandı o anda, ellerini bile yıkamadan sefertasını kaptığı gibi, annesinin terliğiyle birlikte kendini dışarı attı.

"Çabuk gel kız, kimseyle konuşayım deme, kırarım kemiklerini!" diye bağırdı Sabriye.

"Yav he he!" dedi Nurdiyar.

Der demez de bahçe kapısından çıkıp o anda dehşet bir hızla büyüyüp de beline kadar yükseliveren otların arasında ne yapacağını şaşırdı. Derken binlerce yıl önceki ataları aklına geldi ve bir anda otların arasında dikeldi, sonra kırmızı benekli mor eteğini tatlı bir ahenkle yelpettire yelpettire rüzgârı dövdü, sonra sessizce çağıldayan suyu dövdü, sonra taharetlenmediği kıçı aklına gelip inceden inceye kaşınınca da kıçını dövdü ve döverken hafifleyip aniden ne olduysa oldu bok böceğine dönüştü. Dönüşür dönüşmez de çevreye saçılan o berbat kokuyla uçtu, ufak ufak tıslayıp boş yuvarlaklar çizerek çamların en tepesine kadar yükseldi, oralarda bir süre salındı, salınırken aşağı şöyle bir baktı, bakarken şöyle bir indi, inerken bakkalı sol yanına alıp elindeki tası bakkal Necmi'nin kafasından aşağı boca ediverdi.

Her ne hikmetse bakkal Necmi ne yandı ne yanmadı, o sırada bütün mahalleyi kulak tırmalayan çığırtkan düşlü bir sessizlik kaplayıverdi. Sessizlikle doğal olarak daha da net göründü Nurdiyar. Nasıl olduysa oldu taş kesildi. Yüzünden düşen bin parça yerlerde süründü, bakışları bakış oldu, evden çıkarken yıkamadığı ellerinin kekremsi kokusu sardı yine her yeri.

Sabriye bahçe kapısına kadar çıkıp baktı ardından. Kızını öyle taş kesilmiş halde görünce terliğini kaptığı gibi savurdu, savurunca terlikle birlikte mahallenin çeşitli yerlerinden yüzlerce taş da fırladı doğal olarak aynı biçimde; hem nalına hem mıhına milyonlarca inek, ergeninden olgununa milyonlarca kadın, bin bir çeşit ot çöp bok püsür yellendi, yellendi de Nurdiyar'ınkiyle birlikte toplandı o an, etrafta berbat bir koku oluşturduktan sonra da inekler ağılına, kadınlar evlerine, otlar toprağa, çöpler çöp kutusuna, boklar kubura geri döndü. Sabriye bu olanlardan habersizdi tabi, o yelloz kızının put gibi taş kesilmesini gördü, gördü de ağzına ne geliyorsa söyleyiverdi.

Sonra ne olduysa oldu, Nurdiyar'ın geçtiği sokaktan çöpçüler, belediye işçileri, belediye başkanları sisler arasından çıkageldi, sonra kâh oradan kâh buradan, hepsi birbirinden taze kargacık burgacık salkım saçak halinde görünüverdiler. Saçlarına briyantin sürmüşleri de vardı, bıyıkları burulmuşları da, ayağı topalı da, gözü seğireni de, çapkın bakışlısı da, güleç yüzlüsü de. Mitinge giden beylerbeyi edasıyla ceketinin önünü ilikleyeni de vardı, keli gözükmesin diye peruk takanı da. Tespihiyle suphanallah çekeni de vardı, kundurasının arkasına basanı da. Ana caddeden geçmek vakit alır diye, apar topar düşlerinin kapısından fışkırıp gelmiş gibi bakıyor ve sırtlarında patlayan sivilcelerin akışkanlığının arasından, ayaklarındaki nasırların kokusunun çeperinden parmaklarını uzatıp hunharca bakarak mosmor dudaklarıyla öpücük atıyorlardı. Öyle bir öpücük atıyorlardı ki, kulaklarından gözlerinden burunlarından dudaklar sarkıyordu.

Tüm bunlar Sabriye'ye bu seçimde

Salvador Dali

de sizi öpeceğiz, makarna kömür neyinize yetmiyor, Allah Muhammed Bismillah Allahu ekber Hasbinallahu ve nimel vekil ve nimel Mevla ve nimel nasir olarak geri dönüyor, her defasında o babacan gülüşlere, o tatlı sözlere inanıyor olduğu için ve yine inanacağı için lağım lağım derinleşen aydınlanmayı yaşayamadan bilincinde karanlıklar yavşıyordu.

Derken birbirleriyle hiç tokalaşmadan, kafa kafaya vuruşmadan, boynuzlaşmadan, sık saf düzeniyle namaz vaziyeti alıp Allahu ekber sesiyle hep birlikte ellerini kulaklarının ardına atarak mırıldanmaya başladılar. Sabriye bu olanları görünce koşarak Nurdiyar'ın yanına gitti. Nurdiyar başını iki elinin arasına almış sessizce çömelmişti.

"Ne oldu kızım sana?" dedi Sabriye korkuyla. Nurdiyar hareketlenmedi bile. "Sana diyorum kız, anlat çabuk, ne oldu kız!" dedi bu kez sertçe.

Nurdiyar'ın ağzını bıçak açmayınca Sabriye bu sefer tatlı dille oynak yılanı deliğinden çıkarmak için yumuşadı, sönümlendi. "Yavrum," dedi ana memesinden yapılmışa benzeyen oyun hamuru yumuşaklığında bir sesle, "yoksa dükkânda o kör olasıca boyu devrilesice baban yine kötü bir şey mi dedi!"

Nurdiyar derin bir nefes alınca, bakkalın önündeki çitoslar düştü, bahçe kapısı sarsıldı, çam ağacından cevizler düşüverdi, hatta nasıl olduysa oldu dünya birkaç santim yerinden oynayıverdi.

"Yoksa o Abidin denen serseri yine askıntı mı oldu sana, he!" diye sertleşti yine Sabriye. "Varacaksan var, bu halinle kim alacak seni! Babası da zenginmiş, daha ne istiyorsun!" diye bağırdı.

Nurdiyar cevap vermeyince, "Aman ne hâlin varsa gör!" deyip fırının başına çöküverdi. Saniyeler, dakikalar, saatler yel gibi geçti, Nurdiyar yerinden kıpırdamadı.

"Kalk kız soğan doğra!" diye bağırdı yine Sabriye. "Bu kadar dram yeter!"

Gün görmeyen ekşi erik yemiş gibi ağzını yüzünü buruşturdu Nurdiyar, sonra saçlarını yelpettirip annesine nefretle baktı, bakarken de dudakları canhıraş kımıldadı, kımıldarken de ağza alınmayacak bir küfür sessizlikten ses olup dökülüverdi odaya. Sabriye bunu duyunca terliğini kaptığı gibi bir eliyle saçlarını tutarken diğeriyle vurdukça vurdu, vurdukça vurdu. Nurdiyar ağladı, ağladıkça gözlerinden yaşlar döküldü, döküldükçe terledi, terledikçe koktu, koktukça kulaklarından ıslak ıslak kulak kirleri döküldü. Sabriye bu kokuyu duyar duymaz ve yerlere saçılan kulak kirlerini görür görmez odadan fırlayıp kendini bahçeye atıverdi.

(SÜRECEK)

DÜŞLERİN PEŞİNDE

■ MUSTAFA GÖKSOY

Rutine dönünce yaşam
İnsan yüzü siliniyor insana

Gökkuşağı kanatlandım çocukluğuma
Toprağın derinliklerine gizlenmiş
Bir pınar gönlüm
Dalgalar gülümserken rüzgâra
Güneşleri çağırdım denizlerden
Renkler öpüştü yapraklarda

Rutinden çıkınca yaşam
Doğa da açımlıyor kendini insana

Düşlerimizin peşinde yoruldu sınırlar

SÖZCÜKLERİN BİLİNCİ

Şiirimin
Türküsündeyim
Yolumu
Dosdoğru
Çizmişim
Derdim
Şiire
Şiir
Ömrüme
Kaynaşsın

Şiirim
Doğarken
Patlayan
Narçiçeği
Yüreğim
Peşi sıra
Gidiyorum
Ardından

Umudun
Öfkesi
Silsin
Çaresizliği
Hep
Direnç
Yapraklarından
Kurulur
Hayat

FİKRET KIZILOK - II

Elbet bir kızıllığı vardır(!)

■ EKREM ATAER

Kızılok'un müziği bırakması değil, müzik piyasasına sırt çevirmesi olarak algıladığım kopuşları olsa da **şarkı sözleriyle, besteleriyle kendi çizgisinde hep en önde kalmayı başaran sanatçı bir Fikret Kızılok vardır.**

Bir ay önceki yazımızda Fikret Kızılok sayfasını ***"Yalnızca porte başında değil her yerinde bir 'sol' anahtarıydı o!"*** diye açmış ve devam edeceğini yazmıştık. Hatırlayacaksınız Ocak'ta Grup Yorum ve ölüm oruçları sürecini "acil" kaydıyla araya sokmuş ve Kızılok yazımızın ikinci bölümünü bekletmiştik. Şimdi kaldığımız yerden devam edelim...

Sosyal ve politik eleştiride sınır tanımayan, herhangi bir siyasetin şemsiyesi altına girmeden, kelimenin tam anlamıyla "hem nalına hem mıhına vuran" bir müzisyendir Kızılok. Tam da bu noktada sevenleri olduğu kadar sevmeyenlerinin de olması kaçınılmaz olmuştur. Gelişmek için debelenen bir ülkede; her şeyin kalıplara, kamplara, fırkalara ayrıldığı, aklın ve bilimin ortak değer olmaktan çıktığı bir ortamda sanırım sanat ve bilim insanlarının ortak kaderidir bu.

Tüm bu serencam sürerken Kızılok, halka olan yakınlığını "halk kuyrukçuluğu" değil halka karşı öncü olmak, bir adım öteye iteklemek noktasında algılamıştır. Özellikle politik söylemini, hiciv ve didaktizmle harmanlayıp çizgisini netleştirmiştir. O, hep büyük fotoğraftan yanadır.

Kızılok'un yaşamında birçok enteresan dönemeç vardır. Bir dönem Anadolu turnesine çıkan ve bu turne esnasında donma tehlikesi yaşayan sanatçı, bir kamyon şoförü tarafından kurtarılır. Bu olayın hemen ardından Kızılok, çıkardığı plakta yer alan Emmo isimli parçasını, hayatını kurtaran kamyon şoförüne ithaf eder. Bu alışılmışın dışında bir yaklaşımdır. Sıra dışı reflekslerin onun yaşamında ne kadar doğal olduğunu her daim hissettiren bir müzisyendir o.
Muhaliftir, mücadeleci ve inatçıdır lakin bir o kadar da kırılgandır. 70'li yıllara damgasını vuran siyasi olaylardan etkilenmiş ve sanatın diliyle safını daha da netleştirmiştir. Tam da bu süreçte, Nâzım Hikmet'in şiirini de seslendirdiği "**Not Defterimden**" albümü yasaklanır ve toplatılır. Kendisine Varşova'da iki ödül kazandıran albümünün toplatılması üzerine müziği bıraktığını açıklar. Benim algıladığım kadarıyla Kızılok'un tepkisi yasaklayanlardan ziyade bu açık faşizme karşı suskun duran geniş kitleler ve sanatçı yakınlarınadır. Sanatın ve sanatçının bizim model toplumlarda değişmez çıkmazı budur aslında. Kısacası kimseye eyvallahı da yoktur hani.

EGEMEN NORMLARLA UZLAŞMAMAK

Fikret Kızılok'un sanata, sanatçıya, güncel üretimlere ve pop kültüre

bakışı onu farklı kılan felsefesini de şekillendirmiştir. Aralıklarla, müzik piyasasına arkasını dönerek çekip giden Kızılok, 1986'da Mario Levi ve Orhan Kahyaoğlu ile yaptığı bir söyleşisinde bu konuya şöyle açıklık getiriyor...

"Ben müziğe yalnızca müzik olarak bakmıyorum. Bir mesajdır diye de bakmıyorum. Müziğin bir psikanalizi yapılması gerektiğine inanıyorum. Meşhur olmak, tanınmış olmak bir müzisyeni durduruyor. Çünkü meşhur olmak, o günkü toplum normlarına hizmet ediyor olmak demek. Bunu anlayan kişi orada durur. Yolunu değiştirir. Bu yol değişiminin ardından birçok kişi onun yok olduğuna karar verir. Oysa yok olmaz. O kendi içinde varlığını sürdürür."

Temelinde çok iyi bir besteci olan Kızılok hazır şiirin bestelenmesine hep karşı duruyor. Bir röportajında şiirin bestelenmesine karşı olduğunu ve *"İllâ ki bestelenecekse bir müzisyenin yalnızca bir şair üzerine yoğunlaşmasının doğru olacağı..."* gibi de bir tezi savunuyor. Tezine de şöyle açıklık getiriyor:

"Şiirin bestelenmesine karşıyım. Şöyle ki, o zaman bir tek şair besteleyin. Bir ikinci şaire geçtiğiniz zaman iki kişilik bir insan oluyorsunuz. Eğer bir slogan hareketiyse bu, kolay çıkış yollarından biridir. Bugün bu yapılıyor...

(...) Baudelaire, Baudelaire'dir. Onu iyi anlıyor olmak, Beethoven'in Beşinci Senfoni'sini çok iyi yönetmek gibi bir olay. Çünkü Baudelaire ana fikirdir, bir dünya görüşü vardır. Bu asırlar sonra yine yaşanabilir ve şans eseri bu bir müzisyen olabilir. Ve Baudelaire gerçekten onun elinde çok güzel bir reprodüksiyon haline gelecektir. Ama Baudelaire her şeyiyle Baudelaire'dir."

Hani derler ya "Ne İsâ'ya yarandı ne de Mûsâ'ya!" diye, Fikret Kızılok da böyledir. Her ne kadar kendini sık sık ***"Ben her zaman solcuydum, komünistim!"*** gibi sözlerle tanımlasa da bazen sevenlerini ve düşündaşlarını söyledikleri ile hayal kırıklığına uğratır:

"Ben Jean Jacques Rousseau gibi

Hep düşünür dururum, "Can Yücel, Fikret Kızılok, Neyzen Tevfik, Ziya Paşa ve daha niceleri bugünlerde yaşasaydı sanatın karşı duruşu bu seviyelerde olur muydu?" diye. Ya da bu suskunluk, pısırıklık ve jöleleşmiş sanat ortamı biraz daha farklı mı şekillenirdi?

YANA YANA RÜZGÂRI

1989 yılında bambaşka bir Fikret Kızılok ile tekrar buluştuk. Usta öyle bir geri dönmüştü ki, romantik aşk şarkıları ile harmanladığı "Yana Yana" albümü, kemikleşmiş müzik listelerini aşağıdan yukarıya "hem yana yana hem de yara yara" zirveyi yakalamıştı. Albümün hemen hemen bütün eserleri milyonlarca insanın diline dolanmış ve tiyatro, sinema, edebiyat, şiir gibi farklı sanat alanlarına da ilham kaynağı olmuştu. "İnişlerim çıkışlarım" başlığı ile açılan retrospektif resim sergileri, "Bu kalp seni unutur mu?" teması ile çekilen sinema filmleri ve daha niceleri...

Albümde yer alan tüm şarkılar mutlaka toplumda birilerini yakalamıştı. Bunlardan en dikkat çekenlerinden biri de "Gönül"dü. Albümde "Yalan, Bir Harmanım Bu Akşam, Yana Yana, Bu Kalp Seni Unutur mu, Gecenin Üçünde, Ben Gidersem, İnişlerim Çıkışlarım, Gönül" ve romantizm denizinde de aynı Fikret Kızılok'um dercesine "Why High One Why" ardı ardına sıralanıyordu.

Takvimler 1998'i gösterdiğinde "Mustafa Kemal Atatürk, Bir Devrimcinin Güncesi" isimli veda albümünü piyasaya süren Kızılok, bu albümünde son dönemlerde siyasi düşüncesini öne çıkartan parçalara yer verir. Resitatif bölümlerin farklı librettolarla harmanlandığı bu özel çalışma Mustafa Kemal Atatürk'ün günlük ve notlarından oluşmuştu.

biri olabilirim ama bu neyi değiştirir? O, kendi döneminin gerçekçisi. Marksizm konusunda da böyle. Çok şeyler değişti geçen süre içinde. Ben şimdi Nâzım gibi klasik marksist bir şairi bestelersem, ben de klasik marksist gibi olurum. Nâzım bestelediğim zaman klasik bir marksisttim. Ama doktor olmam nedeniyle belki bazı şeyleri erken anladım. Klasik marksizmin dünyaya hizmet etmeyip zorluk çıkaracağı kanısına vardım. Sol emperyalizm kokusu aldım."

Fikret Kızılok bence yaşadığı dönemin en önemli ozanıydı. "Modern zamanların" diye moda bir laf vardır ya onu özellikle kullanmıyorum, çünkü Kızılok'un moderniteyi reddettiğini ve kocaman bir aldatmaca olduğunu düşündüğünü biliyorum. Tıpkı Ara Güler gibi o da "modernitenin" çağcıl bir hastalık olduğunu kabul eder...

Kızılok'un müziği bırakması değil, müzik piyasasına sırt çevirmesi olarak algıladığım kopuşları olsa da şarkı sözleriyle, besteleriyle kendi çizgisinde hep en önde kalmayı başaran sanatçı bir Fikret Kızılok vardır.

Hep düşünür dururum, "Can Yücel, Fikret Kızılok, Neyzen Tevfik, Ziya Paşa ve daha niceleri bugünlerde yaşasaydı sanatın karşı duruşu bu seviyelerde olur muydu?" diye. Ya da bu suskunluk, pısırıklık ve jöleleşmiş sanat ortamı biraz daha farklı mı şekillenirdi?

Düşüncesine katılırsınız, katılmazsınız, seversiniz, sevmezsiniz, siyasetini ve dünya görüşüne istediğiniz gibi bakabilirsiniz ama bugün onun eksikliğini iliklerimize kadar hissediyoruz... Tıpkı Cemil Meriç'i, Nâzım Hikmet'i ve diğerlerini hissettiğimiz gibi...

Haydi bir Kızılok şarkısının sözleri ile bitirelim.

BU DESTANIN DEVAMI YAZILAMIYOR. SORUYORUM... HAKSIZ MIYIM?
(Sakın yazdırmıyorlar ki diye düşünmeyin. Sanat icazetle yürümez, onlar görevini yapıyor, ya diğerleri...)

SÜLEYMAN HEP BAŞBAKAN (DEMİRBAŞ)

Küçücük bir çocuktum / Sebebini bilmeden
Sokağa çıkamadık / İhtilal oldu sandık
Sonra biraz büyüdük / Alfabeyi bitirdik
Azı dişim çıkmıştı / Sünnet bile olmuştum
Kennedy öldürülmüş / Migros açılmamıştı
Beatles ortada yokken / Ekonomi bomboktu
Zeki Müren ortada / Bülent Ersoy erkekti
Vietnam savaşını / Kendisiyle başlattı
Süleyman hep başbakan hep /
Başbakan hep Süleyman

Sonra Ay'a gidildi / Evelallah dönüldü
Suya yazı yazıldı / İçimiz rahatladı
Mao henüz ölmemiş / Ortaokul bitmemiş
Yahya işe başlarken / Bankalar hep bomboştu
Kırat attan inerek / Kemerini sıkmıştı
Halk üstüne binince / Başımıza düşmüştü
Hak hukuk düzen vardı / Çüş demesi çok zor
Ortaokul biterken / Yine ihtilal oldu
Süleyman hep başbakan hep /
Başbakan hep Süleyman

Bilgisayar bulunmuş / Deniz Gezmiş asılmış
Papa yine değişmiş / Süleyman hep başbakan hep /
Mandela hapisteydi / Çevre kirlenmemişti
Ajda tam boşanırken dolar yine çıkmıştı
Süleyman hep başbakan hep /
Başbakan hep Süleyman

Kenan sopalısıydı / Turgut boyalısıydı
Pek anlamazdı ama / Mesut Hopa'lısıydı
Naim kaldırıyordu / Zalim bastırıyordu
Döndür bugün bugün / Gafil avlanıyordu
Kırat attan inerek / Kemerini sıkmıştı
Halk üstüne binince / Başımıza düşmüştü
Hak hukuk düzen vardı / Çüş demesi çok zor
Tam askere giderken / Yine ihtilal oldu
Süleyman hep başbakan hep / Başbakan hep Süleyman

Paşa resim yapardı / Sabancı'ya satardı
Netekim ben demezsek / Anasını satardı
Tonton dayanamadı / Hepimizi batırdı
Efelerin efesi / Muz ağacına tutundu
Süleyman hep başbakan hep /
Süleyman hep başbakan hep / Başbakan hep Süleyman

Ecevit hep umuttu / Erdal bizi uyuttu
Yaş günü pastamızı / Vestiyerde unuttu
Arabamız, evimiz / İki anahtarımız
Nasıl da inanmıştık / Verir diye babamız
Kırat attan inerek / Kemerini sıkmıştı
Halk üstüne binince / Başımıza düşmüştü
Ne padişah ne sultan / Bir enişten bir ablan
Yanında bir de baban / Sefam olsun yaradan
Süleyman hep başbakan hep / Başbakan hep Süleyman
Nerde kalmıştık!
Silindir şapkamı verin...

KEMAL URGENÇ'İN

"DENİZLER ALTINDA DEVR-İ ÂLEM VE ÇEŞİTLEMELER"

Resim Sergisi

İstanbul Bostancı İçereköy'deki The Green Park Oteli Sanat Galerisi'nde Kemal Urgenç'in kişisel resim sergisi, 29 Şubat 2020 Cumartesi günü açıldı. "Denizler Altında Devr-i Âlem ve Çeşitlemeler" başlıklı yağlıboya resim sergisinde, sanatçının 28 adet eseri sergileniyor. Sergi 13 Mart 2020 tarihine kadar açık kalacak.

Aynı zamanda karikatür sanatçısı olan ve yayınlanmış birçok çocuk kitabı bulanan Kemal Urgenç su ve deniz imgesini eksen alan sergisinin ana temasını sergi broşüründe şöyle açıklıyor:

"Matematikçi ve düşünür Thales'e göre; su, kendisi değişmeyen fakat diğer bütün varolanların kendisinden doğup yine kendisine döndüğü ana maddedir. Aristoteles'e göre ise bu görüş bir yandan deneyime bir yandan da mitolojiye dayanır. Suyun her şeyin kökeninde bulunmasını deneyime dayanan açıklama her şeyin nemlilikten beslenmesi ve hayatın sudan kaynaklanmasıdır.

Suyun köken olarak kabul edilmesinin mitolojik temelleri ise yeryüzünün su üzerine bulunması anlayışının dayandırıldığı Okeanos'la ilgili söylencedir. Bu anlayışa göre Okeanos, dünyanın başlangıcında bulunur. Okeanos'un kızları ise insanların hayat güçlerini tazelemesini sağlarlar.

Yaşamın başlangıç kaynağı su olduğu konusunda hiç şüphe yoktur. Pekçok düşünür suya eğilir, güzelliği, temizliği onda arar ve bulur. Mevlana'nın dediği gibi "Su gibi özel, su gibi güzel, su gibi berrak, su gibi yararlı, su gibi yaşam kaynağı, su gibi bitmez, bardağın içine sığdır ki girebilmeyi öğren. İnsan damarlarına yaşam ver, vazgeçilmez ol!"

Hayatın durgun akışında içinde yaşarken, endişelerin, umutsuzlukların yok olduğu, heyecan, mücadele duygu ve düşüncelerinin yükseldiği bir değişim süreci, bizi coşkulu yeni bir bahar dönemine taşıyacaktır.

Yaşamın da tam bu kıyısında sıradanlığı tekrar eden ve varolanı korumaya dönük düşünceler yerine yeniyi, değişimi, gelmekte olanı görerek bir kabuk değiştirme çabası içinde olmak, gerçekten çok anlamlıdır. Bu geçişlerle iş, yer değişiklikleri, duygusal değişiklikler, mutluluk arayışları, siyasal tercihler, toplumsal değişiklikler gibi hayatta nereye varmak istediğini bilen değişimler yaşarız. Bu sınırlarını zorlayan, yeni doğacak bir hayatın güzelliklerine, umutlarına yelken açan mücadelelerin ve irademizin sonuçlarıdır.

Daha güzel bir yaşam isteğiyle, bir balık iken, bir çiçeğe, bir çiçek iken bir kuşa, kelebeğe dönüşen bir yaşam düşleyebiliriz. Hayat bize bu fırsatları, geçişleri, değişimleri her zaman sunmaktadır. Bu romantik, ütopik bir istek değil. Gerçekçi bir davet.

Ülkemizde siyasi geçmişimiz, hayatımız gibi uzun yıllar saltanattan cumhuriyete, demokrasimiz tek partili dönemden, çok partili döneme inişli çıkışlı çalkantılı dönüşüm dönemleri yaşamıştır. Tüm yaşananlar karanlıktan, aydınlığa dönüşen, bize umut dolu bir geleceğe varma isteğimizi, insanlığa olan inancımızı arttırıyor."

Kemal Urgenç'in resimlerinde su düşlerimizi, umutlarımızı, sevinçlerimizi, güzel bir gelecek arayışımızı akışkanlığı, saydamlığı, doğurganlığıyla sarıp sarmalıyor ve bunların hepsinin bir metaforuna dönüşüyor.

facebook/kemalurgenc
instagram/kemalurgenc

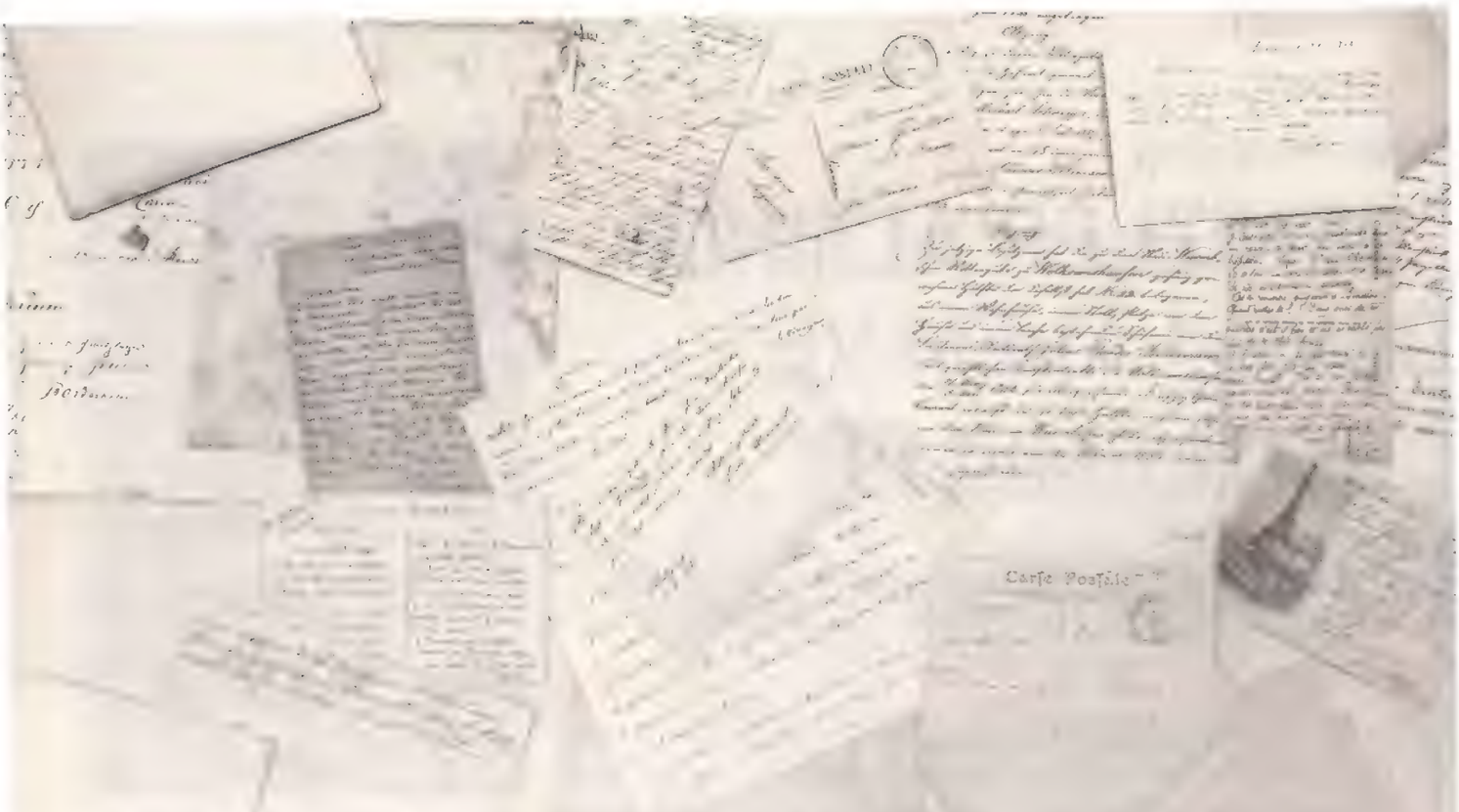

MURAT BELGE'NİN ŞAİRANEDEN ŞİİRSELE KİTABININ ELEŞTİRİSİ

"Mayamızda Şiir Var"

■ A. KADİR PAKSOY

Aslında elbette Murat Belge'nin "ulus devlet kurmak başka, şiir başka" savı, şiiri siyasadan soyutlayan "şiir başka, politika başka" anlayışından kaynaklanıyor. 1980'den sonra, hoş ama boş olan bu anlayışın etkisiyle, birçok yetenekli genç ozan kapalılığın, bungunluğun ve hiçliğin karanlık dehlizlerinde kaybolup gitti. Bu anlayış bugün de ne yazık ki etkili...

Yazının başlığındaki söz sevgili **İlhan Abi**'ye **(Selçuk)** aittir; Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda şairlerin rolünü anlattığı *"Türkiye'yi şairler yarattı"* yazısından. *"Şiirin Kıyılarında"* [1] adlı yapıtımı da bu sözü kitabın ilk sayfasına koyarak ona adadım.

24 Ocak 2018 tarihli Cumhuriyet Kitap'ta yazar **Murat Belge**'nin *"Şairaneden Şiirsele – Türkiye'de Modern Şiir"* [2] adlı kitabının yayınlanması nedeniyle kendisiyle yapılan söyleşide "Ulus devlet kurmak başka, şiir başka" savını okuyunca anımsayıverdim İlhan Abi'nin sözünü.

Belge'nin kitabını henüz okumamıştım. Okumaya değer mi, diye bir fikir edinmek için internete girip şöyle bir göz atınca, Özdemir İnce'nin kişisel internet sitesinde şu değerlendirmeyi gördüm:

"Bilimsel bir poetika kitabı olmakla ilgisi yok. Okullardan ve arkadaşlık ilişkilerinden aklında ne kalmışsa yazmış. Örneğin hiçbir dil bilmeyen **Ece Ayhan**'ın çok iyi İngilizce bildiğini bile yazıyor."[3]

Enis Batur da şu değerlendirmeyi yapmış Belge'nin kitabı için: "...neredeyse baştan uca magazinel eleştiri anlayışının bana kalırsa avam ve etik dışı dedikodu örnekleriyle örülü."[4] Murat Belge, **Cemal Süreya**'ya göre "Yaşar Kemal'den önce Faulkner'ı, Köroğlu'ndan önce Kral Arthur'un

Ölümü'nü okumuş... Sakalıyla ve kısık bakışıyla Tarzan'la çatışan çizgi roman kişisine, Stevenson'a benziyor; Eba Müslim'in Mervan'a karşı savaşında dost Tristan olarak boy gösteren gizemli Behzad'a da... Şemsiyesinin marka kısmı biraz kazınmış, hani daha ucuz bir yerden alındı sansınlar diye. Ve şemsiyesini çadır tiyatrosu olarak da kullanmak ister."[5]; **Ahmed Arif**'e göre "Yazılarında çok kullandığı diyalektikten anlamadığı gibi şiirden de anlamaz."[6]; Özdemir İnce'ye göre "Ana rahmine haklı düşenlerin başta geleni" ve "yeni mürteciler"den[7]; **Attila İlhan**'a göre de "sıfır aydın tipi"dir.[8] Bu, her fırsatta ulus devlete ve kurucu önderine çatma alışkanlığı içinde olan "akil adam"ın politik değerlendirmesi ayrı bir konudur. Biz dönelim ulus devlet ile şiirin/şairlerin ilişkisine.

Gerçekten "ulus devlet kurmak başka, şiir başka" mı?

İlhan Abi'nin sözünün hiçbir temeli yok mu?

Uzağa gitmeyelim.

Kısa bir mantık yürütmesi yapalım.

Ulus devletten kastedilen hangi devlet?

Türkiye Cumhuriyeti.

Aslında elbette Murat Belge'nin "ulus devlet kurmak başka, şiir başka" savı, şiiri siyasadan soyutlayan "şiir başka, politika başka" anlayışından kaynaklanıyor. 1980'den sonra, hoş ama boş olan bu anlayışın etkisiyle, birçok yetenekli genç ozan kapalılığın, bunguluğun ve hiçliğin karanlık dehlizlerinde kaybolup gitti. Bu anlayış bugün de ne yazık ki etkili...

Oysa İlhan Selçuk, **Melih Cevdet Anday**'ın bir şiirinden hareketle "Cumhuriyeti kurarken geçtiğimiz yerlerden şiirdeki akarsu gibi bir daha geçmemiz gerek," demişti (8 Eylül 2009, Türkiye'yi Şairler Yarattı).

Lozan'ı gözden düşürerek Sevr'i yeniden gündeme getirme; ulus devlet yerine teokratik/faşist bir devlet inşa etme çabalarının yoğunlaştığı günümüzde, İlhan Selçuk'un dileği dünden daha çok yaşamsal bir önemdedir. Cumhuriyet treni rayından çıkarıldı. Türkiye, şiirini yitirdi/yitiriyor. Bu nedenle "ulus devlet kurmak başka, şiir başka" deme lüksümüz yok. Çünkü "mayamızda şiir var."

Buraya kadar söylediklerimi facebook sayfamda paylaşmış ve kimi "takip"çilerim beni haklı olarak "Yazarın kitabını okumadan eleştirmeniz doğru değil" diye uyarmışlardı. Bunun üzerine gönülsüz de olsa Belge'nin kitabını satın alıp (582 sayfa, 52 TL) okudum. İşte değerlendirmem:

ŞAİRANEDEN ŞİİRSELE

Şairaneden şiirsele! Bu iki sözcük arasındaki fark nedir? Kitabın girişinde bu konuda bir değerlendirme görmek istiyorsunuz, yok. Ancak kitabın ortasında (s.219) **Orhan Veli**'nin yazdığı Garip önsözü bağlamında kısaca değiniyor: "Şairane, Osmanlıcadan bize kalmış bir kelime; bundan anladığımız şey de güzel bir şey değil. Ne anlıyoruz 'şairane'den? Öncelikle gerçeklikle ilgisi olmayan bir şey anlıyoruz. Kof bir duygusallık –ama aynı zamanda 'sahte'! Bakın, benzer bir durum: 'yapay' değil, 'sahte'. Orhan Veli'nin zihninde de kelime bütün bu çağrışımları yapıyor.

Bir de Orhan Veli zamanında dolaşıma girmemiş bir kelime var: 'şiirsel'. Bu ne demek? Kelime olarak, 'şairane' ile aynı şey, ama aslında onun karşıtı, 'şiirsel' şiire gerçekten içsel olan. Onun için 'şairane' hiçbir zaman 'şiirsel' olamaz." (s.219)

MUSTAFA KEMAL VE TEVFİK FİKRET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu önderi kim?

Mustafa Kemal Atatürk.

Elbette "Türkiye'yi şairler yarattı" sözünün doğruluğunu/yanlışlığını da onun bu bağlamdaki düşünceleri ortaya koyacaktır.

Öyleyse örnek verelim.

Atatürk, gençlerle yaptığı bir söyleşi sırasında "Gençler soracağım size" der, "bu milletin şan ve şerefle medeni dünya milletleri arasında yaşayabilmesi için lazım gelen her şeyi düşünen ve hayatını feda edenlerin başında kim gelir?"

Gençlerden beklediği yanıtı alamayan Atatürk, yanıtı kendisi verir: "Fikret be çocuklar, Fikret be çocuklar." Ve ekler:

"Fikret kimdir biliyor musunuz? Onu tanıyanlar, benim ne yapmak istediğimi kavrayacak kimselerdir."

"Tevfik Fikret'in Tarih-i Kadim'i yok mu; işte o, dünyada yapılması gereken bütün inkılâpların kaynağıdır."[1]

1 Seyit Kemal Karaalioğlu, Atatürk: Hayatı, İlkeleri, Devrimleri, 1984, s.157-159.

Dil Devrimi elbette yalnızca yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulmak için yapılmamıştır. Bir tanımlama yapmak gerekirse şöyle diyebiliriz: Dil Devrimi, yapay ve karışık bir dil olan Osmanlıcadan Türkçeye geçiş, Türkçenin benliğine kavuşması, işlenip geliştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması, konuşma ve yazı dili (aydınlar ve halk) arasındaki kopukluğun giderilmesine dayanan bir uluslaşma eylemidir...

Hangi ozanların şiirleri şairane, hangilerinin şiirsel? Ozanların hangi şiirleri onların bu özelliklerine örnek gösterilebilir? Belge, bu konuda belgesiz! Yani adlandırma güzel ama içerik bu adlandırma ile örtüşmüyor. Adlandırmanın içerikle örtüşmemesine diğer bir örnek de kitabın alt başlığı (Türkiye'de Modern Şiir) ile Belge'nin "incelediği" ozanların listesi arasındaki uyumsuzluk. Kitabın "içindekiler" bölümüne bakınca görülüyor bu uyumsuzluk (yetersizlik). Murat Belge, Türk şiirinin birçok önemli ozanını dışarıda bırakmış durumda. "Türkiye'de Modern Şiir" alt başlığını kullanıyorsanız böyle bir keyfiliğiniz olamaz. Söyleşisinde "Alt başlık benim değil ama olmasına ses etmediğime göre, kendim bulmasam da sonuçta ondan sorumlu olduğum söylenebilir" diyor. Bu da bu alt başlığı onayladığı anlamına gelir. İşte kitabın "içindekiler" bölümünde yer alan ozanlar:

"Ahmed Haşim, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet; Aruzdan Uzaklaşanlar başlığı altında Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Asaf Halet Çelebi, Cahit Sıtkı Tarancı, sonrasında Orhan Veli ve Garip, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Salâh Birsel, Toplumcu Şairler ya da 1940 Kuşağı, İkinci Yeni, Özdemir Asaf, Attilâ İlhan, Can Yücel, Metin Eloğlu, Cemal Süreya, İlhan Berk, Edip Cansever, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Kemal Özer, Ülkü Tamer."

BELGE'NİN DERDİ CUMHURİYET'LE, ŞİİR BAHANE

Belge'nin derdi Cumhuriyet'le, şiir bahane. Kitabın Giriş bölümünde şöyle diyor: "(...) büyük ölçüde edebiyat dışı ideolojik nedenlerle 'divan şiiri' fiilen rafa kaldırıldı. Bir zaman sonra 'bize de bir klasik edebiyat lazım' kaygısıyla yeniden ders kitaplarına kondu ama gerek kitaba konuş, gerekse derste işleniş bakımından, 'öğrenciye gerekli eziyeti etme' dışında bir amaca pek hizmeti olmadı. İncelenmedi..."(s.32) İşkembe-i kübradan atıyor. Böyle bir şey yok. Divan edebiyatı "klasik edebiyat"tan sayılsa bile –ki bana göre değildir, klasik olabilmesi için günümüzde de yaşaması gerekir, oysa bu edebiyat 1870'lerden sonra yaşama gücünü yitirmiştir– Cumhuriyetin kuruluş döneminde de liselerde üç yıl boyunca okutulmuştur ve hâlâ okutulmaktadır. Oysa klasik edebiyat dünyanın hiçbir yerinde liselerde üç yıl boyunca okutulmaz. Eğer Belge'nin savladığı gibi "ideolojik" bir karşıtlık söz konusu olsaydı, edebiyat programlarından bu ede-

ŞİİR VE VEZİN

Elbette Belge'nin yazdığı her şey yanlış değil. Örneğin, şiiri şiir yapan öğenin günümüzde vezin olmadığı doğru saptamasında bulunuyor. Ama bu doğruyu söylerken Genç Kalemler öncesini yok sayıp şöyle diyor:

"Namık Kemal'lerin kuşağı olsun, Abdülhak Hamid'lerin kuşağı olsun, Osmanlı şiir geleneğini terk etmek ve yeni bir şiir kurmak zorunluluğunu anlıyorlardı ama vezin gibi sorunlarla ilgilenmiyorlardı. Osmanlı aydınları olarak ne bu vezni, ne de o vezne oturan kelimeleri yadırgıyorlardı..." (s.39)

Oysa, Divan edebiyatını dışlamaya başlayan Tanzimat dönemi yazarları (Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa) dilde sadeleşmeyle birlikte vezni de dışlamaya başlamışlardı. Namık Kemal, Abdülhak Hamid'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Manzum söze o kadar hevesin var; bir kere de tabiatını bizim parmak hesabıyla bir şey yazmaya sevk et, bak ne güzel parlak oluyor. Ben tecrübe ettim, niyetim bu yolda bir eser meydana koymaktır."[1] Ahmet Mithat Efendi de Divan Edebiyatı dilinin artık eskimiş ve ölmüş olduğunu söylüyor: "Kalem sahiplerine şunu sormak istiyorum. Bizim kendimize ait bir lisanımız yok mu? Türkistan'dan bir Türk, Necid'den bir Arap, Şiraz'dan bir Acem getirsek, bizim karma lisanımızla yazılan en güzel parçayı bunlara okusak hangisi anlar? Şüphe yok ki hiçbiri anlamaz. Bu parçayı bize okudukları vakit biz de bir şey anlamıyoruz."[2]

[1] Tanpınar'dan aktaran: İlhan Başgöz, Divan Edebiyatı Tartışmaları, Turnalar dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2019, Sayı: 73.

[2] İlhan Başgöz, agy.

biyatın çıkarılması gerekirdi. Belge'nin savı, edebiyatla ilgisi olmayan siyasi bir önyargıdır. Tıpkı alfabe değişiminin geçmişle bağımızı kopardığı gibi ayakları yere basmayan bir önyargı. Ayrı bir tartışmanın konusu olan Divan edebiyatı ölü bir edebiyattır. Japon edebiyatını öğrenmek bile bu edebiyatı öğrenmekten kolaydır. Bana göre lise edebiyat programlarından çıkarılmalı, meraklıları için üniversitelerde ya da enstitülerde okutulmalıdır.

Yukarıda dediğim gibi, Divan edebiyatı, klasik tanımına uymuyor. Ama Karacaoğlan'ın, Yunus'un, Pir Sultan'ın şiirleri klasiktir; yüzlerce yıldır olduğu gibi bugün de yaşıyorlar, yani tat alarak okuyoruz...

Belge, bir doğru saptamayla bitiriyor bu vezin konusunu: "Ancak bence bu 'vezin' sorunu, **Nâzım Hikmet**'le çözüldü. Birileri 'fâ-i-lâ-tün' ya da 'mef-û-lü' vb. der, öbürleri de hece sayar ve 7-4, 6-5 hesapları yaparken Nâzım Hikmet bu gibi kalıpların içinde sıkışmadan şiir yazılabileceğini gösterdi. Gerçek yeni Türk şiiri de oradan gitti." (s.42)

Ancak Belge, Cumhuriyet şiirini **Behçet Kemal Çağlar** ile özdeşleştirip sınırlayarak saçmalıyor: "Bu koşullarda **Yahya Kemal** kurulmakta olan yeni devletin zafer türküsünü söylemeyeceğini anladı. Aslında bu rolü tercih edeceğini tahmin ediyorum. Ona kalsa herhalde ederdi ama genel gidiş içinde bu role aday olmak için Yahya Kemal olmaktan vazgeçip Behçet Kemal olması gerektiğini anlıyordu ve bunu kabul edemezdi.

Dolayısıyla kurulmakta olan yeni devletin epiğini yazan şair olma projesini bir kenara koydu ve yok olan eski toplumun ağıtını yazmaya koyuldu." (s.104)

Pekiyi Nâzım nasıl söyledi bu zafer türküsünü? Nâzım'ın Behçet Kemal'e benzer bir yanı var mı?... Bu görüş, Belge'nin antikemalist bakış açısından kaynaklanıyor. Nasıl ki çağdaş Fransız şiirine Marseillaise dayanak gösterilemezse, çağdaş Türk şiirine de 10. Yıl ya da İstiklal Marşı dayanak gösterilemez. Öte yandan Belge, Kemalistlerin Garip şiirini benimsediklerini söyleyerek kendi savıyla çelişiyor: "Ataç kendisi Divan edebiyatını sevse de Kemalist devrime bağlılığı yüzünden onu tukaka etmiş, bu devrimin kendi edebiyatını yaratmasını bekleyen bir yazardı. 'Garip' şiirinde böyle bir potansiyel gördüğü anlaşılıyor." (s.235-236)

SIRADAN BİR ŞİİR AÇIKLAMA VE ANLAMA ÇABASI

Belge'nin ele aldığı ozanların kimi şiirlerini çözümleme notları çözümlemeden çok sıradan kuru bir şiir açıklama ve anlama çabasından başka bir şey değil. **Melih Cevdet Anday** anlatımı dışında kendine özgü bir şiir duyumsama çabası yok. Bu konuda vereceğim birkaç örnek savımı kanıtlamaya yeter sanırım:

Haşim'in *"Mukaddime"*sinden söz ederken: *"'Ateş doludur'* hem görsel, hem de 'termal' diyebileceğimiz, 'ısı' anlatan bir imge. Kırmızı renkle birlikte yakıcılığı da vurgulamış..."

Yahya Kemal'in *"Açık Deniz"* şiirinden söz ederken: "Yahya Kemal şiire çocukluk anılarından, Makedonya'dan giriyor. Beyitlerle yazılan şiirin ikinci dizesinde 'hasret' kelimesiyle karşılaşıyoruz ki bu duygu, bunun bir çeşidi..."

Hem Marksist hem de Atatürkçü olduğunu söyleyen Attila İlhan'a ayırdığı on sayfada hiçbir şiirini irdelemiyor. Bu on sayfanın yarısında ozanın İkinci Yeni karşıtlığını, yarısında da politik görüşünün eleştirisini yapıyor. Ozanın AB ve Batı karşıtlığını "akıldışılık" olarak nitelendiriyor ve daha çok Atatürkçülük eleştirisi yapıyor.

"Mehlika Sultan" şiirinden söz ederken: "Kuyunun çıkrığı olmaması, içindekine erişemeyeceğimizi, orada bulunan bir şeyi buraya, bu dünyaya alamayacağımızı gösteriyor..."

Nâzım Hikmet'in "Karlı Kayın Ormanında" şiirinden söz ederken: "'Efkârlı' olduğunu söyler ve şiirin tonunu bununla belirler. 'Memleket', 'Yıldızlar' ve 'Gençliğim'... Bunların hangisi 'en' uzakta? Memleketi özler, bir yandan da Gagarin'le, Titov'la, insanın geleceğini simgeleyen uzay konularıyla ilgilenmektedir (ve yaşlanmaktadır). 'Amca dese gir içeri' ile insan sıcaklığına duyduğu özlemi yeniden dile getirirken aklına oğlu gelir ve ona yolladığı armağanların geri gönderilmesinin acısı içine çöker. Ölen dostlar... Ölüm yaklaşıyor. Ama başka bir şiirinde söylediği gibi, hiç ölmeyecek gibi yaşamak gerekiyor ve bütün bu efkâr veren sorunlara rağmen..." (s.161-162)

Kitabın yarısı böyle "derinlikli çözümleme"lerle dolu. Bir ozanı bir yana bırakın, sıradan bir şiir okurunun bile bunları okumaya katlanabileceğini sanmam.

DEĞERLENDİRMELER VE DEBELENMELER

Belge'nin ele aldığı ozanları değerlendirmelerini okurken yer yer, "tamam, ozanın hakkını veriyor, ne diyelim, söyleyecek bir şey yok" derken, yer yer de ozan hakkındaki dedikoduları uzatarak (Yahya Kemal'de altı sayfa) ve özellikle politik önyargılarını ozanın ve şiirinin önüne koyarak debelendiğini görünce de "saçmalıyor" demekten de kendinizi alamıyorsunuz.

Nâzım Hikmet'ten başlayalım:

"Bu yıllara gelinceye kadar bir türlü yerine oturmayan Türkçe şiir dili Nâzım Hikmet'le yalnız oturmakla kalmadı: yerine göre uzadı, yattı, dikildi, yan döndü vb. Ama onun yaptığını en iyi kavrayanlardan biri Orhan Veli oldu." (s.128)

"Osmanlı toplumu gibi Osmanlı edebiyatı ve Osmanlı şiiri de çağını, üretkenliğini kaybetmişti. Edebiyatla uğraşanlar eski yolda gitmekle bir yere varılamayacağını görüyorlar, ama hangi yoldan gidilmesi gerektiğini de kestiremiyorlardı (...) Türkiye'de yazılan şiirin 'ilk makinisti' oldu." (s.133, 134, 136)

"Memleketimden İnsan Manzaraları 20. Yüzyılın büyük edebi eserlerinden biridir bence." (s.143)

Bu değerlendirmelere katılmamak olası mı?

Ama, Nâzım Hikmet'i anlattığı 55 sayfanın (kitapta en çok yer ayrılan ozan) büyük bölümünde onun şiirinin özellikle ses uyumu olmak üzere teknik özelliklerini örnekler vererek açıklıyor ve ozanın kimlerden etkilendiğini birkaç şiirindeki (*Orkestra, Bahr-i Hazer, Salkımsöğüt*) uyak ve aliterasyonları göstermekle yetiniyor. Ama laf arasında Nâzım Hikmet şiirinin modasının geçtiğini de ima etmekten geri durmuyor: "'Kızıl atlılardan biri düştü. 'Beyaz' ordularla çarpışmayacak. Bu 'renk'ler tabii 17

MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI VE BELGE

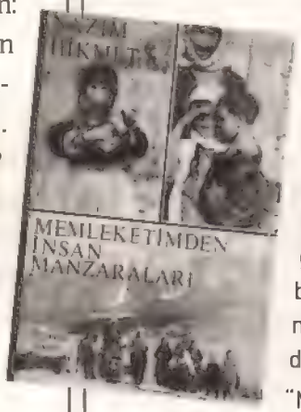

Her ne kadar Belge, sözünün başında Memleketimden İnsan Manzaraları'nı "20. Yüzyılın büyük edebi eserlerinden biri" olarak gördüğünü belirtse de günümüzde kendi politik yargılarıyla çeliştiği için pek çok bölüme itiraz ediyor, "yanlış" diyor. Ben de Belge'nin yanlış dediği bu bölümleri belirtip neden yanlış olmadığını göstereyim:

"Manzaralar'da iyi insanlar kural olarak komünist olmuştur ya da olmak üzeredir. Düşünceleri komünizme uzak, ayrıca komünizme düşman olanlar ise 'iyi insan' değildir." (s.153)

Oysa Manzaralar'da komünist olmayan ve iyi insan olarak betimlenen birçok örnek var:

"Hâlbuki komünist değildi Selim
Düşünmemişti komünizmin ne
olduğunu bile.
O sadece on sekiz yaşındaydı
ve yirmi beş kuruş yerine
elli kuruş istiyordu
ve on dört saat yerine on saat..."[1]

Trende mahkûm Fuat'ın cebine çaktırmadan elli kuruşunun yirmi kurşunu koyan Galip Usta; evi kuka tespihler, kılaptan seccadeler ve el yazması mushaflar dolu ama bir tek han hamam tapusu, bir tek konsilit, bir Hicaz demiryolu tahvili olmayan baskıcı Ömer'in babası Müftü efendi; eşlik ettikleri mahkûmlarla (Süleyman, Fuat) ahbaplık eden jandarmalar (Hasan, Haydar); gedikli jandarma çavuşunun karısı Aydınlı Bayan Emine; çeteci çocuk Kerim... Manzaralar'da betimlenen ve komünist olmayan başlıca iyi insanlar. (Ne zaman memleketin metelik etmeyen mertekleri canımı sıksa, oturur Memleketimden İnsan Manzaraları'nı okurum. Bu saptamaları yapmak için bir kez daha okudum.)"[1]

[1] Nâzım Hikmet, Memleketimden İnsan Manzaraları, Ararat Yayınevi, 1974, 4. Baskı, s.176.

Devriminin terminolojisi. Güneşin battığı yere koşmak gibi 'anti-emperyalist' motifler de gerekli yere konmuş. Bugün bunların böyle açıklanması bile gereksiz..." (s.122) Ayrıca ozanın *"O mavi gözlü bir devdi"* dizesini "yakasını kurtaramadığı" narsistliğine örnek veriyor. Şu satırlarla da Nâzım'ın pek de öngörülü, uzakgörüşlü olmadığını duyumsatıyor: "Kitapta (Memleketimden İnsan Manzaraları'nda) Nâzım Hikmet Nazizmin yenileceğini bu ipuçlarıyla duyuruyor ama o bunları yazmanın sonuna geldiğinde Nazizmin encamı çoktan belli olmuş durumda." (s.153)

Manzaralar'da geçen Kurtuluş Savaşı ile ilgili bölümlere itirazları:

"Ali Kemal'in öldürülmesi konusunda Nâzım Hikmet'in takındığı tavrı doğru bulmadığımı söylemiştim. Çerkes Ethem konusundaki yargısında da şaşılacak şekilde resmî görüşün yanında duruyor." (s.154)

"Birinci İnönü Savaşı için de aşçıbaşı Mahmut'a

Muharebe beş gün beş gece sürdü
Kan gövdeyi götürdü

dedirtmiş Nâzım Hikmet... Pek öyle 'kan gövdeyi götürdü' diyecek durum yok..." (s.155)

"Ve bizde
Hânedanı Ali Osman
ve etrafındakiler
Londra bankaları ve Venizelos'la
beraber
yürüdüler fethetmeye
Türk milletinden Anadolu'yu

Bu da bence yanlış bir değerlendirme (...) Ülkesini kurtarmak için kurduğu plan farklıydı ve İngiltere ile iyi geçinme taktiği üstüne oturtulmuştu; (...)" (s.155)

Ne diyelim? "Yetmez ama evet"çi, "akil adam" Belge'nin siyasal İslamcılar, Yeni Osmanlıcılar, İkinci Cumhuriyetçilerle birlikte "Devrim Tarihi karşıtlığında zikir birliği"nin yansımaları.[9]

Başta da söylediğim gibi Belge'nin derdi Cumhuriyet'le, şiir bahane. **Attila İlhan** ve **Fazıl Hüsnü Dağlarca** üzerinden de Atatürkçülük eleştirisi yapıyor. Belge'ye göre sosyalist bir kimse Atatürkçü olamaz! Bunun "tuhaf bir şey" olduğunu savlıyor. (s.380) Tıpkı Erdoğan'ın "Hem Müslüman hem laik olunmaz, ya Müslüman olacaksın ya laik" dediği gibi o da "Hem sosyalist hem Atatürkçü olunmaz, ya sosyalist olacaksın ya Atatürkçü" diyor. Belge'nin savladığı bu "tuhaf" siyasal tutumda olanlardan biri de benim. Atatürkçülüğü (Kemalizmi) antiemperyalist bir ortak payda, Türk ulusunu ulus yapan öğelerden biri olarak görüyorum. Sosyalist de, sosyal demokrat da, dinci olmayan dindar da, ırkçı olmayan ulusalcı demokrat da Atatürkçü olabilir. Ama çağdaşlaşmayı Batı taklitçiliği sanan, ulus devletin, bağımsızlığın modasının geçtiğini düşünen emperyalizm işbirlikçileri, dinciler, siyasal İslamcılar, ırkçılar, Atatürkçü ya da Kemalist olamaz.

Hem Marksist hem de Atatürkçü olduğunu söyleyen Attila İlhan'a ayırdığı on sayfada hiçbir şiirini irdelemiyor. Bu on sayfanın yarısında ozanın İkinci Yeni karşıtlığını, yarısında da politik görüşünün eleştirisini yapıyor. Ozanın AB ve Batı karşıtlığını "akıldışılık" olarak nitelendiriyor (s.377) ve daha çok Atatürkçülük eleştirisi yapıyor. Atatürkçülüğün ekonomi görüşünün Prens Sabahattin'e yakın olduğunu, devletçi olmadığını, devletçiliğin altı okun arasına tesadüfen (1929 bunalımı ile) girdiğini savlıyor... Attila İlhan'ın şiirleri ne kadar "şairane", ne kadar "şiirsel" hiçbir şey yok.

Belge, Dağlarca'ya da önyargılı. Onun şiirine hiçbir zaman bir yakınlık duymadığını belirtiyor (s.289) ama "Türk şiir tarihinin önemli bir şairi olduğu için" üstünü çizemiyor. Üstünkörü, iş olsun diye "inceleme"sinde **Çocuk ve Allah** şiirini aktarıyor ama bu şiiri anlayamadığını söylüyor ve şiirde geçen "nedamet" sözcüğüne takılıyor. "Ben bu 'nedamet'in cinsellikle bir şekilde ilişkili olduğu kanısındayım" diyor. Sonra da ozanın "kelime hazinesi"ni saptamak için, kendi ifadesiyle "üstünkörü bir okuma"yla sıkça geçen sözcüklerin (mermer, meçhul, vücut, rüya, hülya) geçtiği yerleri gösteriyor. "Nasip" ve "meçhul" sözcüklerinin "Fazıl Hüsnü dünyasında birbirini tamamladığı"nı "sanıyor". (s.300)

Dağlarca'ya Ece Ayhan bölümünde yeniden dönüyor ve şu yargıda bulunuyor: "Dağlarca çıkışını yaptığı sırada çok kişiye bir 'şiir fıskiyesi' gibi görünmüştü. Kimseyi yansıtmıyor, kimsenin ardından gitmiyordu. Aşina olunmayan bir sesle aşina olunmayan sözler söylüyordu; ama aşina olunmasa da bu sözlerin 'şiir' olduğu belliydi. Gel gör ki izleyen yıllarda

bu 'şiir' kurudu, takırtılı bir retorikten başka bir şey kalmadı geriye..." (s.547) Dağlarca'nın "çıkışını yaptığı yıllarda" yazdıkları gerçekten şiirmiş ama bu şiir izleyen yıllarda kuruyup "takırtılı bir retorik" olmuş! Dağlarca'nın ilk şiirleri mi "takırtılı bir retorik"e dönüşen, yoksa sonradan yazdıkları mı? Cümlenin mantığına bakılırsa ozanın gerçekten şiir olan ilk şiirleri. Gerçekten şiir olan bir şiir sonradan nasıl "takırtılı bir retorik" oluyor? Anlayana aşk olsun!

Belge, Birinci ve İkinci Yeni'nin ortaya çıkış nedenlerine ve bildirgelerine ilişkin genelgeçer yargıları yineliyor. Diyecek bir şey yok. Attila İlhan'ın ortaya attığı ve Asım Bezirci'nin de benimseyip sürdürdüğü "Birinci Yeni (Garip) İnönü Diktasının şiiri, İkinci Yeni ise Menderes Diktasının!" savının eleştirisine ben de katılırım: "Büyük toplumsal dönüşümler genel ideolojiyi de, estetik ideolojiyi de belirli ölçülerde değişime uğratırlar. Ancak, bir iktidar değişikliği (bir seçim kazanma) sonucunda bir estetik ideoloji değişikliği olduğunu ileri sürmek, aşırı bir iddiadır..." (s.355)

İkinci Yeni ozanları içinde en çok yer ayırdığı ise **Ece Ayhan** (40 sayfa. Kitabında Nâzım'dan sonra en çok yer verdiği ad)!..

İkinci Yeni ozanları içinde kimilerinin de "yaratıcılık" yetenekleri az olduğu için İkinci Yeni özelliklerini abartarak var olmaya çalıştıklarını ama "başarısız" olduklarını savlıyor (s.361). Bunlardan bazıları hayatta olan ozanlar: **Özdemir İnce, Nihat Ziyalan, Turgay Gönenç, Sıtkı Salih Gör...**

Toplumcu ozanların kimi zayıf şiirlerinin biçimsel olarak Garip ozanlarının ya da Garip modasına uyan ozanların sıradan şiirlerine benzediğini savlayıp bu benzerliği özde bir benzerlik gibi sunuyor; toplumsallığa ya da sınıfsallığa dayalı düşünce değişikliğini ya da farkını göremiyor...

Hasan İzzettin Dinamo ve A. Kadir'i Nâzım'ın taklitçileri olarak niteliyor ve şiirlerinin "zamana dayanamadığını" söylüyor. Elbette haksızlık ediyor. Her iki ozanın da bugün beğeniyle okunan şiirleri var, şiirleriyle yaşıyorlar.

Belge'nin ele aldığı diğer ozanlar hakkında değerlendirme ve debelenmeleri de kısaca şöyle:

Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir şiirini *(Ne İçindeyim Zamanın)* "çözümlemek"le ve Yahya Kemal'den etkilenmesine örnekler vermekle yetinmiş.

Necip Fazıl Kısakürek: Menderes'le babası Burhan Belge aracılığıyla ilişki kurup para elde ederek "fer'i lütfu"na eren Necip Fazıl'ın kısaca yaşamına değinip *"Kadın Bacakları"* ve *"Kaldırımlar"* şiirlerinde ne anlattığını açıkladıktan sonra şu değerlendirmede bulunuyor: "Necip Fazıl'ın Türkiye siyaseti içinde şaşırtıcı derecede önemli bir yeri var. Sağ cephede, İslâmcı ve Türkçü kanatlar arasında, İslâmcı yanı biraz daha ağır basarak duruyor. Bu siyasi konumlanma, bir edebiyatçıya, edebiyat-dışı nedenlerle onu seven bir taraftar kitlesi kazandırır. Necip Fazıl'ın böyle bir 'fan-club'ı vardır ve hep olmuştur ve orada yer alanlar genellikle, şairin İslâmî hayat tarzıyla uyuşmayan özelliklerini hoşgörüyle kabul ederler. Buna karşılık, 'sol'da duran birileri de aynı özellikleri Necip Fazıl'a yüklenmek için dillerine dolarlar. Bu, şüphesiz, yanlış olduğu kadar ilkel bir tavırdır. Ondan, siyasi-ideolojik nedenlerle onu sevenlerin ona verdikleri 'estetik' yer de olmadık ölçülerde abartılı olabilir. Örneğin, hakkında kitap yazan Mehmet Kurtoğlu, Necip Fazıl'ın eserlerinin Shakespeare'inkilerden üstün olduğunu ima etme derecesine gelebilmektedir. Bunu olsa olsa, Shakespeare'i bilmemekle açıklamak mümkün.

Necip Fazıl'ın 'ego' sorununu şiirinde tesbit etmek zor bir şey değildir; (...)" (s.172)

"Ancak Necip Fazıl'ın gerçekten Allah'ın varlığına iman etmiş biri olduğu kanısında değilim. Necip Fazıl buna iman edenlerle birlikte olmayı –ve gereğinde onların önderi olmayı– seviyordu..." (s.179) Katılmamak elde değil...

Asaf Halet Çelebi: Belge, bu ozan üzerinden de Dil Devrimi'ni eleştirmiş. Bu konuyu az sonra ayrı bir başlık (dil ve anlatım) ele alacağım. Burada, Belge'nin kitabının şişirme bir kitap olduğunun bir kanıtı daha var: Ozanın 1946 seçimlerinde milletvekili adayı olduğunda yayınladığı seçim bildirgesi de yer alıyor!..

Behçet Necatigil: Belge'nin en yansız anlattığı ozan diyebilirim. Bu Atatürkçü ozana karşı yansızlığı şaşırttı beni! Eleştireceğim bir şey yok.

Cahit Külebi: Ozan kişiliğine ve toplumsal konumuna ilişkin saptamalarına ben de katılıyorum. Ozandan seçtiği (en beğendiği) iki şiir, benim de en beğendiğim iki şiirdir: *İstanbul* ve *Tokat'a Doğru*.

Metin Eloğlu: Ozanın şiirini değerlendirmesi yetersiz olsa da ozanlığına karşı hakbilir ve yansız diyebiliriz. Ancak ozanın en yakın arkadaşı[10] olan, birlikte kitap çıkardığı *(Bektaşi Dedikleri)* ozan arkadaşı Oğuz Tansel'den söz etmemesi eksiklik[11].

Cemal Süreya: Biraz ozanın ozanlığı, biraz şiir açıklaması, daha çok özel yaşamına ilişkin tanıklıkları, duydukları...

Ahmed Arif: Kürt olduğu için "Toplumcu şairler nitelemesi içinde olamayacağı"nı savlıyor: "Ahmed Arif, 'Toplumcu şairler' nitelemesi içinde olmayan bir şair. Olmamasının başlıca nedeni bence Kürt olması. Ahmed Arif aslında yarım Kürt'tür, Kürtlüğü anne tarafından gelir..." (s.347)

DİL VE ANLATIM

Bir Türkçe öğretmeni bu kitaba dil ve anlatımdan not verse, beş üzerinden iki zor verir. Dil de bozuk, anlatım da. Önce dili ele alalım.

Belge, sanırım Türkçe'nin "yetersiz" bir dil olduğunu kanıtlamak için bol bol yabancı sözcük kullanıyor. Belge'nin kitabını okurken yanınızda öncelikle Fransızca/Türkçe ve İngilizce/Türkçe olmak üzere birkaç sözlük bulundurmanız gerekir. Belge'nin kullandığı yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıkları Türkçe konuşma ve yazı dilinde yaygın olarak kullanılıyor ama Belge, yabancı karşılıklarını kullanmayı yeğliyor. Bu sözcüklerin kimisini Türkçe okunuşu ile, kimisini de yabancı dildeki yazılışı ile kullanmış. Bir tutarlılık yok. Dipnotta da açıklamadığı için okur Fransızca, İngilizce, Osmanlıca bilmiyorsa, zorunlu olarak sözlüğe bakacak. Kuşkusuz bu da okumayı zorlaştıran sıkıcı bir durum.

Dil Devrimi elbette yalnızca yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulmak için yapılmamıştır. Özleştirme de Dil Devrimi'nin amaçlarından yalnızca biridir. Kullanılması önerilip de tutmayan sözcüklerin kullanılmasında da ısrar edilmemiştir. Dil Devrimi ayrı bir konudur. Burada bir tanımlama yapmak gerekirse şöyle diyebiliriz: Dil Devrimi, yapay ve karışık bir dil olan Osmanlıcadan Türkçeye geçiş, Türkçenin benliğine

AHMET MUHİP DRANAS VE BELGE

Ahmet Muhip Dranas: Belge, ozanın Baudelaire'den etkilenmediğini savlıyor. Oysa ozandan aktardığı dörtlüklerde, Baudelaire'i biraz okumuş/algılamış biri, Baudelaire'in etkisini görür. Evet "Bütün iyi şairler gibi Ahmet Muhip de kendi şiirini yazmıştır" ama Baudelaire'den etkilenmiştir. Savımı kanıtlamak için Belge'nin Dranas'tan aktardığı iki dörtlüğü ve Baudelaire'den çevirdiğim Sıkıntı (Spleen) şiirlerinden iki bölümü sunuyorum:

Dranas:

Bitmez Tükenmez Can Sıkıntısı

Bir bıçak saplı durur göğsünde,
Hangi su tasına uzansam boş;
Hangi pencereye koşarsan koş
Aynı siyah güneş gökyüzünde.
...
Aynı siyah güneş, aynı siyah.
Aynı susayış, aynı koşu, aynı...
Of... hep aynı şey, aynı şey, aynı şey,
Aynı, aynı, aynı, aynı, aynı...
(s. 197,198)

Ahmet Muhip Dranas

Baudelaire:

Ürpererek dinlerim düşen her dalı;
Daha ağır gelmez yankısı
darağacının bile.
Ruhum çöken bir kule gibi çaresiz,
gamlı
Bir koçbaşının vuruşları altında gide
gele.
(Les fleurs du mal/Kötülük Çiçekleri//
Chant d'automne/Güz Ezgisi'nden)

Uzunlukta denk değil hiçbir şey topal
günlere,
Karlı yıllar lapa lapa yağarken yere
Tatsız tekdüzeliğin meyvesi sıkıntı,
Alır artık ölümsüzlük boyutlarını.
- Sen artık sen değilsin ey canlı
madde!
Bir dehşetin sardığı bir granit taşsın
sadece,
Sisli bir Sahranın dibinde uyuklarsın;
Bilinmeyen bir sfenksi gibi kaygısız
bir dünyanın,
Haritada unutulmuş yaban ırası ile
Yalnızca şarkı söyler batıp giden
güneşe.
(Les fleurs du mal//Spleen 2 /
İç Sıkıntısı 2'den)"

BELGE VE DİL TERCİHLERİ

İşte Türkçeleri olduğu halde yazarın yabancı karşılıklarını kullanmayı yeğlediği bazı sözcükler:
comme il faut (Fr): gerektiği gibi
vuzuh (Ar.): açık, belli
ipham (Osm. İbham): belirsiz, kapalı
exhibitionist (Fr. exhibitionniste): gösterimci (teşhirci)
poseur, euse (Fr): taş döşeme ya da duvar ustası, mecaz: poz yapan
enigmatik (Fr. énigmatique): bilmecemsi
juvenilia (İng.): gençlere yönelik yapıtlar
mainstream (İng.): ana akım
antract (Fr. entracte): perde arası (tiyatroda)
manuskri (Fr. manuscrit,ite): el yazması
leitmotif (Fr. leitmotiv): ana motif, sık yinelenen
confessional (Fr. confessinnal): günah çıkarma yeri
confessionnel, le (Fr.): dinsel
arketip (İng. archétype): ilk örnek, ana örnek
kadans (Fr. cadence): tonlama ritmi, düzenlilik, düzenli olarak
oksimoron (İng. oxymoron): çelişik, karşıtlık
rate (Fr. ratée,e): başarısız
volümü kısması: sesi kısması
deklamasyon (Fr. declamation): belagat, söyleyiş güzelliği
flash-back yapma (İng.): geriye dönme
trük (Fr. truquer): yanıltma
aparatçik (Rusça, apparatchik): komünist parti üyesi
fiktive (Fr. fictif,ive): düşsel, kurgusal
"nasip" sözcüğünün karşılığını TDK'nin Türkçe sözlüğünde bulamadığını, MEB sözlüğünde bulduğunu söylüyor; oysa Türkçe sözlükte var (TDK Yayınları, Genişletilmiş 7. Baskı, 1983)
Dil Devrimi'nden "'öz Türkçe' dil devrimi diye bilinen kıyım" (s.188) diye söz edip alay ediyor: "'Evvel' . öz Türkçe değildir. Ne yapacağız? 'Öncel zaman içinde' mi diyelim?" (s.189)
Dil Devrimi ile alay ediyor ama pek çok eski (Osmanlıca) sözcüğün yerine Türkçelerini kullanıyor:
sade: yalın
tabiat: doğa
tabii: doğal
nesil: kuşak
tarif etmek: tanımlamak
his: duygu
vasıflandırma: nitelendirme
bizatihi: kendiliğinden
kafiye: uyak
kabiliyet: yetenek
meyil, temayül: eğilim
içtimaî (Osm. İctîmaî): sosyal, toplumsal
müsait: uygun, elverişli
intiba: izlenim
acaip: yadırgatıcı
mevzu: konu)

kavuşması, işlenip geliştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması, konuşma ve yazı dili (aydınlar ve halk) arasındaki kopukluğun giderilmesine dayanan bir uluslaşma eylemidir...

Anlatıma gelince: Önsözde Belge, "kitabı büyük bir titizlikle okuyup yanlışları düzelten" kişiye "ne kadar teşekkür etsem azdır" demesine karşın, Belge'nin kitabında pek çok anlatım bozukluğu var. İki örnek vermekle yetinelim:

"Çok yaşamadı Haşim. En fazla 49, belki de 46 yaşında ölmüş olmalı. Ama, ürettiği, bu kısacık ömründe bile 'az' sayılacak bir toplama çıkar." (s.44)

Kişi kısa ömründe çok şey üretmişse, "Kısa ömrüne karşın çok şey üretmiştir" diyebilir ya da "Uzun ömrüne karşın az şey üretmiştir" diyebilirsiniz. "Bu kısa ömründe bile az" diye bir ifade yalnızca Türkçede değil hiçbir dilde olmaz...

"Budizm kendisi çok 'akli' bir dindir." (s.186) Bu cümlede "kendisi" sözcüğüne ne gerek var?

Bunun gibi pek çok cümle kuruluşunda gereksiz sözcük kullanıldığı görülüyor...

SON SÖZ

Belge'nin kitabında gördüğüm doğruları yeri geldiğinde belirttim. Ancak, bu "üniversite hocası"na üniversite sınavlarında geçerli olan "üç yanlış bir doğruyu götürür" kuralını uygularsak sanırım sonuç koca bir sıfır olur...

"Kıratın yanında duran ya huyundan ya suyundan" denir. Belge, onca ozanla arkadaş olduğunu söylüyor, hepsine küçük adlarıyla sesleniyor ama onlardan hiç nasibini al(a)mamış görünüyor...

Çünkü, Belge'nin mayasında şiir yok. Oysa Türkiye Cumhuriyeti'nin mayasında şiir var. Mayasında şiir olmayanların Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranları ve onlara esin veren ozanları anlamaları elbette olanaksızdır...

---

[1] A. Kadir Paksoy, Şiirin Kıyılarında (2017 Yunus Nadi Şiir Ödülü), 1. Basım: Tan Edebiyat 2017, 2. Basım: Şiirden Yayınları 2019.
[2] İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2018.
[3] ozdemirince.com, 'Özgürlük Falan Fıstık', 10 Ocak 2018.
[4] tr4-K24, "Murat Belge'den bir ders kitabı", 6 Şubat 2018.
[5] Cemal Süreya, 99 Yüz, YKY
[6] Ahmed Arif, Cemal Süreya'ya Mektuplar'dan aktaran Şenol Çarık, Odatv.com, 25.05.2018.
[7] Odatv.com, 11.01.2018.
[8] Aktaran: Enis Batur, t24.com.tr. 6 Şubat 2018
[9] A. Kadir Paksoy, Ulus Devlet ve Tarih Eğitimi, Öğretmen Dünyası Yayınları, 2009, s.95.
[10] Bk. Metin Eloğlu, Canım Oğuzcuğum, Oğuz Tansel'e Mektuplar, YKY, 2009.
[11] Metin Eloğlu-Oğuz Tansel, Bektaşi Dedikleri, Adam Yayınları, 1995.

Köpek

■ HALİL ŞAHAN

Dün dipdiri uyandım. Demek ki hastalığı alt etmişim.

İlk aklıma gelen, yürüyüşe çıkmak oldu. Batıdaki tepelere vurdum kendimi. Ortalık günlük güneşlik, tam yürüyüş havasıydı. Kentin kokuşmuşluğundan uzakta, doğanın koynunda... Oh!

Bolluk Tepeye tırmanmaya başlamıştım ki, çocukluk arkadaşım Muhsin cepten aradı:

"Akşam için bir izlence düzenledim, nerdesin?" dedi.

"Kırdayım" dedim.

"Gene mi?" dedi Muhsin.

Sesi alaycıydı.

"Bırak kaçmayı da gel hemen" dedi.

Döndüm.

Beş on adım yürüdüm yürümedim arkamda bir tıpırtı oldu. Döndüm baktım; bir köpek yavrusu. Çok küçük değildi, bir yaşında falandı. Lacivert tüylü, ak burunlu bir yakışıklı.

İyi de ben hiç hazzetmem köpeklerden. Köpek soyu insanlardan da... İsterlerse evren yakışıklısı olsunlar. Çocukluğumda bir hayli ısırdılar beni. Diyesim aramızda kan davası var.

Döndüğümü görünce çömeldi ve gözlerini bana dikti. Bakışları düşmanca değildi, ama yaranma, yaltaklanma ışıltıları da yoktu bakışlarında.

"Selam aslan parçası!" dedim.

Üç kez havladı, sustu. Duruşunu da bozmadı.

Oyalanacak vaktim yoktu, yola koyuldum. Yine üç kez havladı. Başımı çevirdim, arkamdan geliyordu, ama iki üç metrelik güvenlik aralığı bırakarak.

Birden aklıma takıldı: Ulan bu ikide bir neden üç kez havlayıp susuyor? Köpek değil mi yoksa? Köpekliğini insanlara satmış olmasın demeye kalksam, ucuz edebiyat yaptığımı düşünür dostlarım.

"Peşimi bırak sağdıç!" dedim, "Ben senin bildiğin erkeklerden değilim. Kedi köpek besleyerek erdemli görünmeye kalkışamam. Kaldı ki kendime gücünen bakıyorum. Tamam mı?"

Aynı biçimde yine yanıtladı beni.

Peşimi bırakmaya hiç niyetli görünmüyordu. Artık kente girmiştik, evlerin arasındayız.

Birden, aç olabileceği geldi aklıma. Peşimi bir türlü bırakmadığına göre. Sağ ilerideki kavşağa yöneldik. Orada bakkal da kasap da var.

Önce biraz ekmek verdim, ama yemedi. Asıl ilginci de, ne kuyruk salladı ne de baş eğdi.

Kasabın kapısına dayandım:

"Arkadaşıma biraz kemik verir misin? Parasını ödeyeceğim." dedim.

Aa, bizim kendini beğenmiş, etli kemiğe de burun kıvırmasın mı? Üstelik tenezzül etmiyormuş havalarında!

Peki, neden peşimi bırakmıyor bu köpek oğlu köpek? Ne sanıyor beni? Evime götürüp de ömür boyu ona bakacağımı mı? Burnunu yalasın o!

Döndüm.

"Ama kızıyorum artık!" dedim. Sonra, "Defol başımdan!" diye de bağırdım.

Köpek hiç tınmadı. Baktım olacak gibi değil, öfkelenip üstüne yürüdüm.

Olur şey değil, kılı bile kıpırdamadı.

"Bela mısın sen?" dedim sert biçimde.

Yine üç kez havladı.

Ulan bu, Türkçe anlıyor da bana köpekçe sövüyor mu yoksa? Olur olur! Saçma ama, bu geldi aklıma.

Şaşkınım. Böylesiyle de ilk kez karşılaşıyorum.

"Sen," dedim, "kendine doğru dürüst birini bul köpek. Paralı pullu bir burjuva olsun. İyi bakar o sana. Sömürünün kararttığı vicdanını rahatlatmak için saraylarda, köşklerde yaşatır seni. Uzak ülkelerde, lüks otellerde tatiller bile yaparsınız. Tamam mı?"

Yine üç kez havlayarak yanıtladı beni.

Artık hiç kuşkum yok; insanoğlunun yitirdiği birçok şeyi almış bu köpek. Gene de uyarmak gereğini duydum:

"Hem bugün böyle sakin olduğuma bakma sen!" dedim, "Günüm günüme uymaz benim. Yeryüzünün herhangi bir yerindeki bir haksızlığa kafam bozulur bir gün, hıncımı senden alırım."

Yine üç kez havlamıştı ki, on, on beş yaşlarında bir yeniyetme bitiverdi yanımızda.

"Amca, köpekle konuşuyor musun?" dedi.

"Evet, konuşuyorum."

"Konuşmayı biliyor mu bu köpek?"

"Türkçe anlıyor, köpekçe yanıtlıyor" dedim.

Güldü yeniyetme.

"İyi misin sen amca?" dedi.

"İstersen sen de dene."

"Böyle bir köpeğim olmasını çok isterdim." dedi genç adam.

Fırsatı kaçırır mıyım;

"Al, senin olsun." dedim.

Sevinçle kucakladı ak burunluyu ve ak burunlu arkamdan yine havladı, ama bu kez, dört kez. Yine sövmüş olabilir, oysa benim aklıma başka bir şey takıldı: "Ey insan oğlu insan, kokuşmuş kent ortamından buralara kaçtığına bakıp da bir şey sanmıştım seni! Meğer ötekilerden bir farkın yokmuş. Git, cehenneme kadar yolun var!" dediğinden hiç kuşkum yok.

Aşkın ve Özgürlüğün Geyiği

■ MECİT ÜNAL

Geyiğe yakışan bağımsızlık değil hürriyet daha çok. Yakın tarihimizde bir geyik gerçekten de böyle ince ince, usul usul inmiştir Balkanlar'da dağlardan. Bağımsızlığın değil, ama ilerde onu yaratacak olan "hürriyetin geyiği" olarak... **1908 devrimini gerçekleştiren Jöntürkler'den Resneli Niyazi Bey'in Manastır'ın dağlarındayken yanında gezdirdiği dişi geyik.**

13. "YEDİVEREN BAĞIMSIZLIK GÜLÜ"

Ceyhun Atuf Kansu'nun "Bağımsızlık Gülü"ndeki imgesi hatırlattı; şiirimizin en eski zamanlardan beri işlediği imgelerden biri gül...

Yüzlerce yıl yazıp durmuşuz gülü. Halk ozanı başka ele almış, divan şairi başka. Halk şiirinde burcu burcu kokan gül, divan şiirinde donup kalsa da, belki dünyada gül üzerine yazılmış bunca şiir salt bizim edebiyatımızda. Yerli gül çeşitlerimizin git gide azaldığı bir çağdayız oysa ki. Nerde o katmer katmer açan yediverenler, burcu burcu kokan Isparta gülleri? Ya Muhammediyeler, daldırma güller, ak güller, gonca güller, sarı güller? Bahçelerimizde artık ne renkleri renk, ne kokuları koku laboratuvar ürünü plastikten güller açıyor.

"Gülden Terazi"nin ilk yazısında genişçe söz etmiştim; gül konusunu işleyen şiirlerden oluşan bir seçki düzenlense, yüzlerce şiirin toplandığı kimbilir kaç cilt kitap çıkardı ortaya ve herhalde "Irk Bitig"den şu parçayla başlardı:

"Bir tabılku yüz boltı yüz tabılku min boltı min tabılku tümen boltı tir ança bilinler asıgı bar edgü ol"/ "bir gül yüz oldu, yüz gül bin oldu, bin gül on bin oldu; bunu biliniz, faydası var; iyidir bu".

Büyüyüp çoğalmanın önemini gülle anlatan bu dizeden, gülün edebiyatımızdaki imgesel yerinin "Irk Bitig"den de eski çağlara tarihlendiğini de kolayca çıkarabiliriz sanırım buradan.

Hemen hemen modern tüm şairlerimizde de rastlayacağımız gül imgesi, Ceyhun Atuf Kansu'da yediveren cinsinden özgün, toplumsal ve siyasal bir anlam genişliği kazanıyor:

YEDİVEREN BAĞIMSIZLIK GÜLÜ

Yerden alıp o gülü
Hangi gülü?
Bir topçu neferinin
Sakaryalı yaz toprağında
Sıcak kan gülü.

Alıp koklamak o gülü
Hangi baharda?
Türkçenin özgür kırlarında
Türkülerde burcu burcu,
Bilgeliğin ana gülü!

Bir basmadan alıp o gülü,
Hangi basmadan?
Nazilli fabrikasından
Pamuğumuzdan, emeğimizden,
Dokuduğumuz halk gülü.

Hoyrat ellerinden alıp o gülü
Hangi ellerden?
Uzak Teksaslı çobanların
Bilmediği, uğruna can vermediği
Türkiyeli o çileler gülü.

Yerine koymak, kutsamak o gülü,
Hangi yerine?
Mustafa Kemal'in bahçesine
Bir ulusun suladığı beslediği
Yediveren bağımsızlık gülü!

"Sıcak kan gülü", "ana gül", "halk gülü", "çileler gülü" ve "bağımsızlık gülü" Ceyhun Atuf Kansu'nun dilimize kazandırdığı gül cinsleri. Hiç kuşku yok, en önemlisi "yediveren bağımsızlık gülü"...

O gül artık çoktan yerlerde.

14. HÜRRİYETİN ALAGEYİĞİ

Ceyhun Atuf Kansu bağımsızlık vurgusunu bir de geyik imgesi üzerinden tekrarlıyor on bölümden oluşan "Kemalciler"in (1964) altıncı şiiri "Güzelleme"de. Bu da üzerinde ayrıca durulmaya değer bir imge. "Bağımsızlığın ala geyiği" diyor, "inecek bir sevgili gibi/ince ince usul usul dağlardan". "Kemalciler", küçük, kısa, özgün yapısıyla bestelenmeye yatkın, Kuvayi Milliye üzerine yazılmış en yalın süit-şiirlerden.

Ama bence geyiğe yakışan bağımsızlık değil hürriyet daha çok. Yakın tarihimizde bir geyik gerçekten de böyle ince ince, usul usul inmiştir Balkanlar'da dağlardan. Bağımsızlığın değil, ama ilerde onu yaratacak olan "hürriyetin geyiği" olarak... 1908 devrimini gerçekleştiren Jöntürkler'den Resneli Niyazi Bey'in

Resneli Niyazi Bey

Manastır'ın dağlarındayken yanında gezdirdiği dişi geyik. Niyazi Bey'in yanından hiç ayrılmayan geyik birliğin önünde yürür, askerlerce kutsal kabul edilirmiş. Hürriyet'ten sonra Niyazi Bey'in yanında İstanbul'a da getirdiği geyik, gazetelere haber de olmuş. Hayatı yazılacak tarihi kişiliklerden biri olan Niyazi Bey, 1913 yılında Arnavutluk'ta Avlonya kıyısında öldürüldüğünde kırk yaşındaydı.

Geyikli Devrimci Niyazi Bey ne denli romantik idiyse, Kurtuluş Savaşı'nda çadırında ayı besleyen Albay Arif Bey de o denli trajikomiktir. Halide Edip Mustafa Kemal'e çok benzeyen Arif Bey'in ayısıyla güreş tuttuğunu yazar "Ateşten Günler"-de. Çevresinde "Ayıcı" lakabıyla anılan, yakın arkadaşı Mustafa Kemal'le Anadolu'ya ilk geçenler arasında bulunan Albay Arif Bey, 1926'da İzmir Suikasti'ne karıştığı gerekçesiyle idam edildiğinde tarihin ilk devriminden beri tekrarlanan bir gerçeğin de altını çizdi. Devrim önce kendi çocuklarını yer!

Eh, sonra da kendi kendini...

15. EKOLOJİK YIKIMA KARŞI

Cemal Süreya Kültür Sanat Derneği, ulusal bir kültür sanat kurultayı toplanması önerisinde bulundu. Üvercinka dergisi de Mart 2020 sayısında bu konuyu ele alıyor. Dergide benim de bir yazım var. "Bu öneriye kimlerin, hangi kültür-sanat kuruluşlarının nasıl yanıt vereceklerini -yanıt verip vermeyeceklerini de- önümüzdeki günlerde göreceğiz" diye yazdım, "Ülkemizin içinde bulunduğu toplumsal-siyasal sürecin ivediliklerini göz önünde bulundurarak 2007'den beri her yeri geldiğinde bu öneriyi bireysel olarak yapmış birisi olarak heyecanlandığımı, sevinip umutlandığımı" vurguladım. Nihayet yıllar sonra bir edebiyat örgütü, Cemal Süreya Kültür Sanat Derneği ve Üvercinka dergisi sahipleniyor ve öneriyor bunu.

Böyle bir kurultayda ele alınacak konuların başında yıkıma uğratılan doğamız, talan edilen topraklarımız, her geçen gün daha fazla zehirlenen havamız ve suyumuz gelmektedir. Türkiye'nin neredeyse tamamı yağma ve talana açılmış durumda.

Sanata bu konuda çok söz düşer!

Türkiye, salt bu konu ile ilgili olarak bile bir kültür sanat kurultayının acilen toplanabileceği, müstemleke duruma getirilmiş bir ülke.

Bu öneriye Yeni Gelen de destek vermeli.

16. ARAMIZDA BÜYÜYEN UÇURUM

Grup Yorum'un hapishanede aylardır sürdürdüğü açlık grevi, içki meclislerinde hüzne dalıp/aşka gelip devrim türküleri söyleyenlerin umurunda mı?

Herkes kendi bencil gündeminin peşindeyken aramızda biz fark etmeden sessiz sedasız büyüyen uçurum, hepimizi alacak kadar karanlık, geniş ve derin.

Gülün gülle tartıldığı, gül alınıp gül satılan bir dünya git gide uzak.

O sonbahar akşamüstünün alacakaranlığında, dağın tepesinden bayır aşağı inen bir alageyik gördüm sesinde. Durup rüzgârı dinledi, yitip gitti sonra ormanın içinde.

17. "DÖNÜLMEZ AKŞAMIN UFKU"

Mevsimler değişti artık, farkedebiliyoruz bunu. Bahar vaktinden önce gösteriyor yüzünü. Otlar erkenden yeşeriyor, bademler erkenden açıyor. Bülbüllerin ötüşü bile değişti. Kediler, köpekler kayboldu birden, domuzlar karıştırıyor artık çöpleri, çakallar açlıktan bir deri bir kemik -biri geçenlerde insanlara sığınmış. Elmanın tadı, narın rengi, gülün kokusu kalmadı. İklim değişikliği bir gerçek. Atmosfere saldığımız her gaz, arkamızda bıraktığımız her karbon ayak izi, dünyamızı bir adım daha yaklaştırıyor "dönülmez akşamın ufkuna". Kapitalizm kendi mezarını değil, dünyadaki tüm hayatın mezarını kazıyor aslında.

Ekolojik yıkım bu!

18. SESİNDEKİ O GEYİK...

Dağlar çırılçıplak artık burda, ormanların uğultusunu da biçiyorlar kökünden. Tomruk yüklü kamyonlar geçiyor her gece yastığımdan.

Sesindeki o geyik; yalnız, kırılgan, esrik...

Aşkın ve özgürlüğün geyiği, ben en çok sesinden sevdim seni.

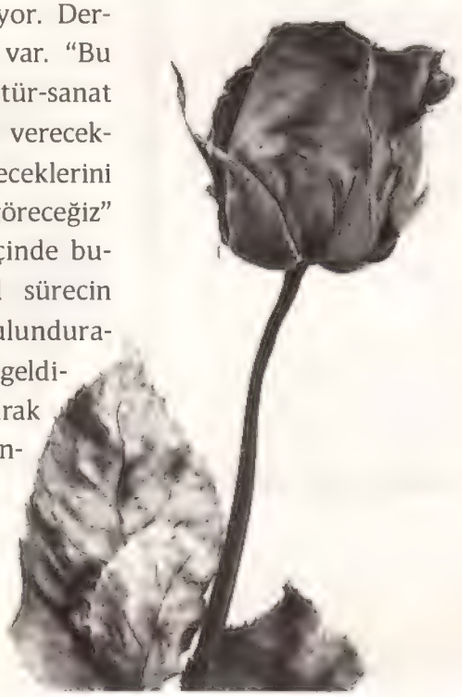

"Sıcak kan gülü", "ana gül", "halk gülü", "çileler gülü" ve "bağımsızlık gülü" Ceyhun Atuf Kansu'nun dilimize kazandırdığı gül cinsleri.
Hiç kuşku yok, en önemlisi "yediveren bağımsızlık gülü"...
O gül artık çoktan yerlerde.

ÖLÜME KARŞI DEYİŞLER (2)

(MÜRSELOĞLU ÖMER HENDEN'İN ANISINA)

■ RAHİME HENDEN

Dağların öteleri dumanlı
kem gözler değdi alnına,
çakal sürüleri üşüştü ocağına.
Ooyy... Dağlar ne yamandır duruşun.
Yürekte ateş yanar, savrulur külleri...
Ooyy... Dağlar ne yamandır duruşun.
Kızılcıktan şerbet yapar gibi
içildi yiğidin kanı.
Ooyy... Dağlar ne yamandır duruşun.
Irmağı geriye akıtamazsın.
Durmaz sel yatağında köprüler,
yıkılır gider...
Ooyy... Dağlar ne yamandır duruşun.

Döner ihanetin yüzü, öte yakaya
kuşlar şarkıya durur bir daha.
Kırılır da kanadı göçmen kuşun;
sağaltır yaralarını dostların arasında.
Yüksekten uçma eeey yaralı kartal
çağlayanlar yürek ucumda.

Yıldızlar parlardı zeytin tanesi gözlerinde
ay yüzüne düşerdi bir tanem.
Şimdi hangi şarkı yakışır gidişine?
Uludular ardından
yüreği yanmayanlar.
Sen şarkını söyle yine,
dokunsun yürek gözüme
Eey... Öcünü dağlara yazanlar,
gözyaşlarıyla yıkanmaz içine akan kan.

Karlar yağsa, fırtınalar kopsa da
sana geleceğim bir tanem.
Dağlar dumana durabilir,
yollar geçitsiz olabilir,
sana ulaşacağım bir tanem.

Çırpınır Karadeniz usumda.
Şarkısı yayılır dalgaların
Kıyıya hüzün vurur...
Akbabalar üşüşür ocağına
Yakut gözlüm çürür durur...

AYDAN YALÇIN'IN Güçle Çaresizliği Simgeleyen *DİKENLİ TAÇ*'I

■ AHMET ÖZER

Elimde, Haziran 2019'da Yazılı Kâğıt Yayınları'ndan çıkan *Dikenli Taç* duruyor. Kitapta; Ahmet Haşim, Cahit Külebi, Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Attila İlhan, Gülten Akın, Didem Madak, Hüseyin Avni Cinozoğlu'na yer veriliyor. **Bunların yanı sıra Akdeniz'i, Çukurova'yı daha da güzelleştiren Abdülkadir Bulut, Yaşar Kemal ve Karacaoğlan da yerlerini alıyor; çağları aşıp bize sevginin en güzelini taşıyan Yunus Emre'yle de karşılaşıyoruz.**

Aşkence, Ay Konuşsun, Gül Makası, Kırbaç Düğümü adlı şiir kitapları yayımlanan şair Aydan Yalçın'ın yeni kitabı "şiirsel denemeler"den oluşuyor: *Dikenli Taç*. Kitaba *"Dikenli Taç"* adının neden verildiği arka kapakta şöyle vurgulanıyor: *"(B)aştacı ettiği edebiyatçıları hasretle selamlarken, yola çıktığı şair ve yazarların hem güçlerini hem de çaresizliklerini simgeleyen dikenli taçlarını zaman zaman ödünç alıp başına takıyor..."*

Aydan Yalçın, iyi şair. Şiirini kültürel donanım ve duyarlıkla örerken sözü, sözcükleri, anlamı, etkileşimi, estetiği yerinde kullanıyor, derinlikli bir şiir yazıyor. Büyük kentlerin dışında yaşaması; bu değerli şairi, çok kişinin yeterli ölçüde görmemesine neden oluyor. Ancak o şiirinin çıtasını düşürmeden ve bu yarıştan çekilmeden sesini örmekte ısrar ediyor.

Elimde, Haziran 2019'da Yazılı Kâğıt Yayınları'ndan çıkan *Dikenli Taç* duruyor. Kitapta; Ahmet Haşim, Cahit Külebi, Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Attila İlhan, Gülten Akın, Didem Madak, Hüseyin Avni Cinozoğlu'na yer veriliyor. Bunların yanı sıra Akdeniz'i, Çukurova'yı daha da güzelleştiren Abdülkadir Bulut, Yaşar Kemal ve Karacaoğlan da yerlerini alıyor; çağları aşıp bize sevginin en güzelini taşıyan Yunus Emre'yle de karşılaşıyoruz.

Dikenli Taç'taki adlara bakanlar, bu şairlerin -şiir kitabı olan ve şiirsel bir dille yazan Yaşar Kemal'i de pekâlâ şair sayabiliriz- üzeri ne bugüne kadar yazılmadık yazı mı kaldı! Onların nesi anlatılıyor diye sorabilir. Doğrusu, kitabı okumadan böyle bir yorumda bulunanlara hak vermemek elde değil. Ancak kitabın iç dünyasına girildiğinde, duygu ve duyarlığın hızı duyumsanınca okurun keşke biraz daha ayrıntıya girilseydi, dediğini duyar gibi oluyoruz.

AĞIR AĞIR ÇIKACAKSIN BU MERDİVENLERDEN

Ahmet Haşim, modern şiirimizin "kurucu"larından biri. Sembolist şair olarak nitelenen, iyi eğitim görmüş, öğretmenlik yapmış, düzyazılar yayımlamış bir yazın insanı. Şiirleri ders kitaplarında yer alan bir şair. Aydan Yalçın, "Şairin hayatı şiire dahildir." sözünün kapsamında Haşim'in şiirine yaklaşıyor. Onun yaşamını dolduran "kuşku"ları öne çıkarıyor. "Gürültü", "acı" ve "çirkinlik" güneşinin önüne bir perde oluşturmaktadır. Anne ölmüştür, ufuk karanlıkta kalmıştır, çocuk dilsizdir. Dışıyla konuşamayan çocuk; kendiyle, kendi içiyle konuşacaktır. Kendi içindeki Ay'dır onu teselli eden, ona şiir yazdıran. Çirkinliğe, Arap olmak da eklenince şiirdeki söylem, daha da derine inecek; *Şi'r-i Kamer, Göl Saatleri, Piyale* gökkuşağını içinde gezdirecektir.

Hepimiz "ağır ağır çıkaca"ğız o merdivenlerden...

ÇAMLIBEL'DEN TOKAT'A DOĞRU

Külebi, yaşamını besleyen çocukluk rüzgârıyla ele alınır. Halkını, doğayı ve kadınları önemseyen bir ruh hâliyle Niksar-İstanbul-Ankara üçgeninde bir köy kilimi gibi dokuyacaktır düşlerini.

Araya başka kentler ve ülkeler girse de o da Anamurlu şair Abdülkadir Bulut gibi büyük kentte yaşarken onu var eden coğrafyasından elini çekmeyecektir. Çamlıbel, Tokat, kuyruğu düğümlü atlar, yıldızların donup kaldığı Sivas göğü, şiirine motif olacaktır. Karacaoğlan'a "bacanak" diyen anlayış, şiiri türkünün güzelliğinde örerken yitirdiği dostu Ceyhun Atuf Kansu'ya da "Köylü Biçeminde Ağıt" yazacak, şiirine müziğin tınısını taşıyacaktır. Yalçın; onu sevdiği renk "mavi"yle harmanlayacak, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın o büyük mücadelesini, "Atatürk Kurtuluş Savaşında" adını verdiği destanla karşılayacaktır. O "Köy Öğretmenleri"ni de unutmayacak, onları *"kara göklerin yıldızları"* olarak niteleyecek, 60'lı yılların getirdiği toplumsal coşku, ona *"Vurdularsa birini, kanı şorladıysa / Bilin ki o kurşunlarda Amerika var"* dizelerini içeren "Amerika" şiirini yazdıracaktır.

SEN ESİRLİĞİM VE HÜRRİYETİMSİN

Yalçın; Nâzım Hikmet'e, Neruda'nın sözünün ışığında bakar: *"Bir şairin hayatı bütün hayatlardan oluşmuştur."* Bu çerçevede Nâzım'ı; yıllarca hapis yatan, yurdundan ayrı bırakılan, ülkesine bir daha dönme izni verilmeyen, yurttaşlıktan çıkarılan, bağrını "hasret"in yaktığı bir şair olarak ele alır. Onun "Son Şiirleri"ndeki izleğin izini süren Yalçın, büyük şairin özlemlerini, umutlarını, hapisteki yıllarını, mektuplarını, Moskova'daki yaşamını, yurt sevgisini, evrenselliğini, Gülhane Parkı'na ışınlanmış ceviz ağacına dönüşen ruh hâlini, Varna'yı, Karlı Kayın Ormanı'nı, Münevver'in doğduğu Sofya'yı, *"saçları saman sarısı kirpikleri mavi"* Vera'yı, *"Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni"* dizesine nakışladığı "vasiyet"ini, *"memleketim memleketim"* çığlığını aktarır bize.

"YAZIK OLDU SÜLEYMAN EFENDİ'YE"

36 yıla sığan yaşamında, derin bir kültürü omuzlayan yürek, Türk ve dünya şiirinin labirentlerinde yapılan uzun yolculuktan sonra "hüzün, keder, ölüm, korku, ümitsizlik, avarelik, yoksulluk, özlem, doğa, aşk izleklerinden geçerek "kadın"da durur: "Haminne"ye özlem duyan, annesinin öldüğünü rüyasında gören; "Oaristys"te, *"Hâlâ rüyalarım(n)a giren ilk göz ağrısı"*nı düşünen; "Ehram"da "rüyalarına hükmeden", bir başkasında "Şoförün Karısı"na gönül akıtan... "Dedikodu"da anlattığı güzeller bir yana; "Aşk Resmigeçidi"nde Karacaoğlan gibi adlarını saydığı sevgilileri olan şairdir o. Aydan Yalçın, anlattığı bir şairle sürekli bir başkasına gönderme yapmayı önemser. Orhan Veli anlatılırken de Ahmet Haşim'e gönderme yapılır. "Tahattur", ikisinin de şiirlerinde kullandığı başlıktır. Şiirleri ise farklı poetika

Attila İlhan "Cinselliğin Estetizminde Marjinal Bir Şair"dir Aydan Yalçın'a göre. İlhan'ın "Jilet Yiyen Kız" şiirindeki "kırmızı" imgesiyle okurunu sadist ve mazoşist bir konuma götürdüğünü imler. Attila İlhan'ın "Toplumcu Gerçekçi" bir şiirden yola çıkarak şiir serüvenine yaklaşan Yalçın, onu "şiirsel dili yeniden kurup yepyeni, özgün şiirlere yelken açan" bir şair olarak değerlendirir.

Abdülkadir Bulut, dünyaya şair olarak gelen, bir kaza sonucu genç yaşta aramızdan ayrılan değerimizdi. Onun kendine has şiirini kurarken İstanbul-Anamur arasındaki aşk, sevda, umut, özlem, gurbet-sıla köprüsünde sürekli yolculuk edişi ele alınır. Duyarlı bir yürekle emek-sermaye çelişkisini iyi gözleyip emekçi katmanlara gönül düşürüşü, özgün bir dille yorumlanır.

anlayışlarının bir yansıması... Yalçın, sözünü etmese de "Sereserpe"nin öznesinin Bella olduğu, yıllar önce yazılmış; söz konusu durum Bella tarafından da onaylanmıştır. *(Bella Ezkenazi, 1940'lı yıllarda dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilmesi projesinde görev alan çevirmen ve gazeteci Erol Güney'in baldızı.)*

Orhan Veli'nin şiirlerinde sözünü ettiği kadınların hepsiyle bir "gönül bağı"nın olduğunu iddia etmek ne derece doğrudur. Şair ile şiiri yazan arasındaki farkı düşünerek her şairin şiirlerinde yansıttığı durumun kendi yaşamının bir parçası olduğu tartışma götürür. "Aşk Resmigeçidi"ndeki kadınları sırayla değerlendiren Aydan Yalçın, "on birinci"den sonra *"Ne kibarlık budalası / Ne malda mülkte gözü var /.../ İnsan sevmesini bilir / Yaşamayı sevdiği kadar"* diye nitelenen "sonuncu", kuşkusuz 1909 Girit doğumlu, edebiyat öğretmeni Nahit Hanım'dan başkası değildir. Halil Vedat Fıratlı ve Arif Damar'la evlenen, Orhan Veli'yle aşk yaşayan...

Orhan veli, *"Bütün güzel kadınlar zannettiler ki / Aşk üstüne yazdığım her şiir / Kendileri için yazılmıştır"* der; "Tahattur"daki "vesikalı yâr" dahil...

Yalçın, Orhan Veli'nin şiirlerindeki "kadın"ı yaşamın her kesiminde karşımıza çıkan kişi olarak algılayıp, şairin o kişiye bakarken yaşamına kattığı görüntüyü dizelerinden çekip önümüze koyuyor.

BEN SANA MECBURUM

Attila İlhan "Cinselliğin Estetizminde Marjinal Bir Şair"dir Aydan Yalçın'a göre. İlhan'ın "Jilet Yiyen Kız" şiirindeki "kırmızı" imgesiyle okurunu sadist ve mazoşist bir konuma götürdüğünü imler. Attila İlhan'ın "Toplumcu Gerçekçi" bir şiirden yola çıkarak şiir serüvenine yaklaşan Yalçın, onu "şiirsel dili yeniden kurup yepyeni, özgün şiirlere yelken açan" bir şair olarak değerlendirir. *Böyle Bir Sevmek*'in "Jilet Yiyen Kız" adlı ara bölümündeki beş şiirin, şairin Paris'te yakından tanıdığı farklı cinsel tercihler yaşayan insanlardan esinlenerek yazıldığı belirtilir. İlhan'ın, 1951-1952'deki ikinci Paris yolculuğunda yolu eşcinsellerin arasına düşecektir. *Hangi Seks*'te sapıkları savunacaktır. "Yamyam Kadınlar"da eril düşünceye bir itiraz, bir başkaldırı geliştirecektir. Aşırı betimlemelerle erkek mazoşizmini tatmin eden fallik kadınları öne çıkaracaktır, "Özcinsel" şiirinde bir kadının özseviciliğine ayrıntılı şekilde değinecektir. Aynı bölümde "Porno" şiiriyle de karşılaşacaktır okur. Büyük şehir yaşantısında karşılaşılan sıkıntılar, bunalımlar, bireyselliklerin yarattığı durumlar da girecektir devreye.

Aydan Yalçın; Attila İlhan'ın cinselliği, "bireysel diyalektik"in bir parçası olarak gördüğünü belirtir. Genelev kadınlarına, fahişelere şiirlerinde sıkça rastlanır. Yalçın;

Gülten Akın

Külebi, yaşamını besleyen çocukluk rüzgârıyla ele alınır. Halkını, doğayı ve kadınları önemseyen bir ruh hâliyle Niksar-İstanbul-Ankara üçgeninde bir köy kilimi gibi dokuyacaktır düşlerini. Araya başka kentler ve ülkeler girse de o da Anamurlu şair Abdülkadir Bulut gibi büyük kentte yaşarken onu var eden coğrafyasından elini çekmeyecektir. Çamlıbel, Tokat, kuyruğu düğümlü atlar, yıldızların donup kaldığı Sivas göğü, şiirine motif olacaktır.

Cahit Külebi, Fotoğraf: Çerkes Karadağ

*"Marjinal de olsa toplumda var olan, hep var olacak olan aykırı hayatlardan bir demet"*i şiirlerine taşıyan Attila İlhan'ın erotizme farklı cinsel tercihlerden bakan şair yanını ele alır. Bu durum, yazınımızda "bilinmeyene ışık tutan" bir deneme olarak değerlendirilebilir.

BENİ SORARSAN / KIŞ İŞTE

Aydan Yalçın, Gülten Akın'ın yaşlılık döneminde bedenine çöken ağırlığı, gençlik yıllarındaki dinamizmiyle dengelemeye çalışır. Diyalize giren, yaşı 80'in üzerinde bir şairin son şiirlerinde ölüme sürüklenen yaşlı, hasta bedenin naif yüreğinden geçen acılarla ağırlaşan dünya ele alınır.

"Ölüm"ü çıkılan bir yolculuk olarak değerlendiren Akın'ın ömrünü dolduran direncin vardığı noktada yorgun bir bedenle yaşama bakış söz konusudur. *"Güllere su verme, güze alışsınlar: Şiir bizim eski suç ortağımız, biz ne işledikse onla işledik"* diyen bir anlayış, yine de başattır onda.

Gülten Akın'ın son dönem şiirlerinde "yaşlılık" izleği yaşamını kısıtlayıcı, kuşatıcı ağırlıktadır. Yaşlılığıyla gençlik yıllarındaki karşı duruşu birlikte veren Yalçın, onun kendini *"cezaevinden yeni çıkmış bir şiir kitabı"* gibi görmesini, *"Sonsuz güzelleşecek dünya / biz kurduğumuz zaman"* dizelerinde dile getirerek umudunu hiç yitirmediğine vurgu yapar.

"Yaşlanmanın İnceliğinde Bir Ozan" olarak değerlendirilen Gülten Akın için yaşamda, "Her gün üstüne başına biraz daha bulanan, yüreğinin derinliklerine kadar işleyen, uykularını kaçıran çağın zehri" yer almaktadır.

Diyaliz şiirinde *"Sen bir şeysin orda / toz olmamak için direnen / kan kardeş olduğun makine / elbet daha değerli"* dizeleri, düzenin insanı meta olarak algıladığına, insanın metadan değersiz görüldüğüne bir işarettir.

Bedensel yıkımın düş ve düşüncelerde bir çöküş yaratmayacağı gerçeği, en çok da Gülten Akın'a yaraşır diyebiliriz.

ÖLÜ MAVİ BİR KELEBEĞİM

Aydan'ın üzerine yazmak için Didem Madak'ı seçmesi; onun, yaşamından şiir damıtan bir kadın olmasıdır. Madak, acılı yaşamına üç şiir kitabı yerleştirirken bir de annelikle tanışır. Madak'ın şiirlerini hayranlıkla okuyan Yalçın, onunla tanışıklığını da ekler yazısına. Onun gencecik yaşında kanserden ölmesi hem acılarla dopdolu yaşamının sona ermesi hem de yazınımızın iyi şiirlerden yoksun kalması anlamına gelir. Üç kitabıyla ilgili değerlendirmeler yapılırken burada da Ahmet Haşim'e el sallanır. Yalçın, Madak'ı "Estetik birikimini ve zekâsını şiirinde çok iyi kullanan, insana ve hayata dokunan, içine taş gibi oturan meselelerin şiirini yazan bir şair" olarak değerlendirir. *Grapon Kâğıtlar, Ah'lar Ağacı, Pulbiber Mahallesi* kitapları yayımlanan, "Şiirimizin yürekli, özgün ve çokça çılgın bir kalemi" olarak nitelenen Didem Madak, 41 yaşında ölürken bu kısacık yaşamın şiirle nasıl ifade edilebileceğini de gösterir okuruna. Aydan Yalçın, yaşamının "üstü kalan" bu hemcinsi şairi biraz da içlenerek, gönül sızısıyla davet eder yazısına.

HİÇ BATMAYACAK SAFRANBOLU GÜNEŞİ

Hüseyin Avni Cinozoğlu, benim de yakından tanıdığım, kimi ürünlerine *Kıyı*'da yer verdiğim, kimi etkinliklerde söyleştiğim, yazıştığım bir şairdi. Kızının ölümünün ailede yarattığı sızıyı çok kez paylaştığımızı da anımsıyorum. Cinozoğlu; şiiri yelkenlerine dolduran, zekâsını bu alanda keskin bir bıçak gibi kullanan şairdi. Sağlık sorunlarının bütünüyle yaşandığı bir evde, şiir onun sığınağı olmuştu. Yalçın'ın, onun evindeki konukluğu, çocuğunu yitiren bir ailenin iç sızısını izlemesi, "Safranbolu'da bir deniz feneri" olarak yaşayan şairin kendine özgü bir şiiri içselleştirilerek

uzun yolculuğa çıkışı, kitaptaki adlara katılmayı gerekli kılar.

Cinozoğlu için, şiir yazmamış; şiiri yemiş içmiş, solumuş, yutmuş, öpmüş diyebilirim. Çünkü onun şiire bakışı, bir çağlayanın köpük köpük akışı gibiydi. Ahmet Haşim'i büyük kentin uzağında kendi kozasını ören şairle burada da yan yana getirir Yalçın. Cinozoğlu, "Şiirinde lirizmi ve romantizmi öncelemiş, altın şehirleri fethetmiş som altından tacını başına takmış bir şair" olarak değerlendirilir. O, *"Ölümüm yağmurlu güne rastlarsa eğer / Güller karanfiller serpin gömütüme"* dizelerini bırakarak 4 Eylül 2015'te yaşama veda ettiğinde 60 yaşındadır.

O da hayatını şiirine dahil eden şairlerdendi.

BİR YİĞİT GURBETE GİTSE

Yalçın'ın; Toroslardan, Çukurova'dan, Mersin'den Akdeniz'den soluklanan Abdülkadir Bulut, Karacaoğlan ve Yaşar Kemal'e dair düşüncelerini birlikte değerlendirmek isterim. Karacaoğlan'ın sevdasını, onun şiirlerine sinen çiçek kokularından, dağ rüzgârından, aşktan, sevgiden, kadınlardan, akan sulardan, kilimlerden, sürülerden, yağmurlardan, türkülerden geçirip bir güzel yolculukla nakışlayarak önümüze koyar. Yalçın, Karacaoğlan'ı gezip tozduğu saz çaldığı coğrafyada ararken, bize bir güzel "Karacaoğlan dili" de yaratır. Yörenin çocuğu olması nedeniyle kurduğu dilin şiirle ve Karacaoğlan sevdasıyla nasıl bir yumak oluşturduğunu hayranlıkla izleriz.

GÖZYAŞLARI DA ÇİÇEK AÇAR

Abdülkadir Bulut, dünyaya şair olarak gelen, bir kaza sonucu genç yaşta aramızdan ayrılan değerimizdi. Onun kendine has şiirini kurarken İstanbul-Anamur arasındaki aşk, sevda, umut, özlem, gurbet-sıla köprüsünde sürekli yolculuk edişi ele alınır. Duyarlı bir yürekle emek-sermaye çelişkisini iyi gözleyip emekçi katmanlara gönül düşürüşü, özgün bir dille yorumlanır. Toroslar, Sertavul Yaylası, cırlavuk sesleri bir yana; adaçayı, zakkum, harnup, kekik, fesleğen yarpuz kokularıyla başı dönen insanların coğrafyasında doğan çocukların öğretmeni olduğu kadar, şiirin de öğretmeni olan Bulut'un, Yörük kızlarını, Yörük analarını, dağ rüzgârını, buzlu suların sesini omuzlayıp İstanbul'un yolunu tutması, gurbeti yaşamından hiç çıkarmaması anlamına gelir.

Şiirimizdeki yıldızı parladığı sırada ölümü ne büyük kayıptır. Onun Akdeniz gömleğinin altında kekik ve yarpuz kokuları içinde huzurlu uyuduğu belirtilir.

BİNBOĞALAR EFSANESİ

Bu ikiliye Yaşar Kemal de katılır. Yalçın, *Binboğalar Efsanesi* odağında "Daldan Eğme Değil Kökten Sürme Bir Yazar" olan Yaşar Kemal'i de Yörük rüzgârlarına katar. Göçerlerin yerleşik yaşama karşı duran tavrının asırlar içindeki seyrini dile getiren yazarın, doğup büyüdüğü coğrafyadaki olaylara, insanlara, savaşımlara, açlığa, sefalete nasıl baktığı öne çıkarılır. Türkçenin şiir diliyle yazan Yaşar Kemal'in doğa ve insan betimlemeleri, Çukurova'daki toplumsal düzenin değişim ve dönüşümüyle oluşan etkiler çok yönlü ele alınır. Halkın dilini bir güzel özümseyerek doğanın türküsünü, türkülerin güzelliğini, insanın erdemini bir yumakta biçimleyen Yaşar Kemal'in dilindeki zenginlik, bütünüyle bir sözlük oluşturabilmiştir. Obaların konumu, yönetimin acımasızlığı, aşkın güzelliği, masalların zenginliği onun toprağının solmaz çiçeğidir.

Aydan Yalçın'ın *Dikenli Taç*'taki kişi seçimi kendini bağlar. Ele aldığı kişiler arasında bir duygu koşutluğu oluştursa da her şairin yaşamı boyunca kurduğu dilin ürettiği şiir ya da yazının dokusuna sinen bir dünyanın olduğunu görürüz. Yalçın, şairlerin bir görünen yanı bir de içinde gezdirdiği evren olduğunu bir güzel gösteriyor. Sanat insanının yaşamını dolduran duygu, düşünce ve duyarlığa sinmiş rengi, kokuyu, sevgiyi, aşkı, hüznü, yaşama sevincini çok yönlü irdelemeyi görev biliyor. Şiirden el alarak oluşturduğu dille bir duyarlık, bir etkileşim alanı yaratan Aydan Yalçın, anlattıklarının dünyasına okurunu konuk ediyor. Kitabı okurken üstümüze binbir renk, bir o kadar koku, ışık, ses, yağmur ve güneş dökülüyor.

Aydan Yalçın'ın başına takılan tacın, ödünç alınmadığını görüyor; emeğini kutluyorum.

BEN YÜRÜRÜM YÂNE YÂNE

Yunus Emre'yi baş tacı ediyorum. O, sevgi ozanı olarak evrensel düşünceyi insanlığa armağan eden bir değerdi. O, insana kendini bilmesinin gerektiğini öğütleyendi. O, aşkın divaneye çevirdiği bir kişiydi. O, *"gelin tanış olalım işin kolay kılalım"* diyen gönül adamıydı. O, "Anadolu'da doğan, Anadolu'da batan eşsiz bir tasavvuf güneşi, halkın öz diliyle şiirler yazmış bir hakikat abidesi"ydi.

Aydan Yalçın, bütün insanlığı aydınlatan bu güneşi, evrensel düşüncelere sahip bir şair olarak selamlar.

Demokrasi ve Aydın

■ MUTAHHAR AKSARI

Demokrasiye en büyük tehlike aydından gelir. Ama nasıl aydından? "Halkı bilinçlendirmek, ekonomik ve siyasal alanda onu güçlendirmek, iktidara katılmasını ve ağırlığını koyarak altyapı devrimlerini gerçekleştirecek gücü oluşturmasını sağlamak için" kurulan **Köy Enstitülerinin yaratıcısı İsmail Hakkı Tonguç'un deyişiyle söylersek: "Demokrasi için en büyük tehlike düşünmeyen aydından gelir."**

Demokrasi ve Aydın.

İkisi de birbirine sevdalıdır, vazgeçilmezidir...

Bu iki kavrama, değişik bakış açılarından farklı farklı tanımlar getirebiliriz. Doğaldır!

Demokrasiye yönelik tehlikeler vardır. Onlar da farklıdır.

Yalnız, demokrasiye en büyük tehlike aydından gelir. Ama nasıl aydından?

"Halkı bilinçlendirmek, ekonomik ve siyasal alanda onu güçlendirmek, iktidara katılmasını ve ağırlığını koyarak altyapı devrimlerini gerçekleştirecek gücü oluşturmasını sağlamak için" kurulan Köy Enstitülerinin kuramcısı yaratıcısı, uygulayıcısı İsmail Hakkı Tonguç'un deyişiyle söylersek:

"Demokrasi için en büyük tehlike düşünmeyen aydından gelir."

***

Örneği yine Tonguç kendi verir. 27 Mayıs 1960 müdahalesi olmuştur. Yeni Anayasa yapılacağını öğrenir. İlköğretimle ilgili bir yazı hazırlar, çevresine gönderir. Eleştirileri beklerken, yaşama gözlerini yumar. Sonrasını oğlu Dr. Engin Tonguç şöyle anlatır:

"Cenazeden dönenler, evde Tonguç'un masasında onun yeni Anayasaya girmesinde yarar gördüğü konuları içeren, el yazısı ile yazılmış hazırlık çalışmasını buldular. Düşüncelerini almak üzere bu metni bazı arkadaşlarına da yolladığı anlaşılıyordu. Ayrıntılı bir metindi bu:

• İlköğretim zorunlu ve parasızdır. 7 yaşına basan kız erkek her çocuk 15 yaşını tamamlayıncaya kadar laik ilkokul, teknik okullara ve kurslara devam etmeye zorunludur.

• Zorunlu öğrenim çağında bulunan her çocuk öğrenim süresince;

a) Yaşam okuluna özgü ilkeleri uygulayabilecek öğretmenlere kavuşmak,

b) Sağlığı koruyucu olanakları elde etmek,

c) Çağdaş bir okul binasında okumak ve eğitilmek,

d) Kitaplardan, öğretim araçlarından yararlanmak,

e) Öğrenim süresince taşıt araçlarından parasız yararlanmak, haklarına sahiptir.

• İlk eğitim ve öğretim kurumlarının amacı, öğrencileri Türk toplumsal, ekonomik bünyesine en iyi bir şekilde uyum sağlayacak cumhuriyetçi ve laik vatandaşlar olarak yetiştirmektir.

• (...) Bu kurumlara devam eden öğrenciler yılda en az 200 gün öğrenim görürler.

• Bakılmaya muhtaç kimsesiz çocuklar, zorunlu, zorunlu öğrenim tamamlanıncaya kadar Devlet tarafından eğitilirler.

• Siyasi partiler, zorunlu ilköğretimin, halk ve meslek eğitiminin, sanat ve bilim alanındaki çalışmalarının hızını engelleyecek girişim ve hareketlerde bulunamazlar."

***

Fazla söze hiç gerek yok!

KAYNAKÇA

- İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, Çağdaş Yayınları, Ekim, 1976, Hazırlayan: Engin Tonguç.
- Dr. Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, YKKED Yayını, 2007.
- Köy Enstitüleri Defteri – 3, 17 Nisan Köy Enstitülerini Sevenler Derneği Yayını, 23 Haziran 1975.

Ateşle Dans

■ CELAL İLHAN

İrfan Ertel

Ocak önünden gelen bağrışmalar, duyduğu kuşkuyu artırmıştı. Kendisine doğru koşan birini kolundan tutarak ancak durdurabildi. Adamın yüzü ter ve tozdan tüm ayrıntılarını yitirmişti. Zor tanıdı Hasan'ı. **Hasan, Hikmet Ustanın sormasını beklemeden, "Usta, Ahmet abi kavruldu koş," dedikten sonra hızla uzaklaştı.**

Hikmet Usta, beş bin metrekare kapalı alan üstüne kurulu çelikhanenin kapısından henüz girmişti. İlk bakışta her şey yolunda görünüyordu. Görevli olduğu kumanda odasının bulunduğu altı metre koduna çıkmak için merdivenlere doğru yönelmişti ki ocak tarafından gelen bir patlamayla irkildi.

Ark ocağı yöntemiyle çelik üretilen fabrikalarda, daha hafifleri çoğunlukta olmak üzere, benzeri patlamaların olması kaçınılmazdı. Bir anda ortalık toz duman içinde kaldı. Yirmi metreyi aşan yükseklikteki çelik örgülerden oluşan çatıdan dökülen tozlar, soluk almakta zorlanan kör biri haline getirmişti onu.

Patlamanın hemen ardından, çelikhane büyük bir kızıllığa büründü. Ancak bu anlık aydınlık da onun bir adım ötesini görmesini sağlayamamıştı. Uçuşan gri toz bulutu yerini altın rengi bir buluta bırakmıştı. Çelikhanede birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra, giderek artan insan ve makine sesleri duyulmaya başladı.

Hikmet Usta, merdiven basamaklarını seçmeye başlayınca, ark ocağındaki durumu bir an önce görebilmek için hayli dik merdiveni hızla tırmandı. Bu kısımda çalışmanın güçlüğünü ve tehlikesini ondan daha iyi kim bilebilirdi ki? Giysilerini değiştirmeden doğruca ocağa yöneldi. İzabede çalışan arkadaşlarının, zarar görüp görmediklerini bir an önce anlamak istiyordu.

Ocak önünden gelen bağrışmalar, duyduğu kuşkuyu artırmıştı. Kendisine doğru koşan birini kolundan tutarak ancak durdurabildi. Adamın yüzü ter ve tozdan tüm ayrıntılarını yitirmişti. Zor tanıdı Hasan'ı. Hasan, Hikmet Ustanın sormasını beklemeden, "Usta, Ahmet abi kavruldu koş," dedikten sonra hızla uzaklaştı.

İzabedeki arkadaşları Ahmet'in kıvrılmış, yarı yarıya küçülmüş, çıplak ve ıslak bedenini korku ve dehşetle seyrediyorlardı. Kimi, tamamen yanmamış olan deri kemer ve altında kalan el kadar tulum parçasını çıkarmaktan, kimi Ahmet'in acılarını azaltmak için yeniden su havuzuna sokmaktan söz ediyordu.

Hikmet Usta'nın geldiğini görenler ona yer açtılar. Usta, Ahmet'in kararmış küçülmüş ve bilinçsizce titreyen vücuduna bir süre baktı. Sonra dizlerinin üstüne çöktü. Çok yakınında bulunanların zor duyabileceği bir sesle, "Ahmet'im sen benden beter olmuşsun" dedi. Derin yanık izleri taşıyan yüzü ve dudakları kasılmış, gözleri dolmuştu.

Ne yapmamız gerekiyor diye kendisine çevrilen bakışlara,

"Can kurtaran çağırdınız mı?" diye yanıt verdi. Aldığı olumlu yanıt üzerine hemen aşağı taşımalarını söyledi.

***

Çelikhanede toz bulutunun çökmesiyle, ortalık aydınlanmış, bin vatlık tavan lambalarının ışığı her yanı gündüzden farksız hale getirmişti. Dev tavan vinçleri boyutlarına uygun homurtularla kullanıcılarının acı ve korkularını yansıtarak, görevlerini yerine getirmek üzere isteksizce devindiler. En küçük devinimleri bile aşağıdakilerin üzerine yağmur gibi toz dökülmesine neden olmaktaydı. Vinçlerden sarkıtılan güçlü kancalar, en az

yirmi ton hurda taşıma hacmindeki çelik sepetleri, kulplarından yakalayarak metrelerce yukarı kaldırıyor, bir yerden başka yerlere taşıyorlardı. Yeni işbaşı yapan teknisyenler, ustalar, yardımcılar, işlettikleri makineleri devralırken yaşanan felaketin ayrıntılarını öğrenmeye çalışıyorlardı.

Olayı açık seçik gördüğünü söyleyen kumanda odası teknisyeni, Hikmet Usta'nın sorgulayan bakışlarını "Her şey bir anda oldubitti abi," diye yanıtladı. Yüzü ter ve toz karışımı bir çamurla maskelenmişti.

"Ahmet, cüruf çekmek için hazırlanmış bekliyordu. Bana kapağı açmamı işaret etti. Kapağı açtım. Sadık Usta ile birlikte gelberiyi ocağın içine soktular. Beş derece kadar öne eğdim ocağı. Üç dört kez çektiler. Sadık Usta bir ara gelberiyi, Ahmet'e bırakarak yanından uzaklaştı. İşte o anda oldu olanlar. Bir patlama sesi duyduk Ocağın yarı açık cüruf kapısından büyük bir alev topu fırladı. Ahmet'i bir anda yutan alevler kumanda odasının camlarına kadar geldi. Korkudan yerimizden kalkıp birkaç adım geri çekildik. Ahmet'in üstünde lacivert bir tişört vardı sadece, olduğu yerde fırdöndü ve dizlerinin üstüne çöktü. Gövdesinin sarsıldığını ve yarı yarıya küçüldüğünü gördüm. Sonra her yer toza dumana boğuldu".

Söze karışan Sadık Usta,

"Hortum kırılmış soğutma suyu kesilmişti, gelberi ısınıp erimesin diye hortumu düzeltmek için, patlamadan üç beş saniye önce ayrıldım yanından" diyordu.

Hiç kimse hiçbir şey anlatmasa da Hikmet Usta olayın aşağı yukarı böyle geliştiğini tahmin edebiliyordu. Binlerce kilovat enerji verilerek, yaklaşık elli dakikada tamamının ergimesi gereken hurda malzemenin bir bölümü, ergimeyip ocağın duvarına yapışıp kalabiliyordu. Patlamalar; katı haldeki bu artığın, fokurdayan madenin üzerine ani düşmesiyle oluşan yüksek basıncın sonucuydu.

Olayın kaza ile bu biçimde sonuçlanmasında, koruyucu giysi giyilmemiş olması başlıca nedendi.

İşte Hikmet Usta, bu duruma bir ad koymakta zorlanıyordu.

Ahmet'in kavrulmuş bedeni, arkadaşları tarafından Cankurtarana götürülmek üzere bir sedyeye yerleştirilirken, Hikmet Usta, aynı ocakta dört yıl önce geçirdiği kazayı düşünüyordu. Sağ yüzünün büyük bölümünü ve iki elinin parmaklarının tamamını kaybettiği kazayı.

İşini çok sevdiği zamanlardı o zamanlar. Ocak içinde kaynayıp köpüren çelik, cürufunu kaymak gibi üste serer, Hikmet Usta da o kaymağı, tutamağına sarıldığı gelberi ile sıyırarak cüruf çukuruna dökerdi. Kan-ter içinde sürdürdüğü bu çabayı,

"El güzel kadınlarla, biz izabecilerse ateşle dans ederiz," diye anlatırdı.

Kazadan sonra kendisini çok şanssız bulduğunu anımsadı. Oysa Ahmet'in durumu onunkinden çok daha kötü ve daha umutsuzdu. Usta, alevler içinde kavrulmamış, ama ocağın altında bulunan kor dolu, cüruf çukuruna, yine koruyucu giysilerden yoksun olarak düşmüştü. En az üç metre yükseklikten yüzüstü düştüğü çukurda, yüzünü korumak içgüdüsüyle doğrulmaya çalışmış, parmakları kora gömülmüştü. Kurtulması bir mucize de sayılabilirdi.

Her döküm işleminden sonra çukuru temizlemekle görevli, kepçe kullanıcısı arkadaşı, onu düşer düşmez görmüş, tüm tehlikeleri göze alarak kepçesi ile ocağın altına girmiş ve ölümün elinden çekip almıştı. Birkaç saniye bile gecikmiş olması halinde, kurtulma olasılığı yoktu.

Sağaltımı bir yıla yakın sürmüş, altı kez bıçak altına yatmıştı bugünkü hale gelebilmek için. Yüzünün görüntüsü ona bakan insanlara korku vermiyorsa, bu Hikmet Usta'nın sıcak sevecen, dost kişiliğinin sonucuydu.

Yeni durumuna alışması, içini oyan yanık acılarıyla kıyaslanamayacak acılar vermişti ona.

Ahmet'e zorla da olsa koruyucu giysilerini giydirmedikleri için, teknisyenine ve vardiya şefine kızamıyordu bile. Birilerinin uyarmasına ne gerek vardı ki?

Yıllarca önce aynı hatayı kendisi de yapmamış mıydı?

***

İşçileri taşıyan servis otobüsleri her gün olduğundan on dakika daha geç kalktı o gün.

İzabeciler bu kez, yanmaz giysileri ve diğer güvenlik önlemlerini de almış olarak ocağın karşısındaki yerlerini aldılar.

Saat tam on iki otuzda, parmaksız elleriyle ark ocağına yol verdi Hikmet usta. Kumanda masasının başında, acıyla biçimlenmiş duygulu yüzü ve görkemli gövdesiyle duruşu bir orkestra şefini andırıyordu.

Üç adet elektrot ağır ağır ocağın içine doğru salınırken; çelikhane, binlerce mekanik düzeneğin farklı tonlarda, farklı kodlardan saldığı seslerle yirmi dört saat kulakları sağır eden homurtusuna başlamıştı bile.

Binlerce kilovat enerji ile yüklü elektrotların, önceki vardiyada ergitilmiş olan çeliğe dokunması ile enerjinin ateşle, ateşin insanla dansı yeniden başladı. Bu danstan gözlere yansıyan yoğun bir kızıllık, kulaklara yansıyan, tüm sesleri içinde eriten güçlü bir inlemeydi.

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2020/MART

2019 Yılının
KİŞİSEL BİR KİTAP OKUMA BİLANÇOSU-2

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Elbette 2019 yılının en önemli keşfi ve beni en çok heyecanlandıran kitabı Raoul Vaneigem'in Versus Yayıncılık tarafından 2009 yılında basılan ama benim 10 yıl gecikmeyle farkettiğim Dinin İnsanlıkdışılığına Dair oldu. Benden 97 puan aldı. Aslında 100 puanı hakeden bir kitap ama Vaneigem'in aşırı ağdalı dili yüzünden yazdıkları Türkçeye çevrilirken çok hafif bir tortu bile okumayı güçleştiriyor ve alacağımız tadı, süzeceğimiz anlamı zedeliyor.

Geçen ayki yazımda 2019 yılında okuduğum kitapların bir bilançosunu çıkartmaya başlamış ve daha çok beni hayal kırıklığına uğratan kitaplar üzerinde durmuştum. Bu yazımda 2019 yılında okuduğum kitaplar arasında çok beğendiğim kitaplardan söz etmek istiyorum. Kendimce 100 üzerinden yaptığım puanlamada birçok kitap benden yüksek puan almayı başardı. Tabii niteliği niceliğe dönüştürmek olanaksız bir çaba olsa da böyle bir puanlama işin eğlencesi oldu açıkçası.

1993 yılında haberdar olduğum Bukowski'nin kitaplarını 2019 yılında da tekraren okumayı sürdürdüm ve en yüksek puanları büyük ölçüde Bukowski'nin kitapları aldı.

BUKOWSKİ OKUMADAN DURAMAMAK

Her yıl sevdiğim yazarları tekrar tekrar okumayı bırakamıyorum. Bu yazarlar arasında Yalçın Küçük, Bukowski, Dostoyevski ve Paul Auster gibi yazarlar hemen aklıma gelenler. Bukowski'nin hepsi Parantez Yayınları'ndan çıkmış *Kapalı Bir Kapıdır Cehennem, Suda Yan Ateşte Boğul, Gülün Gölgesinde, Bir Tek Ben Miyim Böyle Yaşayan, Kimse Bilmez Ne Çektiğimi ve Sarhoş Çal Piyanoyu* adlı şiir kitapları benden 100 tam puan aldılar geçen yıl. Hepsini 25-30 kez okumuş olmama rağmen tekrar tekrar okumaktan bıkmadığım Bukowski'nin şiir kitapları bunca yıldır benim gözümde değerlerinden hiçbir şey yitirmediler. (Bunca yıldır defalarca okumama

rağmen tek bir Bukowski şiiri ezberlemeyi başaramadığımı belirteyim bu arada.) Bukowski'nin kadınlar, içki, kumar gibi konularda kötü bir ünü var ama çoğu okuyucu onun şiir kitaplarını okumuyor. Türkiye'de yazılan şiire göre çok farklı bir şiir Bukowski şiiri. Bu yüzden kabul edilmesi çok zor. Bir bakıma klasik resimlere alışmış bir izleyicinin Picasso ya da Klee'nin ya da Jean Michael Basquiat'ın resimlerini yadırgamasına benzer bir durum söz konusu. Bukowski'nin yukarda saydığım ve diğer şiir kitapları benden yine en yüksek puanı aldılar. Sanırım ömrümün sonuna kadar tekrar tekrar Bukowski'nin şiirlerini okumayı sürdüreceğim. Henüz hiç puan yitirmediler.

Bu arada geçen hafta Sub Yayınları, *Kenneth Rexroth, Charles Bukowski ve Edebiyatın Politikası* adlı bir küçük kitapçık çıkardı (Birinci Baskı, Şubat 2020). Hemen alıp okudum ve Bukowski hakkında çok da yeni bir şey öğrenemedim diyebilirim. Sadece Bukowski'nin ünlü olduğu 70'li yıllarda Amerikan edebiyat çevrelerinde çok da sevilmediğini bir kez daha görmüş olduk.

Sonuçta Bukowski'nin eserlerinin bir tür tükenmezliği, eskimezliği, gücünü koruyuşu söz konusu benim nazarımda. 2019 yılındaki okumalarımdan da aynı sonuç çıkmış oldu.

Bukowski'nin hepsini defalarca okuduğum şiir kitapları dışında benden 100 tam puan alan iki kitap daha oldu. Bunlardan biri yine bir tekrar okumaydı: Norman Mailer'in en ünlü kitabı *Çıplak ve Ölü*. 2. kere okuduğumda yine ilk okuduğumdaki kadar muhteşem bir roman olduğuna emin oldum. Sadece savaş değil, insan, yaşam, "diğer" insanlardan oluşan cehennemimiz ve otorite gibi kavram ve kategorilerle ilgili içeriğiyle çok büyük bir roman *Çıplak ve Ölü*.

2019 yılında benden 100 puan alan tek yeni kitap yıllardır televizyonda bize basketbol maçlarını anlatan Murat Murathanoğlu'nun anılarını anlattığı *Salondaki En Kötü Koltuk* (Mundi Yayıncılık) oldu. Spor temalı bir anı kitabı olarak benim çok hoşuma gitti. Spor deyince akla hep futbolun geldiği Türkiye'de (yıllar önce eleştirmen Fethi Naci'nin bile Türk romanının düzeyini Türk futbolunun düzeyi ile karşılaştırdığını da hatırlayalım bu arada,) insanlara basketbolu sevdiren en önemli isimlerden biri olan Murathanoğlu'nun bu kitabı bu gelişim sürecine ışık tutuyor. Çok beğendim.

SÖYLE BANA RAOUL VANEİGEM, NEDEN DEVRİM OLMUYOR?

Elbette 2019 yılının en önemli keşfi ve beni en çok heyecanlandıran kitabı Raoul Vaneigem'in Versus Yayıncılık tarafından 2009 yılında basılan ama benim 10 yıl gecikmeyle farkettiğim *Dinin İnsanlıkdışılığına Dair* oldu. Benden 97 puan aldı. Aslında 100 puanı hakeden bir kitap ama Vaneigem'in aşırı ağdalı dili yüzünden yazdıkları Türkçeye çevrilirken çok hafif bir tortu bile okumayı güçleştiriyor ve alacağımız tadı, süzeceğimiz anlamı zedeliyor. *Dinin İnsanlıkdışılığına Dair*'i okurken de böyle oldu. Ama dikkatli bir okuma ile Vaneigem'in yazdıklarının çok güçlü bir Kapitalizm eleştirisi içerdiği anlaşılabiliyor. Hatta Bukowski'nin çalışmak üzerine söyledikleriyle uyuşuyor söyledikleri. Ve bunu tarihsel bir bağlama oturtarak yaptığı için çok değerli bir eser ortaya çıkmış oluyor. Bence bu kitabın en önemli yanı sadece kapitalizme, sömürüye, çalışma ve tüketme fetişine yönelttiği eleştiriler değil, alternatif bir toplum düzeni olarak çalışmanın yerine oyunu koyması. En azından ben böyle anladım. Bizi yaşamın anlamı üzerine düşündüren birçok eser sayabiliriz ama Vaneigem'in yaklaşımı çok çok etkili. Bir paradigma kırıcı yanı var bu kitabın. Ben çok beğendim ve sadece Türkçe çevirinin kimi yerde okumayı güçleştirmesi yüzünden 100 yerine 97 verdim bu kitaba. Herkese öneririm. Öneririm de bu kitabı artık kimse piyasada bulamaz. Çünkü yok. Unutulmuş ve kaybolmuş eserler dünyasına göçmüş kitaplardan biri artık ne yazık ki. Bence çok daha yetkin bir çeviriyle yeniden basılmayı hak ediyor.

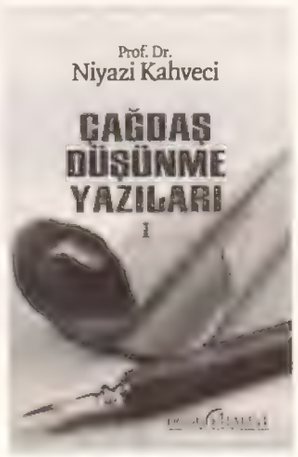

Yine geçen ay bir tesadüf eseri olarak Sel Yayıncılık, Vaneigem'in *Gençler İçin Hayat Bilgisi* adlı eserini de bastı. (Birinci Baskı, Şubat 2020). Henüz okumaya başladım. Vaneigem'in Marksizme uzaklığı yapıtlarına sinmiş durumda. Bu eserinde de bunun izlerini bulmak, daha doğrusu kokusunu almak mümkün. Daha ilk sayfalarda, ikinci baskıya yazdığı önsözden altını çizdiğim iki cümleye yer verebilirim:

"Eğer eski 'sömürücülere ölüm' çığlığı sitelerde artık çınlamıyorsa, çocukluktan gelen, daha ağırbaşlı ve daha az direngen bir tutkudan kaynaklanan bir başka çığlığa 'her şeyden önce hayat!' çığlığına yerini bıraktığı içindir." (Eylül 1991, s.9)

...

"Devrimler, dönüp durmalarının hızıyla kendini inkâr ederek, kendi üzerlerine dönmekten başka bir şey yapmamışlardır asla." (Eylül 1991, s.10)

Aslında Vaneigem bizi "Neden Devrim Olmuyor?" sorusunu sormaya da itiyor –ki bu da bir kitabı okumak için yeterli bir neden. Bence bu temel soru üzerinde ne kadar düşünsek az. Teorik olarak da güncel deneyimiz üzerine de söylenecek çok şey var aslında. Belki çok şey söylesek iyi de olacak. Vaneigem bu soru üzerinde düşünerek okunduğunda çok daha verimli olacak sanki.

2019'UN DİĞER GÜZEL KİTAPLARI

2019'da benden yüksek not alan ve herkese okuması için önereceğim diğer kitaplar ve aldığım küçük notlar şöyle:

KİTAP ADI	YAZARI (Editör)	YAYINEVİ	BASKI YILI ve BASKISI	SAYFA SAYISI	100 ÜZERİNDEN PUAN	NOTLAR
Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar	Stephen Hawking	Alfa Yayınları	Ocak 2019, Birinci Baskı	195	95	Birçok önemli felsefi ve fizikle ilgili soruya cesur yanıtlar veriyor.
Var Olma Notları	Taylan Kara	Hayal Yayınları	Ocak 2018, Birinci Baskı	187	90	Aforizmik denemeler toplamı diyebilirim. Ama ele aldığı konuların seçimi ve işlenişi açısından çok farklı bir bakış açısı sunuyor.
Gereksiz Bir Adamı Güncesi/ Öyküler	Ivan Sergeyeviç Turgenyev	İletişim Yayınları	1.Baskı 2018	523	90	Turgenyev'in Avcının Notları kadar içine çeken öyküler değildi ama yine de Turgenyev okuduğumuzda her zaman belli bir keyif almamız garanti.
Büyükelçi Morgenthau'nun Güncesi	Henry Morgenthau	Belge Yayınları	2.Baskı, Eylül 2017	317	90	Bir anı kitabından beklenenleri büyük ölçüde karşılıyor ve çok değerli ayrıntılara giriyor.
Politikada 45 Yıl	Yakup Kadri Karaosmanoğlu	İletişim Yayınları	8.Baskı, İstanbul, 2013	251	90	Çok doyurucu, açıklayıcı bir anı kitabıydı.
Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye	Ahmet Emin Yalman	Türkiye İş Bankası Yayınları	1.Baskı, Kasım 2018	347	95	Çok önemli bilgiler veren önemli bir kitap.
Dinin İnsanlıkdışılığına Dair	Raoul Vaneigem	Versus Yayıncılık	1.Baskı, Mart 2009	124	97	Çok aydınlatıcı, mükemmel bir eser. Sadece çeviri biraz daha iyi olabilirdi. 2. Kere okunmayı hakeden bir kitap.
İpek	Alessandro Baricco	Can Yayıncılık	1.Baskı, 1996	108	95	Kurgu ve anlatım çok iyiydi.
İslam, Laiklik ve Aydınlanma Savaşı	Taner Timur	Yordam Kitap	1.Baskı, Nisan 2019	270	95	Çok bilgilendirici bir kitap oldu. Anlatım ve kurgu da çok iyi.
Cumhuriyetin İlk Yılları-1	İsmet İnönü	Cumhuriyet Yayınları	1988 Kasım	180	90	İsmet İnönü samimi açıklamalar yapıyor bence. Satır aralarındaki bazı bilgiler de önemli.
Cumhuriyetin İlk Yılları-II	İsmet İnönü	Cumhuriyet Yayınları	1988 Kasım	112	90	Zaman zaman son derece değerli bilgiler var. Özellikle İsmet İnönü-Atatürk ve Kazım Karabekir ilişkileri açısından çok bilgilendirici bir eser.

Raoul Vaneigem, Guy Debord ile

2019 yılında okuduğum kitaplar hakkında çokça konuşmak mümkün. Kuşkusuz herkes kendi okudukları ile ilgili kendi değerlendirmelerini yapacaktır. Bu tür tablolar hem kitaplara olan ilgimizi daha canlı tutacaktır hem de bizi daha nitelikli eserlere yönelmemiz konusunda cesaretlendirecektir. Okuduklarımız hakkında küçük notlar almak son derece önemli. Umarım benim tablolarım ve notlarım yadırgatıcı gelmez.

2020'DEKİ İLK SÜRPRİZLER

2020'ye Yalçın Küçük Hoca'nın *Devlet ve Hürriyet*'ini okuyarak başladım. Mükemmel bir kitap. Henüz bitmedi ama şu an için 100 puanı hak ettiğini söyleyebilirim. Herkese okumasını öneriyorum. Böyle bir eseri ana dilimde okuyabildiğim için hem mutlu hem de gururluyum. Bitirince bu kitap hakkında daha uzun konuşmak istiyorum. (*Devlet ve Hürriyet*, Doğu Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı 2017)

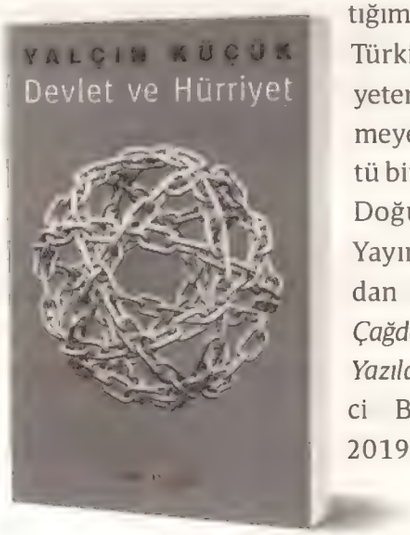

NİYAZİ KAHVECİ HOCA'NIN KİTAPLARI UFUK AÇIYOR

Niyazi Kahveci, bir ara Ahi Evran Üniversitesi'nde birlikte görev yaptığım ve bence Türkiye'de değeri yeterince bilinmeyen olağanüstü bir aydın insan. Doğu Kitabevi Yayınları arasından çıkan kitabı *Çağdaş Düşünme Yazıları*, (Birinci Baskı, Aralık 2019) kitabı açıp içindekiler kısmına baktığınızda bile size kitabı okumaya yöneltecek çok cesur başlıklar içeriyor. Böyle aydınlarımız varsa sırtımız yere gelmez ve karanlık aydınlığı yenemez. Kısaca bu kadarını söyleyebilirim.

AYBERK ERKAY ÇEVİRİSİ İLE STEPHEN KİNG OKUMAK

Ayberk Erkay Türkiye'nin yeni ve genç çevirmeni. Son zamanlarda adını nitelikli yayınevlerinin önemli eserlerinde çevirmen olarak giderek daha sık görüyoruz. Neredeyse yıllardır Bukowski'nin eserlerini Türkçeye çeviren Avi Pardo gibi efsane bir çevirmen olma yolunda ilerliyor. Bu kez adını pek duymadığım İnka Yayıncılık'tan adını çok duyduğumuz bir Stephen King öyküsü çevirisi ile karşımıza çıktı: *Siyah Takım Elbiseli Adam*, (İnka Yayıncılık, Birinci Baskı, Şubat 2020) pahalı ve özenli bir baskı. Kitapta Ana Juan'ın resimleri de yer alıyor. İlginç olan kitabın Türkiye'de bu tür kampanya yapılmayan ve reklam edilmeyen kitaplar için çok olağan olmayan bir biçimde 5.000 adet basılmış olması. Ben beğendim. 1996 yılında bu öyküsü ile Stephen King'in O. Henry Öykü Yarışması Birincilik Ödülünü almış olduğunu da ekleyelim. Öykünün sonunda Stephen King şöyle diyor bir yerde: "Bazen öyküler yazıya dökülmek için öyle bir yaygara koparır, öyle bağırıp çağırırlar ki çenelerini kapamak için oturup yazmak tek çözümdür." Bir yazar için çok hoş bir itiraf.

Ben de şöyle bitirebilirim: *Bazı kitaplar okunmak için öyle bir yaygara koparır, öyle bağırıp çağırırlar ki çenelerini kapamak için oturup okumak gerek onları.*

Hayatımızda okunacak kitapların hep var olması dileğiyle...

Taşlık Sahaf Kahve

■ MEHMET SERDAR

Taşlık Sahaf Kahve, benim ve gelen herkesin kendini iyi hissettiği bir mekân. İnsan nerede kendini rahat hisseder? Elbette görüşlerini özgürce ifade edebildiği alanda. Bilirse ki orada kendisini can kulağıyla dinleyen dost insanlar var. **Söyleyecek sözü olan, bir çalışması, bir tezi olan gelsin, sunumunu yapsın. Eleştirilere açık olmak koşuluyla kuşkusuz...**

İnsanın İstanbul gibi bir kentte yürüme mesafesinde bir sanat kültür merkezinin yakınında oturması ne büyük şans. Ama bir kültür mekânı piyangodan çıkmıyor elbette. Kuşkusuz bu tür olanaklar sanatın kültürün yaşamsal önemine inanan paylaşımcı insanların özverileriyle yaratılabiliyor.

Oturduğum semtte benim beş yıldır katılımcısı olduğum, sekiz yıldır faaliyet sürdüren bir sahaf kafe var. Sahibi Özkan Bey, tabelasında "Taşlık Sahaf Kahve" yazdırmış ama geçmiş olsun, kendisi bile "kahve" diyemiyor mekânına. Kafe sözcüğü artık gündelik kullanıma girdi. Sahaf Kafe'ye daha ilk girdiğim anda, ortadaki masanın üzerinde dizilmiş kitaplar, aynı dünyanın içinde olduğumuz işaretini verdi bana. Sonra Özkan Bey ve Saadet Hanım'ın dostça karşılamaları bu izlenimi pekiştirdi.

Kitapseverlerin gittikçe derinleşen bir açmazı var. Günümüzde kitap alma hızı, okuma hızından her zaman daha fazla. Üstelik kentte yaşayanlar için kitap okumak üzere ayrılan zaman gün içinde gittikçe azalıyor. Bir yandan da kalan ömür de kısalıyor. Oysa geçen kırk elli yıl içinde kitaplar çoğalmış, raflara, dolaplara, kutulara, kolilere sığmaz olmuştur. Mekânlara yayılmış, odaları, evleri doldurmuştur. Onlara bir çözüm bulmak gerekiyor.

KİTAPLIKLARDA OKUNMAYAN KİTAPLAR

Artık okuyarak raflardaki kitap sayısını azaltmak olanaklı değil. Ama kitap almayı durdurmak da olası görünmüyor. Başka yöntemler bulmalı. İkinci bir eve ya da bodrumda bir depoya koymak düşünülebilir ama insan kendini aldatmamalı, evden uzaklaştırılmış kitaplara bir daha dönülemeyeceği de çok açık. Bunu bilmek insana acı veriyor.

Kitabın varlık nedeni, bir an önce okunması ve içindekilerin paylaşılması. Okuyanların düşünce üretimlerine bir katkıda bulunması. Peki sonra, bir kitabı okuduktan sonra bazen onlarca yıl niye saklamak gerekiyor? Bir gün yeniden okunmaları olanaklı mı? Altı çizili satırlara bir daha bakmak, aslında çok keyifli de olsa, bu olasılık gittikçe azalmıyor mu? Sayıları gittikçe artan raflar dolusu kitabı, bu küçücük yeniden karıştırma olasılığı için mi alıkoyuyoruz? Söylemekten çekinmemeli, bir kitaplıkta okunmamış kitaplar, okunanlardan her zaman daha fazladır. Bu acı gerçek, kitapseveri sürekli bir suçluluk duygusu içinde tutuyor. Ne kadar çok okusa, bu duygudan kurtulamıyor insan. Okudukça, okuması gerektiğini düşündüğü kitap sayısı artıyor. Aslında kitabı saklama eğiliminde, ona karşı duyduğumuz suçluluk duygusunun da bir payı olmalı.

Yine de sayıları denetlenemez bir miktara ulaşınca, ayıklama gereği kaçınılmaz. Ama bunu yapmak, uzun bir hesaplaşama çabası gerektiriyor. Kuşkusuz kitaplar, olduğu gibi duruyorlar, ama onları okuyanlar sürekli bir değişim içinde. Kitapların okurun gözünde taşıdığı değerler de birbirine göre sıralanmaları da değişiyor.

Ayıklama sırasında kapağı açılmamış olanlar da gidebilir. Ne kadar ayıklama yaparsanız yapın denetlenebilir bir miktara inmiyorlar. Hemen arkasından yeni satın almalarla sayıları yine artacaktır. Her ayıklama girişimi, uzun hesaplaşmalar, kararsızlıklar da getiriyor. Dünyayı algılamanızla iç içe geçmiş, düşünce dünyanızın bir parçası olmuş kitaplar, sizin için çok özel değerdeler. Kitapsever olmayanların çok kolay anlayamayacağı bir durum bu. Ev halkı, yalnız sizin ilgi duyduğunuz konulara ilişkin kitaplarla kaplı duvarların bir an önce boşaltılmasını ister. Gitmesi istenen kitapların sizin için anlamı üzerine kafa yormaz. Kuşkusuz ortak alanlarda herkesin söz hakkı var. Kitapların işgal ettiği alanlar da dahil.

Bir sahafı çağırıp, onun kapıya dayadığı kamyonete kitapları yerleştirmek, bir eskicinin tezgâhına çama-

Özkan Bey'in soruna özgün bir çözümü var. Kitaplarını bu kıyıcı ve acımasız yöntemlerle yaban ellere bırakmaya gönlü razı olmamış. Bir sahaf dükkânı açmış, onları sergiliyor. Ama başkalarının getirdiği kitapları satın almıyor. Sergilediği ve satışa sunduğu, altmış yılı aşkın bir süredir biriktirdiği, hemhal olduğu kendi kitapları.

şır leğeni, plastik kova ve naylon ip karşılığı boca edip yığmaktan yine de daha iyi. Sahaflar, hiç olmazsa kitabın değerini bilirler. Onlar aracılığıyla kitapların başka değerini bilenlerin eline geçmeleri daha büyük olasılıktır.

YAZARLARLA SALI TARTIŞMALARI

Özkan Bey'in soruna özgün bir çözümü var. Kitaplarını bu kıyıcı ve acımasız yöntemlerle yaban ellere bırakmaya gönlü razı olmamış. Bir sahaf dükkânı açmış, onları sergiliyor. Ama başkalarının getirdiği kitapları satın almıyor. Sergilediği ve satışa sunduğu, altmış yılı aşkın bir süredir biriktirdiği, hemhal olduğu kendi kitapları.

Ama kitaplarını elden çıkarırken Özkan Bey'in içi gidiyor. Çok üzülüyor onlardan ayrılırken. Yıllar boyu birlikte olduğu dostlarını, kitap alıcısına uzatmadan önce bir süre yine geziniyor sayfalarında. Kitap üzerine anılarını, yazara ilişkin bildiklerini alıcıyla paylaşıyor. Yabancılaşmış bir alıcı satıcı ilişkisi değil bu. Sahaf kitapları zaten meta olmaktan kurtulmuş kitaplar. Onlar okuyucularının izlerini taşırlar. İlk sayfadaki bir tarih, bir ithaf ya da bir imza kitabı birden kişiselleştirir. Hele sayfalarda altı çizilmiş satırlar, insanı ayrıca meraklandırır.

Taşlık Sahaf Kahve'nin içine girince çok şaşırıyorsunuz. Bir kitap mabedi burası. Roman, deneme, şiir, sanat, siyaset, felsefe, kültür, tarih kitapları ve ansiklopediler... Müzik, resim, tiyatro, sinema kitapları... Ama her yer tıkış tıkış kitap değil. Cd'ler, uzunçalarlar, taş plaklar... Pikaplar, teypler, müzik setleri, çeşitli kuşaklardan radyolar...

Ortada çevresine on altı kişinin rahatça yerleşebildiği uzun bir masa var. Masanın üzerinde ise çeşitli kitaplar dizilmiş. Onları görünce Özkan Bey'le çok iyi iletişim kurabileceğimiz hemen anlaşılıyor. Çünkü bunlar yetmişlerin başından beri benim de elimden düşmeyen kitaplar. Üstelik benim belleğimden en az on beş yıl geriye gidenleri de var bu mekânda. Ellilerin ortalarına, Milli Eğitimin klasiklerine kadar.

Bu küçük kitap mabedinde haftada dört ayin, hayır, kültür etkinliği düzenleniyor. Salı akşamları bir sunum ve tartışma var; pazar günleri dışarıdan yeni kitabı yayımlanmış bir konuk konuşmacı. Bu etkinliklerin sürekli müdavimleri var.

Aynı kavramlara aynı anlamları vermek kolay değil. Anlaşmak için ortak bir geçmiş gerek. Kitap kuyumcusu Özkan Bey'in son dönem kitaplarında ise bir seyrelme görülüyor. Gözlerinde yaşadığı bir sorun, kitap alımını durduramasa da bir azalmaya yol açmış. Sık sık yaptığı "Benim okumam yazmam yok" esprisi, bütün taşlık sahaf sakinlerinin dudaklarında bir gülümseme yaratırken gözlerini de yaşartıyor.

Taşlık Sahaf Kahve, benim ve gelen herkesin kendini iyi hissettiği bir mekân. İnsan nerede kendini rahat hisseder? Elbette görüşlerini özgürce ifade edebildiği alanda. Bilirse ki orada kendisini can kulağıyla dinleyen dost insanlar var. Söyleyecek sözü olan, bir çalışması, bir tezi olan gelsin, sunumunu yapsın. Eleştirilere açık olmak koşuluyla kuşkusuz...

Sahaf'ın düşünsel yoğunluğunu Salı buluşmaları oluşturuyor. Her Salı sekiz buçuktan on bir buçuğa kadar sanat, edebiyat, kültür ve felsefe konularında uzun tartışmalar. Hiç de uzmanı olmadığımız, ama yoğun ilgi duyduğumuz sorunlarda derinlemesine konuşmalar. Bakın gecenin bu saatinde buradayız ve bundan da çok mutluyuz. Oysa gecenin bu vaktinde herkes elinde kumanda, televizyonun karşısında son nefesini vermek üzeredir.

Bu buluşmalara, bir katılan bir daha ayrılamıyor. Herkes burada. Çünkü kendilerini çok iyi hissediyor. Burada çok iyi konuşmacılar ve çok iyi dinleyiciler var. Konuşmak ve dinlemek için o saatte buradan daha iyi bir yer bulunabilir mi?

Taşlık'ta görüşler rahatça dile getirilebiliyor. Bu, herkese mutluluk veriyor. Özgür bir tartışma ortamı çok kolay bulunabilir bir şey değil. Söylenenleri dikkatle, can kulağıyla dinleyen, ne anlama geldiğini anlamaya çalışan, çarpıtmayan bir topluluk var Taşlık'ta.

Burada tartışma, katılımcı bir süreçte gerçekleşiyor. Elbette birbiri-

Sahaf'ın düşünsel yoğunluğunu Salı buluşmaları oluşturuyor. Her Salı sekiz buçuktan on bir buçuğa kadar sanat, edebiyat, kültür ve felsefe konularında uzun tartışmalar. Hiç de uzmanı olmadığımız, ama yoğun ilgi duyduğumuz sorunlarda derinlemesine konuşmalar. Bakın gecenin bu saatinde buradayız ve bundan da çok mutluyuz. Oysa gecenin bu vaktinde herkes elinde kumanda, televizyonun karşısında son nefesini vermek üzeredir.

Görüşüyle, bir topluluk önüne çıkmak sahaf katılımcılarına canlılık veriyor. Sürekli derli toplu olma gereği var süreçte. Kendinize çeki düzen vermelisiniz. Seçilmiş bir konu üzerine konuşurken dinleyicilerin dikkati, herkesi özenli olmaya zorluyor. İnsanı geliştiren bir etki bu.

mizden öğreniyoruz. Katılımcıların niteliği, buradaki yüksek tartışma düzeyini oluşturan asıl etken. Çünkü buradaki topluluk üyeleri, yaşamlarının olgunluk döneminde. Birikimleri en üst aşamada. Herkesin anlatacağı, aktaracağı bir deneyim birikimi var. Bu birikimler günün tartışmasına katılınca, çok verimli bir süreç gerçekleşiyor.

Yazma uğraşı içinde olanlar için bulunmaz bir mekân burası. Burada sunum yaparak yazdıklarını paylaşma olanakları var. Bu sırada konulara odaklanıyor yoğunlaşıyorlar. Sürekli düşünce bombardımanının yaşandığı bu zengin tartışma ortamında, yeni çağrışımlara, düşüncelere ulaşmak çok daha kolay.

EDİLGİNLİKTEN ETKİNLİĞE

Düşünsel aktarım, paylaşım ve alışveriş var Taşlık'ta. Herkesin paylaşılmak üzere katkısını sunması, çok keyifli saatlere yol açıyor.

Günlük yaşamda da çok sayıda bilgiyle, uyaranla karşı karşıyayız ama hiç de etkin ve katılımcı değiliz. Edilgin bir izleyiciyiz. Hep maruz kalan konumundayız. Ama Taşlık'ta her hafta bir konuya hazırlanmak, dinleyici olarak bile insanı diri tutuyor. Etkin ve üretken kılıyor. Aslında en çok da buna ihtiyacımız var.

Görüşüyle, bir topluluk önüne çıkmak sahaf katılımcılarına canlılık veriyor. Sürekli derli toplu olma gereği var süreçte. Kendinize çeki düzen vermelisiniz. Seçilmiş bir konu üzerine konuşurken dinleyicilerin dikkati, herkesi özenli olmaya zorluyor. İnsanı geliştiren bir etki bu. Siyasi parti kolu, sivil toplum örgütü, dernek, enstitü, belediye kuruluşu da değil bu mekân. Burası yalnızca bir sahaf kafe. Küçük bir mucize.

Biz okurlar, kitabı kutsal bir nesne sayarız. Aydınlanma geleneğidir bu. Toplumda çoğunlukla kahvede kâğıt, tavla ve okey oynayarak geçirilen zaman burada sanat, kültür ve hayat üzerine konuşularak geçiriliyor. Başkaları bütün zihinsel enerjisini televizyonda kanal kanal dolaşıp siyasi tartışmaları izleyerek tüketirken biz burada bu kadar insan ne arıyoruz? Biraz iddialı bir yanıt ama bence hayatın anlamını, gizini. Birçokları evde uykuya teslim olmak üzereyken, bizim canlılığımız artıyor, kafamızın çalışma hızı katlanıyor, düşüncelerimiz boyutlanıyor.

Taşlık Sahaf Kafe'de raflar dolusu kitabın önünde bir yandan da eziliyor insan. Bunların hepsini okudunuz mu Özkan Bey? Çokları bu soruyu sorarlarmış. Taşlık Sahaf'ta daha da mutlu olmanın bir yolu ise bu kitapların arasına, insanın kendi yazdığı kitapları da koyabilmesi. Aramızda böyle bahtiyarlar da var, böyle giderse daha da çoğalacaklar...

ÇAĞDAŞLARIMA RETRO ROMAN

Deve Boku Savaşları, İnci Gürbüzatik, Epsilon Yayınları, 2018, İstanbul

"Deve Boku Savaşları", kendi üslubumla nitelendirecek olursam "Retro Roman" diye uydurduğum bir kategoriye girecek özelliklere sahip. **Kitap adeta yaşamayı arzuladığım yıllara ışınlıyor beni.**

Hayattaki en büyük tutkusu eski dönem elbiselerinin satıldığı kıyafet dükkânlarında, semt pazarlarındaki vintage giysi tezgâhlarının önünde saatlerce nostalji kolleksiyonerliği yapıp 50'li, 60'lı yılların aurasını hücrelerinde hissetmenin açlığı ve özlemi içinde yaşamak olan, çağına, çağdaşlarına yabancı, zaman makinesinin icadını sabırsızlıkla bekleyen birinin eline bu roman geçiyor. İnci Gürbüzatik'in son kitabı. Bir dönem romanı "Deve Boku Savaşları". Kendi üslubumla nitelendirecek olursam "Retro Roman" diye uydurduğum bir kategoriye girecek özelliklere sahip. Kitap adeta yaşamayı arzuladığım yıllara ışınlıyor beni.

Roman ağırlıklı olarak üç karakter ekseninde ete kemiğe bürünüyor. Ayten, kanına hiç aşk karışmamış bir çocuk gelin. Seven kadınların tesiri altında oldukları arzuyu, ihtirası tatmamış kadınlardan. Sevdanın tılsımı hiç kuşatmamış yüreğini Ayten'in. Aşkın hangi renge çaldığını, kokusunun en çok hangi çiçeğe benzediğini aşk romanlarından, tefrikalardan öğrenen, mecmuaların yapraklarına sıkışan mürekkebe bulanmış aşk kırıntılarıyla beslenen mutsuz bir kadın.

Sevmeyi, sevişmeyi, kadın olmayı bu beyaz dizilerden öğrenmedi mi, baba ve ağabey baskısıyla, rızaları alınmadan gelin edilen ninelerimiz, annelerimiz? Kapağında dudağı nemli, şimdilerde botokslu, şehvetle bakan gözleriyle alımlı kadınların ve kadın ruhunun sırrını çözmüş, vahşi erilliklerine hiçbir kadının karşı koyamayacağı tutkulu adamların resmedildiği romanlar. Ayten böyle adamların benzerleri tarafından tapılacak denli sevilen ve arzulanan, o baba ve ağabey baskısından, toplumsal normlardan, ahlaki tabulardan azade güçlü kadınlardan biri olamayışından kocası Vural'a ve romandaki tek masum çocuk karakter olan oğlu Coşkun'a karşı öfke yüklü. Kocasına karşı soğuk, küçümseyici ve sevgide cömert olmayışı bu yüzden. Rızası alınmadan, küçük bir kız çocuğu denilecek yaşta ataerkil düzenin, gelenek ve göreneğin Vural'a kurban ettiği bir kadın.

Vural, Karısı Ayten'in güzelliğine duyduğu hayranlık yüzünden, ona konforlu bir yaşam sunmak uğruna şoförlük yapan, karısına alafranga bir dünya inşa etmek için didinip duran silik bir karakter iken birden anlatıda bir şekil değiştirene dönüşüyor.

ÇÖZÜMSÜZ EVLİLİK DÜĞÜMÜ

Roman nostaljik öğelerle birlikte klasik anlatının bazı güzel klişelerini barındırmakta. Karısını seven bir adamken birden bir hayat kadını Feride'ye vurulmasındaki eski Yeşilçam lezzetini çok sevdim. Karısının şefkatsizliği yüzünden Vural'ın bir melek kadar ipeksi ruha sahip "kötü kadın" Feride'nin anaç kollarına sığınması, Ayten'in sevgisizliği, hoşgörüsüzlüğünün abartılılığı okuru, Vural'ın sadakatsizliğine neredeyse sempati duymaya kadar götürüyor. Sahip olduğu her şeyi havai, fettan ve açgözlü karısı Ayten'e bırakacak ve Feride'yi mimlenmişliği, lanetlenmişliğiyle sevecek derken, tam tersi oluyor.

Ve nakarat aynıdır; adam yaptığı bu ufak kaçamaktan sonra güzel ve iffetli karısının kıymetini anlar, onu seven eşine ve çocuklarına geri döner ve bir roman daha burada bitmiş olur ve kıssadan hisse budur diyemeyiz. Çünkü romanda cereyan eden vaka ve durum toplumumuzda kadın ve erkeğin sosyo-kültürel açıdan hangi durumlarda birbirinden avantajlı, öncelikli ya da dezavantajlı olduğunu hatırlatıyor. Erkeğin sadakatsizliğinin kabul edilebilirliği ve normalleştirilmesinin kadının ekonomik bağımsızlığının olmayışından ileri gelmekte oluşu gibi... Deve Boku Savaşları'nın bu bağlamda okurda farkındalık uyandıran özellikler taşıdığını belirtmeliyim.

HERKESİN HERKESLE SAVAŞI

Gelenek, görenek ve cinsiyet rollerine koşulsuz itaat etmenin olumsuz sonuçlarını sergilemiş. Yazar kadını nesneleştiren toplumsal ikiyüzlülüklerimize eleştiri getirmiş.

Konusu 1950'li yıllarda geçen roman dönemin siyasi atmosferini de okuyucuya hissettiriyor. Adnan Menderes'in Amerikancı politikalarını, DP'nin iktidarda olduğu yılların toplumsal değişmesini, Kore Savaşının etkilerini arka planda görebiliyorsunuz.

Savaş silahlarının ve savaşın, iki farklı mahallede oturan çocukların birbirine fırlattığı kurumuş deve boku topları metaforuyla anlatılması romanın edebi değerinin çıtasını yükseltiyor. Sonuç olarak savaş atmosferinin hüküm sürdüğü bir Türkiye'de Ayten'in kocasını kaptırmak istemediği Feride'yle, Vural'ın kendi bireysel zaaflarıyla ve karısı Ayten'in sevgisizliğiyle, Feride'nin ise makus yazgısıyla harbettiği ve deve boku yağmuruna tutulduğu, sonunda aldatıcı zaferlerin galiplerinin sahte sevinçlere boğulduğu bir roman "Deve Boku Savaşları"...

■ **YEŞİM ZUHAL YOLCU**

HASAR TESPİT ÇALIŞMALARI

■ HASAN ÇAPİK

yürek özlem torbası ve öyle ağır ki
şaşıyorsun, bu nasıl yaşanmamışlık

acemi avcısıydın sen de şu hayatın
nereye olta atsan boynundu çektiğin

yönetmeni yoksulluk olan bir senaryoda
bağladığından beri ayaklarını ekmekle

düş salkımından koparamazsın tanecik
horoz gibi sevinçle karşılamazsın günü

ve petrole bulanmış martı çırpınması can
her şeyden ürken göçmendir yeryüzünde

yaşamak karaltı gibi geçtiğinden ömrünü
yeryüzüne sümkürülmüş sayarlar seni

yeryüzüne sümkürülmüş sayarlar seni
aktığını bilip akışı sorgulamadığından

Yaz Okulu

ÖZLEM ABLA

■ EVİN OKÇUOĞLU

Daha önce de başka bir olay dikkatimi çekmişti. Bir öğrencinin saçını okşamak için başına elimi uzattığım sırada aniden başını bir refleksle kaçırmıştı. **İrkilerek bana bakan kara gözler, o yaz bana çok şey öğretti. Ona vuracağımı sanmış olmalı...**

"Onun annesi orospu" sözü sınıfta çınladığında bir an sanki beynim durdu. Sonra hızlı bir tarayıcı çalışmaya başladı. En uygun yanıtı saniyeler içinde bulup vermem için yıldırım hızında düşünceler aktı. Sonunda yanıtı buldum. Sakin bir sesle, "Olabilir... herkesin annesi özeldir," dedim.

Düzenlediğim yaz okulunda İngilizce dersindeyken başıma gelen bu olay beni derinden etkiledi. Üzerinde düşünmeme neden oldu.

O yaz okulumuzun şimdiye kadarki yaz okullarından farkı, anneli babalı okul çevresinden gelen çocuklarla bitişikteki yetiştirme yurdu çocuklarının bir arada olmasıydı. Yetiştirme yurdu öğrencilerinin Antalya'daki kamptan dönmeleri ile iki hafta boyunca sakin bir şekilde yürüyen yaz okulumuz bir anda bir karmaşanın içine düştü. Yaş gruplarına göre yeni katılanları sınıflara dağıttık. Müzik, resim, Türkçe, İngilizce dersleri yanı sıra satranç da oynuyorlardı.

Bizim yaz okulu kurallarımız derneğimizin ilkeleri doğrultusunda oluşmuştu. Öğrencilerimiz hem eğleniyor hem de öğreniyordu. Özellikle zorlama, bağırma, vurma veya ceza verme yoktu. Herkes olumlu ve sevecendi. Eğitmenlerimiz Eğitim Fakültesi öğrencileri veya öğretmenler bazen de lise mezunu dernek üyesi annelerdi. Amacımız yaz boyu çocukların sokak avareliğinden kurtularak verimli zaman geçirmeleri ve kendilerine sunulan ortamda gelişmelerine katkıda bulunmaktı.

Gelin görün ki, okulun yönetiminde üstesinden gelemediğimiz sorunlar oluştu. Öğretmenlik yıllarım boyunca hiç karşılaşmadığım bir kitle ile karşı karşıya idim. Öğretmenlerim ikiye bölünmüştü; yetiştirme yurdu öğrencileri ayrı eğitilmeli diyenler ve hepsi birlikte eğitilmeli diyenler

gruplaştı. Veliler ve çocukları küfürlü kaba davranışlı öğrencilerden yakınıyordu, buna karşılık yetiştirme yurdu çocukları da bizim suçumuz ne, bizi hep dışlıyorlar diyorlardı. Yaşı küçük olanlar tokyolarını da çıkarmış yalınayak yere basıyor, sıraya değil duvar diplerine yere oturuyorlardı.

Bütün bu karmaşa içinde öğretmenler odasında her gün görüştüğümüz bir eğitmen abla, Özlem Abla vardı. Zamanından önce kapatmak zorunda kaldığım bu yaz okuluna o damgasını vurdu.

Özlem Abla sınıftan çıkınca onunla birlikte çevresini saran öğrencilerle birlikte odaya geliyor, koltuğuna oturunca da çocuklar çevresini sarıyordu. Kimisi tepesinden eğiliyor saçını okşuyor, kimisi kucağına çıkıyor, kimisi koltuk yanlarından uzanıp koluna dokunuyor, bir şeyler soruyordu. Özlem Abla hiçbir şekilde onları terslemiyordu. Sorularına sakince yanıt veriyor, gülümsüyordu. Sanki bir melek inmiş de tüm çocuklara sınırsız, koşulsuz sevgi ırmağından sevecenlik akıtıyordu.

Özlem Abla öğretmenler arasındaki tartışmaya da hiç girmiyordu.

Belki de daha okulundan mezun olmadan bütün öğrendiklerini aşan bir şekilde doğaçlama bir içtenlikle davranmaktaydı.

Derste kulağımda çınlayan o sözlerin nedenine dönersek; yetiştirme yurdundan bir kız öğrencimizin her anlattığımı, öğrettiğimi çabucak kavradığını görmüştüm. Onun daha da gelişmesine katkısı olur düşüncesiyle "teneffüste gel de sana yardımcı kitaplar vereyim," dedim. Sözlerim biter bitmez başka bir kız sınıfta şok yaratan o sözü söyledi. "Onun annesi orospu!" Demek ki normalde belki de hiç sorun olmayacak bir özel ilgi yetiştirme yurdu çocukları açısından sorun olabiliyordu. O öğrencimiz, bir şekilde çekememezlik duygusuyla o sözleri söyleyivermişti. Benim durumu düzeltme çabasıyla söylediklerim ve dersin akışını sürdürüşüm ile teneffüse vardık. Kendi açımdan bu bana ders oldu. Olumlu anlamda bile olsa birisini öne çıkarmak ayrımcılık gibi algılanıyordu.

Daha önce de başka bir olay dikkatimi çekmişti. Bir öğrencinin saçını okşamak için başına elimi uzattığım sırada aniden başını bir refleksle kaçırmıştı. İrkilerek bana bakan kara gözler, o yaz bana çok şey öğretti. Ona vuracağımı sanmış olmalı... Eğer bir ödülmüş sanıp bir kişiye diğerlerinden farklı bir tutum takınırsanız sınıfın diğer kalan kısmına bu bir cezadır. Okşayacaksak hepsinin saçlarını okşamalıyız. Ayrıcalıklar acıtıcı oluyor.

Herkes dersini aldı mı bilmem ama o yıl yaz okulu sonrası yetiştirme yurdundaki bir öğretmen kızımız ile görüşme fırsatım oldu. Ondan öğrendiklerim çok ilginçti. "İnanır mısınız hoca hanım, akşamüzeri oluyor, herkes elinde bir jeton, Özlem Abla'ya telefon kuyruğunda! Dolap kapaklarında Özlem Abla fotoğrafları..."

Özlem Abla bir idol olmuştu... Belki de tek kazanımımız buydu. Öğrenciler en çok ihtiyaçları olan güven duygusu ve sevgiyi almışlardı. Kendi payıma ben gereken dersimi aldım.

Çocukların ayrı mı birlikte mi yetiştirilmeleri konusunda yine de kafam karışıktı. Deyim yerindeyse yaşadığımız bu fiyasko sonrası yardım almam, birilerine başvurmam gerekiyordu. Deneyimli bir psikoloğun konferansında yaşadığım bu olayı kısaca özetledim. Sorumu sordum. Çalışmamızın başlıca hatası, kısa sürede çok beklenti içinde olmamızdı. Hem yazar hem de psikolog olan hocamız köy enstitülerinden de söz ederek bana bir kitap önerdi. Anton Makarenko'nun Yaşam Yolu adlı eseri...

Sempé

Türk Romanında KADININ HÜRRİYETİNDEN SAHNELER

B. SADIK ALBAYRAK

Daha ilk romanımız sayılan "Taaşşuk-u Tal'at ve Fitnat"ın ilk sayfalarında, kadının ikinci sınıf insan oluşunun, evliliği özgür iradesiyle yapamayışının sorunları ortaya konur. **Kadın ile erkeğin toplumsal yaşam içinde bir arada olamadığı bir toplumda, Talat pencereden görerek âşık olduğu Fitnat'la buluşmak için kadın kılığına girmek çaresizliğine katlanır.**

Akp iki yüz yıllık insani bütün hürriyet ve kazanımlarımızı elimizden alma programının partisidir. Yaptığı her işte, çıkarttığı her yasada, açtığı her imam hatipte, diktiği her gökdelen ve sarayda, döktüğü her kilometre asfaltta bu programın bir adımı gizlidir.

İki yüz yıllık kazanımlarımızın ilk yüz yılının sonunda Cumhuriyet yer alıyor. Yüz yıllık bir laikleşme, kadının kölelikten kurtulması, tebaanın yurttaş yapılması mücadelesinin ürünüdür. Cumhuriyeti kuran kuşakların oluşmasında etkide bulunan çok değerli bir edebiyatımız vardır. 19. Yüzyılın Türk edebiyatı daha doğuşuyla bu savaşımın içine dalmıştır. Şiirle, romanla, tiyatroyla, günlük gazeteyle Osmanlı toplumunu dönüştürecek insanların yetişmesinde belirleyici olmuştur.

Daha ilk romanımız sayılan "Taaşşuk-u Tal'at ve Fitnat"ın ilk sayfalarında, kadının ikinci sınıf insan oluşunun, evliliği özgür iradesiyle yapamayışının sorunları ortaya konur. Kadın ile erkeğin toplumsal yaşam içinde bir arada olamadığı bir toplumda, Talat pencereden görerek âşık olduğu Fitnat'la buluşmak için kadın kılığına girmek çaresizliğine katlanır.

Henüz 22 yaşındaki romancı Şemseddin Sâmi'nin aşkla ilgili görüşlerinin eşitlikçi oluşu şaşırtıcıdır: "Çünkü, aşk doğal bir emirdir ki insanoğlunun her bir kısmında, yani erkeğinde dişisinde, ufağında büyüğünde, çocuğunda yetişkininde, gencinde yaşlısında, yoksulunda varsılında, akıllısında kalınkafalısında, bilgininde bilisizinde, uygarında yabanında ortaya çıkar. Herkesin gönlü aşkla yoğrulmuştur."(Şemseddin Sâmi, Taaşşuk-u Tal'at ve Fitnat, günümüz diline uyarlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul 2005, s.33) Yıl 1873'tür ve romanda, Talat'ın annesi Saliha Hanım, annesinden şunu duymuştur: "Babalarımız, istedikleri adamlara bizi hediye verircesine verirler. O adamların tabiatını sormazlar. Biz o adamlar ile geçinecek miyiz? Orasını hiç düşünmezler." (s.39) Saliha Hanım, annesinin sorgulayıcı kişiliğinin ona kazandırdığı bilinçle, okul sıralarında sevdiği Rifat'la evlenebilmek için direnmiş ve kazanmıştır. Oğlu Talat'ın âşık olduğu tütüncünün kızı Fitnat, onun kadar güçlü olamayacaktır.

TAAŞŞUK-U TAL'AT VE FİTNAT'TA AŞKIN ANLATIMI

Bu ilk roman bir erkekten çok, bir kadının romanıdır. Fitnat, Talat'tan çok daha güçlü ve olgun çizilmiş izlenimi veriyor. Yirmi iki yaşında bir erkek yazarın, Fitnat'ı bu kadar iyi yazması olağanüstüdür. Bu kitabın, roman sanatının bunca gelişmesinden sonra zayıf ve çocuksu kalması anlaşılabilir, ancak aşk üzerine gözlemlerinin hâlâ taze ve yaşamsal olduğu söylenebilir. Şemsettin Sâmi, Talat'ın cumbada gördüğü bir kadın gölgesine âşık olduktan sonra durumunu şöyle anlatır: "Tütünü aldı; giderken bir daha cumbaya baktı. Gördüğü şey, öncekinden daha bir kat güzel göründü. Zavallı çocukcağızın o vakte kadar öyle bir güzel görüp sevdiği yoktu. Böyle bir aceminin gönlü ne kadar kolay etkilenir, mâlûm ya. Tal'at, Bayezit'e doğru çıktı. Ama, zihni oradan ayrılamıyordu. Tütüncünün cumbası imgeleminde belirdikçe beliriyordu. Kaleme gitti, yine bu düşüncelerle meşguldü. Kalemden dönerken, tütünü tükenmemiş idiyse de, yine kırk paralık tütün aldı; cumbaya baktı: Yine aynı şey. Evine gitti, aklı yine onunla meşgul. Yatağa yattı, uyku yok. Bir düziye düşündü. Bir sevindi, bir üzüldü. Kararı kalktı, bir yerde duramadı. Sabahleyin evinden çıktı, tütüncüye uğradı. Tütünü varken bir daha tütün aldı. Cumbanın durumu dâimâ o. Nihayet bir kaç gün böyle gitti." (s.76-77) Penceredeki kızı görebilmek için her fırsatta tütüncüye koşan Talat, Fitnat'a yakın olabilmek için ferace ile yaşmağa bürünecek ve kendisini Talat'ın kızkardeşi Râgibe olarak tanıtarak evine girmeyi başaracaktır.

Şemsettin Sâmi, Talat'ın anasının öyküsünden başlayarak, sorunu toplumsal bir çerçevede ele alır. Kişilerden çok, kişileri yetiştiren, şartlandıran koşullar, kadın erkek arasındaki toplumsal duvarlar, trajedilerin kaynağı olmaktadır. İlk değiştirilmesi gereken, toplumsal koşullardır. Romanlar değişimin yollarını ararlar.

Şemsettin Sâmi, ilk romanla toplumun yarısını oluşturan kadının tutsaklığını ortaya koymuş, okuruna kadının özgürleştirilmesi programını açıklamıştır. Geneli göstermiş, onun içindeki özeli, Talat ile Fitnat'ı anlatarak, sorunun ortaya çıkardığı trajediyi sergilemiştir.

Yazarın kişilerine iyi adam-kötü adam karşıtlığı içinde bakmadığını da söyleyebiliriz. En olumsuz tiplerden Hacıbaba bile, kızının iyiliği için onu zengin adamla evlendirmek ister. Yazar, Talat'ın anasının öyküsünden başlayarak, sorunu toplumsal bir çerçevede ele alır. Kişilerden çok, kişileri yetiştiren, şartlandıran koşullar, kadın erkek arasındaki toplumsal duvarlar, trajedilerin kaynağı olmaktadır. İlk değiştirilmesi gereken, toplumsal koşullardır. Romanlar değişimin yollarını ararlar.

Toplumsal değişmenin rüzgârı, Hacıbaba'nın kafeslerle donatılmış evinin içine kadar işler. İstanbul'da çeşitli gezinti yerleri ortaya çıkmıştır. Buralarda yürüyüşe çıkan erkekler ve kadınlar, birbirlerini görmek, gizli buluşmaların pusulalarını vermek, kadın-erkek aşkının yaşanabilmesi için olanak bulmuşlardır. Kızının da buralara gidebileceği olasılığı Hacıbaba'nın homurtulu tepkisini çeker. "Bizde şimdi edep kalmadı, nâmus kalmadı. Senin seyir yerleri dediğin yerler rezâlet yerleridir. Edepsizler, ırsızlar mahalleridir. Öyle yerlere kız gönderilir mi?" (s.92) Kâğıthane, Veliefendi, Çamlıca kadın erkek rastlaşmalarının, aşk için buluşmaların 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ilk mekânlarıdır.

RENGÂRENK FERACE VE BOYALI YÜZLERİYLE KADINLAR

Bir başka ilk roman, aynı yıllarda yazılan ve yayımlanan Namık Kemal'in "İntibah", Uyanış romanı da bu buluşma yerlerinden Çamlıca'nın anlatımıyla başlar. "İstanbul denilen güzellikler toplamındaki her türlü benzersiz yeri bir bakışta gösterecek bir nokta ise Çamlıca'dır; Boğaziçi'nde bir büyük orman ya da bir küçük körfez yoktur ki Çamlıca'nın ayağı altında olmasın." (Nâmık Kemal, İntibâh Sergüzeşt-i Ali Bey, Hazırlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul, 2003, s.43)

Namık Kemal'in roman kişisi Ali Bey de, çekimine kapılacağı güzeli Çamlıca gezmelerinden birinde bulur. Yazar ona ağırbaşlı ve yaşıtlarından değişik bir kişilik çizer. İlk gezmelerinden birinde Ali Bey, saf doğa güzellikleriyle sarhoş olurken, öteki erkekler kadın güzelliğinin peşindedir. "Ali Bey, bir süre çeşmenin başında oturarak doğanın rengârenk nice yüz bin güzelliğini; beriki beylerse, rengârenk ferâce ve boyalı yüzleriyle gezi yerini, ağaçları baştan aşağı çiçeklerle donanmış da rüzgâr estikçe öteye beriye salınmaya başlamış bir bahçeye dönüştüren hanımların işveli gezintilerini seyrederek, saat yedi buçuk sekize kadar eğlendiler." (s.55) Saf ve deneyimsiz Ali beyin olgun orospu Mahpeyker'e âşık olmasından sonra değişen hayatı ve çöküşe sürüklenişi İntibah'ın konusunu oluşturur. Bu romanda da Namık Kemal'in yazmak istediğinin ötesinde, bağımsız olmaya çalışan, aşkının hakkını arayan bir kadın, Mahpeyker vardır. Namık Kemal, onu Ali beyin çöküşünün bir nedeni olarak göstermeye çalışır, onun karşısına seçenek olarak uysal, boyuneğici, cariye Dilaşub'u çıkarır. Ama gerçeklik Namık Kemal'in öznel isteklerini boşa düşürür. Ne kadar Dilaşub'u övmeye çalışsa da, Mahpeyker, güçlü kişiliği, azçok bağımsız varoluşuyla onu yalanlamaktadır.

İntibah'ta da Osmanlı toplumunda kadın sorunun iki cephesi ortaya konmuştur. Bedenini satarak yaşamak zorunda kalan bir kadın gerçeği vardır. Köle olarak, cariye olarak alınıp satılan, iradesi ve kişiliği hiçlenen bir başka kadın gerçeği daha vardır.

ESİRLİĞİN EN BÜYÜK HÜRRİYETİ

Daha sonra "Sergüzeşt"te, 1889, Sâmipaşazade Sezai, Kafkasya'dan çocuk yaşta kaçırılışından başlayarak, İstanbul'da yetişen bir ev kölesinin, cariyenin acı romanını yazacaktır. Romanda cariyenin satışını kayda geçiren bir senet düzenlenir: "Çerkezü'l-asl, dokuz yaşında kul cinsi bir esireyi ilelü'l-eskâmdan sâlim olarak Harput Mal müdir-i sâbıkı Mustafa Efendi'nin haremine kırk aded lirâ-yı Osmânî mukabilinde füruht ettiğimi mübeyyin işbu senedim bi't-tahrir hanım-ı mümâileyhâya teslim kılındı."[1] (Sâmipaşazade Sezai, Sergüzeşt, günümüz diline uyarlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul 2005, s.33) Sezai'nin roman kişisi cariye Dilber, evin delikanlısı Celâl beye âşıktır, ondan karşılık da görür. Ama Osmanlı düzeni, bırakın cariyeyi, Fitnat'ta olduğu gibi, köle olmayan kadına bile aşkı yasaklamaktadır.

Bu düzen, "insanlık kalbini tanımayanların acımasız elleri"yle yürütülür. Her anında insanlığa kast eden korkunç cinayetler saklıdır. Sezai, ağlayan esiri şöyle konuşturur: "Ağlamak esirliğin en büyük hakkıdır. Biz o hürriyete sahibiz!" (s.101) 19. Yüzyıl Türk romanı, ağlamak hürriyetinden başka bir hürriyeti olmayan bir halkı, insani hürriyetlere kavuşturmak için çabalayan bir edebiyattır. Okura kulluktan kurtuluşun, insan oluşun umut ve öfkesini aşılar.

TOPLUMBİLİM, FELSEFE, EDEBİYATLA İLGİLENEN HANDAN

Romanda kadının hürriyet arayışına 20. Yüzyılın başında "Handan"la, 1912, Cumhuriyete giderken, bir kadın romancı büyük bir katkı yapacaktır. Halide Edip Adıvar, erkeklerle her alanda, toplumu değiştirme savaşımında da eşit bir kadın peşindedir. Mektup biçiminde yazılmış romanda, Refik Cemal Server'e mektubunda eşinin bilim ve felsefeye ilgisiz oluşundan yakınır: "Yalnız Neriman'ı biraz mütalaalarıma bîgâne buluyorum. İçtimaiyattan sıkılıyor, tarihi az seviyor, hele felsefe okusam açıktan açığa uyuyor. Edebiyatı çok az seviyor (...)" (Halide Edib Adıvar, Handan, Özgür Yayınları, Ekim 2005, İstanbul, s.22) Daha da önemlisi, toplumsal sorumluluk duyan erkekler, kadınlardan da ortak duyarlık beklerler. Refik Cemal yakınmasını şöyle sürdürür: "Memleketin hayatından –ne kadar elim, ne kadar siyah ne kadar inkıraza (çöküşe) müheyya (hazır) olsa- bîhaber. Beni o kadar çok işgal eden bu muazzam fakat ümitsiz şeye onu iştirak ettiremiyorum." (s.22)

Sevdiği kadının, anaları gibi olmasını istemeyen yeni bir ilerici kuşak doğmuştur. Refik Cemal, kadınların da bu kuşağın bir parçası olmasını ister: "Çarkları artık levsten (pislikten), ihmalden ve kan pıhtılarından dönmek istemeyen ve belki bir gün zordan kırılacak olan bu memleketin makinesini görmüyor. Kendi yeşil ve sakit yuvasının haricinde bir şey bilmek istemiyor. Anaları, büyük anaları gibi burada sakit yaşayıp ölürken etrafında bütün bir ırkın, bütün bir mülkün döküldüğünü, sefaletten, her türlü fena ve çaresiz dertten döküldüğünü duymuyor bile. Bilmem neden bunun aksini istiyorum ben de? Onu hangi kadın bilecekti?" (s.22) Bu yeni kuşak kadını Handan temsil edecektir. Bilim ve felsefe öğrenen, toplumsal sorunların acısını duyan ve değişmesi için mücadeleye girişen kadının ilk örneklerinden biridir o.

Handan'la, kişiliğini kazanmak, aşkının hürriyetini elde etmekle yetinmeyen, memleketin bütün sorunları için dertlenen ve değiştirmek için eyleme geçen bir kadın tipi doğmuştur. Handan'ı, devrimci öğretmeni

İntibah'ta da Osmanlı toplumunda kadın sorununun iki cephesi ortaya konmuştur. Bedenini satarak yaşamak zorunda kalan bir kadın gerçeği vardır. Köle olarak, cariye olarak alınıp satılan, iradesi ve kişiliği hiçlenen bir başka kadın gerçeği daha vardır.

19. Yüzyıl Türk romanı, ağlamak hürriyetinden başka bir hürriyeti olmayan bir halkı, insani hürriyetlere kavuşturmak için çabalayan bir edebiyattır. Okura kulluktan kurtuluşun, insan oluşun umut ve öfkesini aşılar.

Nâzım etkilemiştir. Refik Cemal, Neriman'a yazdığı mektupta aradığı şeyleri Handan'da bulduğunu söyler:

"Handan'la her şeyi konuştuk Neriman. Senin uykunu getiren içtimaiyat, iktisat, felsefe ve hatta politika, her şeyi konuştuk." (s. 36) Çalışan, öğrenen, tutkulu bir kişiliği olan Handan, Neriman'a yapacaklarını şöyle anlatır: "Fakat ben de, Neri, çalışacağım, çalışacağım. Parlak ve meşhur olmazsam bile, hiç olmazsa insanları hiç kimsenin sevemediği bir şefkat ve fedakârlıkla seveceğim. Bu karanlık ve bedbaht memleketin başından başına dolaşarak benden evvel gelen büyük ve güzel ruhların insanlara mirası olan şeyleri memleketimin insanlarının ruhuna akıtacağım ve ruhum bütün arzuları ve kabiliyetleri ile memlekete dökülecek. Sonra ruhumu alanlar da onu kendi ruhlarıyla daima bir nesilden ötekine verecekler, ben de her nesil yükselip büyüdükçe büyüyüp yükseleceğim. Fakat beni, büyük ruhların teranelerini ve büyüklüklerini memlekete ilk defa kendi ruhundan akıtan Handan'ı unutacaklar, ben bir hiç, fakat ruhum her şey olacak! İçimde ne fırtına, ne fırtına var, Neri!" (s.49-50) Handan'ın içindeki fırtına cumhuriyeti kuran kuşakların fırtınasıdır. Handan bir aydınlanmacı olmak istiyor.

YERYÜZÜNDEKİ ÇAMLICA CENNETİ

Romanımız doğumundan kısa bir süre sonra, memleketin kurtuluşu için zorunlu bir bilinç ve duyarlılığı oluşturuyor, Handan benzeri devrimci kişilikler yaratarak cumhuriyeti kuracak kuşakları etkiliyordu. Cumhuriyeti kuranların bir edebiyatı vardı.

Cumhuriyeti yıkanların ilk işlerinden biri, gerçekçi edebiyatı yıkmak oldu. Öyleyse, sosyalist bir cumhuriyeti kuracak kuşakları dönüştürecek, etkileyecek, sürükleyecek güçlü bir edebiyata ihtiyacımız var.

Cumhuriyeti kuran edebiyatın yazarlarından Namık Kemal, Çamlıca'yı şöyle tanımlıyordu: "Çamlıca'ya Cennet-i alâ'nın yere inmiş, küçültülmüş bir örneği denilse uygundur." Bu cümle, cenneti yeryüzünde arayanlara, toprağın üstünde kurmaya çalışanlara esin verecek bir cümledir. Sömürücü düzenleriyle yeryüzünü insanlık için cehenneme çevirenler ise, bu cenneti bozmak için yıllardır buldozerlerini çalıştırıyorlar. Şimdilerde Cennet-i alâ'nın bu yere inmiş örneğinde, Çamlıca tepesinde, dünya cehennemine katlanmak için cennet vaazları verilen beton bir cami var.

Yeni Çamlıca tepesinin romanını yazacak yazarlar nerede? Esir işçi gerçeğini, cehalete mahkûm edilen çocuklarımızın halini, Suriye'de kurulan cariye pazarlarının romanlarını yazacak ve bizi yeni Handan'lara kavuşturacak yazarlar...

[1] Çerkes asıllı dokuz yaşında kul cinsi bir esir kızı, hastalıksız olarak, eski Harput Mal Müdürü Mustafa Efendi'nin eşine kırk Osmanlı lirası karşılığında sattığını belirten bu senedim yazılarak adı geçen hanıma teslim edildi.

YENİ GELEN'E ÜÇÜNCÜ YILINDA DA **ABONE OLABİLİRSİNİZ!**

Tekelleşmiş gazete dağıtım şirketi Yeni Gelen'i sizlere ulaştırmamızın önünde engeldir. Kısıtlı olanaklarla yayınlanan Yeni Gelen'i ancak büyük şehirlerde merkezi kitabevlerinde satışa sunabiliyoruz.

Yeni Gelen'i düzenli izlemeniz için abone olmanızı öneriyoruz. Her ay postayla adresinize gönderilecektir. Bu aynı zamanda sizin olduğu kadar bizim için de önemli bir kolaylıktır. Kâğıt fiyatlarının son bir yıl içinde iki katına yaklaştığı koşullarda, yazarlarının ve okurlarının dayanışmasıyla yayınlanan Yeni Gelen'in yeterli sayıda aboneye ulaşması, yayınını sürdürmesinin en temel dayanağıdır.

Bu nedenle abonelerimizin Şubat ayında aboneliklerini yenilemeleri yaşamsal önemdedir. Yeni Gelen'i okuma özgürlüğü için aboneliğinizi sürdürmenizi ve arkadaşlarınıza önererek bize yeni okurlar kazandırmanızı bekliyoruz.

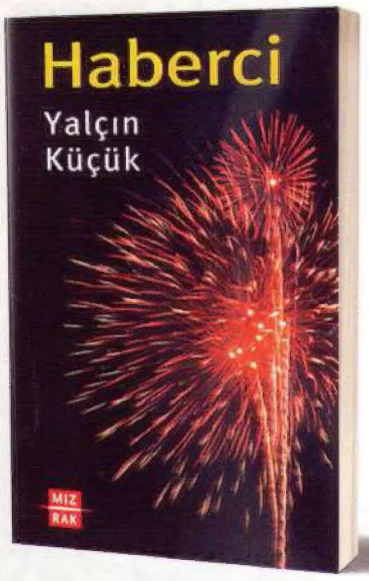

ABONELERİMİZE YALÇIN KÜÇÜK'ÜN HABERCİ KİTABINI ARMAĞAN EDİYORUZ!

Yeni Gelen'e abone olanlara Yalçın Küçük'ün kırk yıllık yazarlığının ve aydın mücadelesinin bir özeti niteliğindeki HABERCİ kitabını armağan ediyoruz. Mızrak Yayınları'nca yayınlanan 612 sayfalık bu dev yapıt, aynı zamanda Türkiye'nin 50 yıllık politik ve düşünsel tarihçesini içeriyor. Yalçın Küçük'ün, Türkiye'yi bugünlere getiren olay ve süreçleri nasıl önceden görüp haber verdiğinin de şaşırtıcı bir belgesi...

ABONELİK KOŞULLARI:

Yeni Gelen'in 12 Aylık abonelik bedeli 150 lirayı

YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR58 0003 2000 0000 0037 9759 29

Hesabına veya

YURDANUR ALBAYRAK, 15719029 NO'LU POSTA ÇEKİ hesabına yatırdıktan sonra, adres bilgilerinizi yenigelendergisi@gmail.com adresine iletmeniz yeterlidir.

YENİ GELEN.
red. kurgu. ütopya

YAZAR - OKUR DAYANIŞMASIYLA YAYINLANMAKTADIR!

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Bahar gelirdi ama
Karın erimesine üzülürdüm
İyi gelirdi ama
Gerçeği söylemene üzülürdüm
Şarap gelirdi ama
Bağın bozulmasına üzülürdüm
Güzel görünürdü ama
Saçlarının çözülmesine üzülürdüm

***

Tüm çocukluğum ve gençliğim boyunca çalışabileceğim sessiz bir köşe aradım durdum. Çocuklara ve gençlere verebileceğiniz en güzel armağan böyle bir ortamdır.

***

Zulümle mertlik arasında
Kâh birine kâh ötekine
Yakın bir yerde
Dururuz
Kâh korkuyla kâh cesaretle
Bir yok olur bir var oluruz

***

Arar aranır dururuz
Geçmiş zaman kanıtlarında

Orda burda çaresiz
Gezer gezinir dururuz

Nerden esse bir eski heves yeli
Koşar koşuşur dururuz

Bu yeniden yaşamak dileğini
İçeriz yudum yudum tatlı bir zehir gibi

***

İnsan tüm hayvanların toplamıdır. Üstüne bir de kendisidir.

***

Mutluluk sevdiğimiz bir şey
Sıcak ekmek gibi
Fırından yeni çıkmış
Yakan bağrımıza basınca

***

Profesör Serozan öldü
Hukukun gülen yüzü
Marksist serdarı hukukun
Adaletin ser ozanı öldü
Bize bıraktı bayrağını çocuklar
Ağlamayın alın ve yürüyün
Daha bir inançla insana

***

Toplumda herhangi birinin gücü yasanınkini aştığında o toplum çürümeye başlar. Ne denli kokuşmuş olduğumuzu tahmin edebilirsiniz. Buna karşın ayaktaysak bu içimizdeki birkaç insancıl duyguyladır.

***

Her çıkar birer zokadır.

***

Yüzümüz zamanla sıkılmayalım diye değişir. Bu kez canımız sıkılır. Yüzümüz ne yapsın!

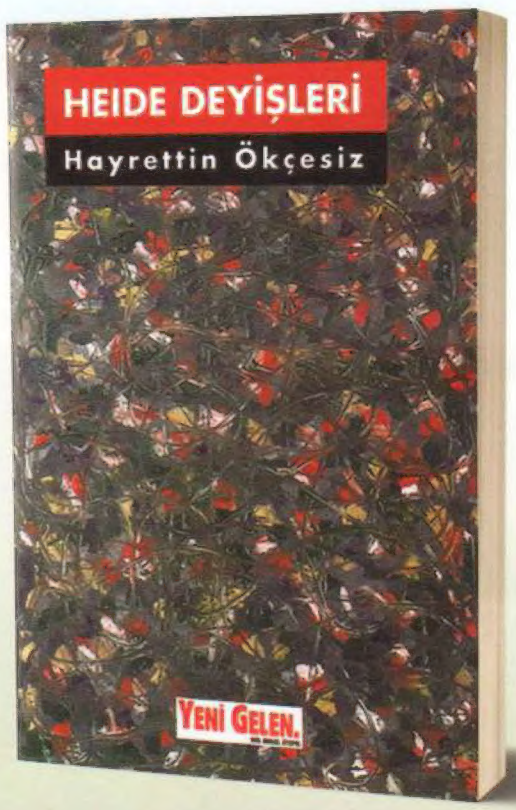

***

Her kitap bir kâbe
Her yazar bir peygamber
Her okur bir tanrı
Her harf bir mucize

***

Ben kendim olamadan nasıl sen olabilirim? Sen kendin olamadan nasıl ben olabilirsin? Kendimiz ve birbirimiz olamadan biz nasıl insan olabiliriz?

***

Kimseyle aşık atmam
Kaşık sallamam pilava kimseyle
Alışığım kurusuna doğrusuna sözün
Yalanın yaldızına kanmam
Yoldaşım yalnızlık benim

***

Deli duman
Yanan bir çalı
Yüreğim şuracıkta
Sana yanan bir çalı
Külüm bir tutam
Doğamam
Yeniden

***

Şiirde düz mantıkla yürünmez. Ayaklarınıza güller batar. O diyalektik ve kuantal bir gizemdir. Onda tanrı tek değildir. Gerçek çoğuldur. Sayısız güneş doğar içinde. Karanlık alacadır. Umut ormanları onun yağmur ormanlarıdır. O insandır.

***

Güzel günlerimiz oldu
Diyetini ister hayat

Gözümde değil
Beğendiğini alsın

Işığımı gücümü canımı
Anılarım kalsın yalnız